

НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЯ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И НАСЪРЧАВАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ВКЛЮЧВАНЕ 2030

Отзивчива и справедлива България

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ.....	5
I. ВЪВЕДЕНИЕ.....	7
II. ЕВРОПЕЙСКИ И МЕЖДУНАРОДЕН КОНТЕКСТ	10
III. НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ – АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	14
SWOT АНАЛИЗ НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ, ЗАПЛАХИТЕ, СИЛНИТЕ И СЛАБИТЕ СТРАНИ В ОБЛАСТТА НА ПОЛИТИКАТА ЗА СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ	18
IV. ВИЗИЯ, ЦЕЛИ И ПРИНЦИПИ	28
V. ЦЕЛЕВИ ГРУПИ	36
VI. ПРИОРИТЕТИ	37
Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни.....	37
Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование	41
Приоритет 3: Равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване	44
Приоритет 4: Достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа.....	46
Приоритет 5: Ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се.....	50
Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги	52
Приоритет 7: Подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните ...	55
Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.....	56
VII. ФИНАНСИРАНЕ	61
VIII. ИЗПЪЛНЕНИЕ И МОНИТОРИНГ	62
IX. ПРИЛОЖЕНИЯ.....	64
Приложение № 1 РАБОТНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ.....	64
Приложение № 2 ПРЕГЛЕД И АНАЛИЗ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЯ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И НАСЪРЧАВАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ВКЛЮЧВАНЕ 2020	68
I. БЕДНОСТ И СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ В БЪЛГАРИЯ – АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ	68
II. АНАЛИЗ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ВОДЕЩИТЕ ПРИОРИТЕТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ	77

Приоритет 1: Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд чрез активно включване на пазара на труда.....	77
Приоритет 2: Осигуряване на равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование	80
Приоритет 3: Осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване.....	81
Приоритет 4: Премахване на институционалния модел на грижа и развитие на междусекторни услуги за социално включване.....	85
Приоритет 5: Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания	90
Приоритет 6: Подобряване на капацитета и взаимодействието в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване	99
Приоритет 7: Осигуряване на достъпна среда – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт	100
Приоритет 8: Подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните.....	101
Приоритет 9: Работа в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последици.....	102

Уважаеми госпожи и господа,

Пред вас е Стратегията за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване с хоризонт до 2030 година. Тя е отговорът, който правителството предприема с ясното съзнание, че не просто трябва да омекотява негативните последици от бедността и неравенствата, но и да преодолява факторите, които ги възпроизвеждат.

Темите за бедността и неравенствата са неразривно свързани и доминират обществения дебат както в развиващи се, така и в развитите страни. Това е сложен обществен въпрос и от изключително значение за решаването му е да се вникне във връзката между понятията и да се установят причините, които ги пораждат.

Бедността е явление с много измерения, а не е само въпрос на липса на доходи сред част от населението. Концепцията за бедността включва както липса на средства за задоволяване на основните потребности, така и липса на условия и предпоставки за водене на достоен и пълноценен живот.

Всяка политика на правителството, било то здравна, социална, образователна или друга има цел да намали бедността или неравенствата в обществото. Условие за техния успех е всички отговорни институции, социалните партньори и гражданското общество да се ангажират реално с изпълнението им. Всички политики, инструменти, законодателство, включително и финансови инструменти, трябва да бъдат мобилизирани за постигане на целите на стратегията. По-добрите образователни нива подобряват предпоставките за реализация на пазара на труда, а постигнатият напредък по отношение на повишаване на нивата на заетост спомага за намаляване на бедността.

Предложените цели са дръзки и амбициозни, но достижими и подкрепени от конкретни предложения. Ако сме обединени в усилията си, ще реализираме успешно визията на стратегията и през 2030 г. България ще е държава, в която социалните неравенства и бедността са ограничени, създадени са предпоставки и условия за приобщаващ и устойчив растеж и възможности за повишаване на качеството на живот на уязвимите групи.

ДЕНИЦА САЧЕВА

министър на труда

и социалната политика

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АЗ	Агенция по заетостта
АКСУ	Агенция за качеството на социалните услуги
АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БАИ	Българска агенция за инвестиции
БРДД	Брутен разполагаем доход на домакинство
ДАБ	Държавна агенция за бежанците
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДБТ	Дирекция „Бюро по труда“
ДОО	Държавно обществено осигуряване
ЕВРОСТАТ	Статистическа служба на Европейския съюз
ЕИП	Европейско икономическо пространство
ЕК	Европейска комисия
ЕПИБУЛ	Епидемиологично изследване на болестността от чести психични разстройства
ЕС	Европейски съюз
ЕССП	Европейски стълб на социалните права
ЕСФ	Европейски социален фонд
ЕФРР	Европейски фонд за регионално развитие
ЗЗД	Закон за закрила на детето
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ЗПССИ	Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика
ЗСП	Закон за социално подпомагане
ЗСПД	Закон за семейни помощи за деца
ЗСУ	Закон за социалните услуги
ЗХУ	Закон за хората с увреждания
ИА ГИТ	Изпълнителна агенция „Главна инспекция по труда“
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
КЕВР	Комисия за енергийно и водно регулиране
КСО	Кодекс за социално осигуряване
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЕ	Министерство на енергетиката
МЗ	Министерство на здравеопазването
МЗХГ	Министерство на земеделието, храните и горите
МИ	Министерство на икономиката
МК	Министерство на културата
ММС	Министерство на младежта и спорта
МО	Министерство на отбраната
МОН	Министерство на образованието и науката
МОТ	Международна организация на труда

МП	Министерство на правосъдието
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МС	Министерски съвет
МТИТС	Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
МФ	Министерство на финансите
НАПОО	Национална агенция за професионално образование и обучение
НЗОК	Национална здравно-осигурителна каса
НОИ	Национален осигурителен институт
НПО	Неправителствени организации
НПР	Национална програма за развитие
НСВСВ	Национален съвет по въпросите на социалното включване към МС
НСИ	Национален статистически институт
ОГРДВ	Образование и грижи в ранна детска възраст
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОМК	Отворен метод на координация
ООН	Организация на обединените нации
П РР	Програма „Развитие на регионите”
П РЧР	Програма „Развитие на човешките ресурси”
ПХ	Програма за храни и/или основно материално подпомагане
ПМС	Постановление на Министерския съвет
РЗИ	Регионални здравни инспекции
РМС	Решение на Министерския съвет
СОП	Специални образователни потребности
ФМ на ЕИП	Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство
ЦСОП	Център за специална образователна подкрепа
ЦЗСП	Център за заетост и социално подпомагане
EU-SILC	Европейско изследване на доходите и условията на живот
PISA	Програма за международно оценяване на учениците

I. ВЪВЕДЕНИЕ

Бедността и социалното изключване са комплексни проблеми с много измерения. Те засягат не само доходите и материалното състояние на хората, но и възможностите им активно да участват в обществото. Паричната бедност е само един от аспектите на бедността. Като други аспекти могат да бъдат разглеждани потреблението, достъпът до различни услуги – заетост, здравни, образователни и социални услуги, качеството на жилищната среда, субективното усещане за благосъстояние и здраве и др. Успоредно с това, бедността може да бъде определена като съществена предпоставка за дисбаланси на трудовия пазар, забавен процес на икономическо и социално сближаване, ниска популателна способност и неблагоприятни последици на индивидуално и обществено равнище.

В съответствие с това разбиране за комплексния характер на бедността и възприетите дефиниции¹, прилагането на цялостен и интегриран подход за борба с бедността се е утвърдил като основен подход на националните и европейските политики в тази област. Този подход разглежда бедността не само като социален феномен и въпрос, който касае единствено социалната система и подпомагане, а като многостранен проблем, предполагащ обединяването на ресурсите на всички системи – образователна, здравна, икономическа, финансова, жилищна и др., с оглед постигане на по-добри резултати за подкрепа на уязвимите групи. Важен фактор е и установената закономерност на влиянието върху бедността от страна на икономическите и демографските процеси. Въпреки че икономическата система не е в състояние автоматично да регулира неравенството и бедността, от съществено значение е икономическата среда, в която се разработват и провеждат тези политики. Демографските промени (ниска раждаемост, висока смъртност, намаляване и застаряване на населението, миграционни потоци и др.) също имат отражение върху устойчивостта, икономическия растеж и стабилността на пазара на труда, социалната, пенсионната, здравната и образователната системи.

Сред ключовите аспекти на политиките за борба с бедността е гарантирането на основни права (икономически, социални, културни, граждански и политически) и зачитането на човешкото достойнство. Между бедността и правата на човека съществува тясна обвързаност. Бедността може да бъде както причина за, така и резултат от нарушаването на правата на човека. В „Принципи и насоки за подход към стратегиите за намаляване на бедността, основан на правата на човека“² на Върховния комисариат на ООН за правата на човека, като особено важни за намаляването на бедността са изведени следните права и тяхното гарантиране: правото на здраве, на образование, на прилична работа, на подходяща храна и подходящо жилище, на персонална сигурност, на равен достъп до справедливост. Гарантирането на правата на човека като фактор за постигане на устойчиво развитие е залегнало и в Целите за устойчиво развитие на ООН, които

¹ Съвместен доклад за социално включване от 2004 г.

² UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Principles and Guidelines for a Human Rights Approach to Poverty Reduction Strategies, 2006, HR/PUB/06/12, <https://www.refworld.org/docid/46ceaf92.html>

следва да бъдат постигнати до 2030 г. Борбата с бедността е сред най-важните цели в Дневния ред 2030 на ООН и е свързана с основния му принцип „никой да не бъде изоставен“. Действията за постигане на напредък по Цел 1 „Изкореняване на бедността във всичките ѝ форми и навсякъде“ са многоаспектни и обхващат мерки за повишаване на заетостта, инвестиции в образованието, социално подпомагане, подобряване на жилищните условия и др.

В условията на променена икономическа среда в страната и динамична международна конюнктура, както и в отговор на задълбочаващите се предизвикателства по отношение на бедността и неравенствата, е необходимо адаптиране на политиките в областта на социалното включване и осигуряване на устойчивост на постигнатите резултати. Това от своя страна налага надграждането на действащата национална стратегическа рамка в областта на намаляването на бедността и насърчаването на социалното включване. Към настоящия момент, националните цели и стратегически документи в тази област се базират на приетата през 2010 г. Стратегия „Европа 2020“ с три взаимно допълващи се цели за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, като именно последната цел директно акцентира върху намаляването на бедността. С оглед на факта, че периодът, за който са формулирани тези цели, изтича през настоящата година, от особено значение е да бъде направена равностойна за тяхното изпълнение, включваща анализ на факторите, предизвикателствата, както и на възприетите подходи и мерки за тяхното адресиране. Като цяло, настоящата оценка, както в европейски, така и в национален план, показва сериозно изоставане в изпълнението на поставените цели в областта на бедността. Това налага засилване на ангажимента за намаляване на бедността и преразглеждане и адаптиране на различните секторни политики и мерки за подкрепа на уязвимите групи и насърчаване на социалното им включване.

Проблемът с бедността и социалното изключване придоби особена чувствителност в контекста на разразилата се световна криза с COVID-19. Бедните са сред високорисковите групи от населението, които са най-засегнати по отношение на здравето. Пандемията предизвика проблеми с работните места и изправи стотици хиляди работници пред риск да загубят работата си или вече да получават по-ниски доходи в резултат на полагането на труд. Според Международната организация на труда (МОТ) пандемията ще нанесе сериозни щети върху световната икономика, които ще бъдат по-сериозни от тези, предизвикани от глобалната рецесия през 2008-2009 г.³

Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване (НСНБНСВ) с хоризонт 2030 г. е изготвена в рамките на междуведомствена работна група със секретариат в Министерството на труда и социалната политика (МТСП) и представители на всички заинтересовани страни – държавни институции, социални партньори, представители на Националното сдружение на общините в Република България, неправителствени организации, представители на академичните среди. В процеса на работа членовете на екипа са водени от разбирането, че всяка една публична политика, включително и свързаната с бедността, съдържа в себе си различни компоненти (здравни, образователни, социални, регионални, комуникационни и други)

³ International Labour Organization Note, COVID-19 and world of work: Impacts and responses, 18 march 2020.

и следва да бъде разработвана и управлявана при прилагане на интердисциплинарния подход.

Анализът на изпълнението, ревизирането на мерките и формулирането на индикатори се извършва и в изпълнение на РМС № 368/25.06.2019 г. за одобряване на списък с действия, отговорни институции и срокове за изпълнение на хоризонталните и тематичните отключващи условия за средствата от Европейски фонд за регионално развитие, Европейски социален фонд+, Кохезионен фонд, Европейски фонд за морско дело и рибарство, Фонд „Убежище и миграция“, Фонд „Вътрешна сигурност“ и Инструмента за управление на границите и визите за програмен период 2021-2027 г.

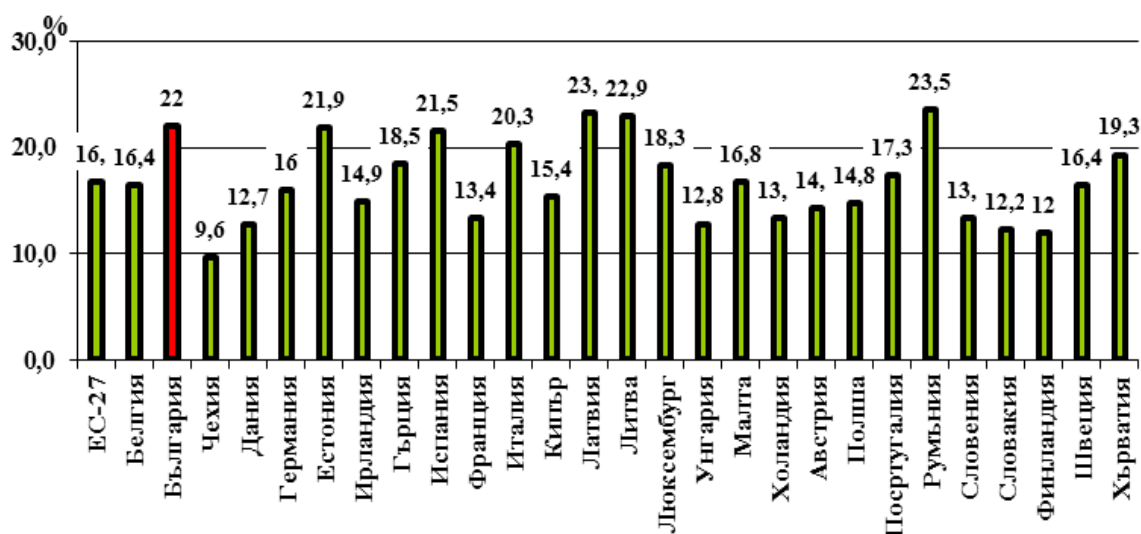
НСНБНСВ 2030 съдържа визия, цели и приоритети за утвърждаване на интегриран подход за превенция на явлението бедност, както и овладяване на последиците от нейното разпространение. Стратегията допринася за постигане на съответствие и взаимно допълване между секторните политики и стратегии, които спомагат за насърчаване на социалното включване. Приоритетите и мерките на новата стратегия с хоризонт 2030 са определени след преглед и анализ на изпълнението на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, Националната цел за намаляване на броя на лицата, живеещи в бедност с 260 000 души до 2020 г. и подцелите към нея. НСНБНСВ 2030 съдържа специфични цели и мерки за тяхното изпълнение, както и индикатори за тяхното проследяване.

Водещият стратегически документ при разработването на НСНБНСВ 2030 е Националната програма за развитие България 2030 (НПР България 2030), който определя визията и общите цели на политиките за развитие във всички сектори на държавното управление. Същевременно, постигането на целите и мерките, заложи в тази стратегия, ще бъде подпомогнато и от изпълнението на мерките и дейностите, заложи в водещите национални стратегии и стратегически документи.

II. ЕВРОПЕЙСКИ И МЕЖДУНАРОДЕН КОНТЕКСТ

Намаляването на бедността и социалното изключване са сред ключовите приоритети в дневния ред на ЕС. През последните години се наблюдава положителна тенденция на намаление на броя на лицата в риск от бедност и социално изключване в резултат на продължителния икономически растеж и повишаването на равнището на заетост. Въпреки това, последните актуални данни показват, че напредъкът по изпълнението на поставената през 2010 г. цел на Стратегия „Европа 2020“ за намаление на броя на застрашените от бедност с 20 милиона души до 2020 г. е много ограничен.

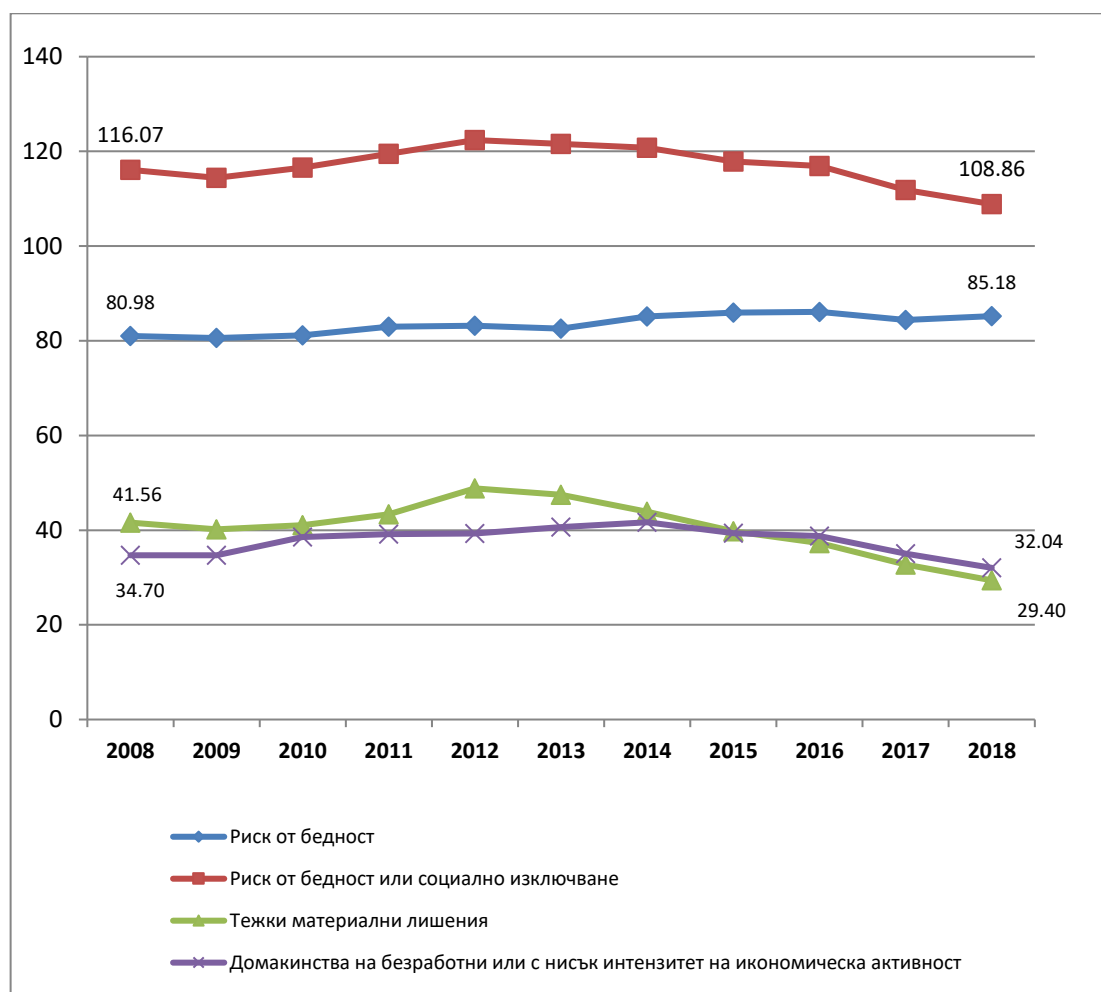
Фиг.1 Дял на лицата в риск от бедност в % (ЕС-27) през 2018 г.

Източник: Евростат, EU-SILC 2018

През 2018 г. броят на лицата в риск от бедност или социално изключване намалява със 7,2 млн. спрямо базовата 2008 г., достигайки приблизително 110 млн. или почти една четвърт от населението в ЕС-27 (22%). Този резултат се дължи предимно на същественото намаление на лицата, живеещи в тежки материални лишения.

Фиг. 2 Динамика на индикатора „риск от бедност или социално изключване“ в контекста на Стратегия „Европа 2020“ и неговите компоненти, 2008-2018 г., ЕС-27 (хил. лица)

Източник: Евростат, EU-SILC

Данните за ЕС-27 показват, че рискът от бедност за жените (17,8%) е по-висок от този за мъжете (16,3%). Част от причините за това са, че те получават по-ниско заплащане и работят по-често на непълно работно време, поради необходимостта да полагат грижи за зависими членове на семейството.

Особено тревожен е фактът, че около 25 млн. деца, т.е. над една четвърт от децата в ЕС, са изложени на риск от бедност или социално изключване. Делът на децата, живеещи в бедност, е по-висок от този, за която и да е друга възрастова група и за населението като цяло. Животът в бедност застрашава бъдещето на децата, като често последствията продължават през целия живот. Отчитайки факта, че детската бедност представлява сериозно предизвикателство както на национално, така и на европейско ниво, нейното намаляване заема централно място в политическия дневен ред на ЕС в контекста на предложената от Европейския парламент „Гаранция за детето“ за периода 2021-2027 г.

Съществено предизвикателство продължава да бъде и неравенството в доходите в ЕС като цяло – данните сочат, че 20% от най-богатите домакинства получават 5,1 пъти по-голям доход от най-бедните 20% от населението.

Въпреки че данните отразяват устойчивата през последните години тенденция на намаляване на дела на хората в ЕС, живеещи в тежки материални лишения (29,4 млн. души през 2018 г. спрямо 41,5 млн. души през 2008 г.), отчитайки сегашната ситуация, свързана с разпространението на COVID-19, може да се очаква, че тази тенденция ще се промени. Кризата неизбежно ще окаже значително въздействие върху хората в най-уязвима ситуация, изправяйки ги пред още по-сериозни финансови и социални проблеми. Освен това, съществува значителен риск от задълбочаване на икономическите и социалните различия между и в рамките на държавите членки.

Отчитайки предизвикателствата в областта на бедността и социалното изключване, както и динамично протичащите процеси, свързани с цифровизацията, глобализацията, демографските и климатичните промени, на европейско ниво са очертани набор от приоритети и инициативи. Водеща инициатива е обявеният през 2017 г. Европейски стълб на социалните права (ЕССП) и неговите принципи в областта на равните възможности и достъп до пазара на труда, справедливите условия на труд и социалната закрила и включване. С Европейския стълб се дава нов тласък на усилията за намаляване на бедността, като се предоставят насоки в областта на социалната справедливост и възходящата социална мобилност, намаляването на бедността и неравенствата в доходите. Други инициативи за засилване на социалното измерение на европейското икономическо управление касаят гарантиране на справедливи минимални работни заплати; националните схеми за минимален доход; продължаване на Младежката гаранция и въвеждане и прилагане на Гаранцията за детето; балансиране на европейското икономическо управление чрез по-високи социални цели и др.

Изготвянето на НСНБНСВ 2030 произтича както от необходимостта от отразяване на новите реалности и актуални предизвикателства, така и от динамиката в развитието на политиките на национално и европейско ниво. Заложените в стратегическия документ приоритети и мерки се базират изцяло на възприетата на европейско ниво концепция и подход за активно включване и неговите три основни направления – адекватно подпомагане на доходите, приобщаващи пазари на труда и достъп до качествени услуги.

Стратегията се вписва в контекста на развитието на европейските политики в социалната сфера, като отчита и насоките, дадени в Съобщението на Комисията „Силна социална Европа за справедливи промени“ и планираните инициативи на европейско ниво в отговор на предизвикателствата, които глобализацията, технологичният напредък и демографските процеси поставят. Заложените в стратегията приоритети и мерки ще допринесат за изпълнението на съответните Специфични за България препоръки, приети в рамките на Европейския семестър.

В НСНБНСВ 2030 е поставен специален акцент върху политиките за намаляване на бедността сред децата като специфична уязвима група и подкрепа за децата и семействата. Успоредно с мерките, пряко насочени към децата и насърчаване на тяхното социално включване, по-голяма част от приоритетите на настоящата стратегия имат

важна добавена стойност за ограничаване на детската бедност. Очертаните мерки за превенция и намаляване на детската бедност са изцяло в съответствие с Гаранцията за детето и нейните направления, насочени към осигуряване за всички деца на безплатно образование, здравеопазване и грижи, както и до подходящо жилище и пълноценно хранене. Инициативата представлява важна стъпка в затвърждаването на комплексния и интегриран подход за преодоляването на детската бедност. Изведените от нея четири целеви групи – деца с увреждания, деца, настанени в институции, деца-мигранти, включително деца-бежанци и деца, живеещи в семейства в риск, са сред приоритетните групи на националните политики за насърчаване на благосъстоянието на децата. Поставеният в Стратегията фокус върху намаляването на бедността сред децата е в изпълнение и на Принцип 11 на ЕССП, според който децата имат право на достъпно образование в ранна възраст, на грижи с добро качество и на закрила от бедност, а децата от семейства в неравностойно положение имат право на специални мерки за насърчаване на равните възможности.

Следва да се отбележи, че с оглед времевия хоризонт на НСНБНСВ 2030, нейното приемане съвпада с началото на новия програмен период на ЕС по Оперативните програми за България, а именно 2021-2027 г. Това обстоятелство е от особено значение, тъй като финансовата подкрепа чрез инструментите на ЕС има важна допълваща роля към прилаганите политики за намаляване на бедността и социалното изключване.

Борбата с бедността е и сред ключовите цели в Дневния ред 2030 на ООН и е свързана с основния му принцип „никой да не бъде изоставен“, който поставя специален фокус върху уязвимите лица и групи в риск от маргинализиране и социално изключване. Очертаните в НСНБНСВ 2030 водещи приоритети в областта на заетостта, образованието и здравеопазването и др. кореспондират с изпълнението на Дневния ред 2030 на ООН и неговите Цели за устойчиво развитие и в частност, Цел 1 „Изкореняване на бедността повсеместно и във всички нейни форми“, Цел 2 „Премахване на глада, постигане на сигурност на храната и по-качествено хранене и насърчаване на устойчиво селско стопанство“, Цел 3 „Осигуряване на здравословен начин на живот и стимулиране на благосъстоянието за всички във всички възрасти“, Цел 4 „Осигуряване на приобщаващо и равностойно качествено образование и стимулиране на възможностите за учене на всички през целия живот“, Цел 5 „Постигане на равенство между половете и овластяване на всички жени и девойки“, Цел 7 „Насърчаване на постоянен, приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достоен труд за всички“ и Цел 10 „Намаляване на неравнопоставеността във и между страните“. Съответствието с Дневния ред на ООН и неговите приоритети е предпоставка за доброто изпълнение и принос на България в постигане на Целите на ООН за устойчиво развитие както на национално, така и на международно ниво.

В допълнение, Стратегията кореспондира с международните стандарти в областта на правата на човека, които третират въпросите, свързани с бедността, социалното изключване, както и с политиката на ЕС в областта на социалната и солидарна икономика: Международният пакт за икономически, социални и културни права, Конвенцията за правата на детето, Конвенцията за премахване на всички форми на

дискриминация срещу жените, Конвенцията за правата на хората с увреждания, както и редица конвенции на Международната организация на труда и др.

III. НАЦИОНАЛЕН КОНТЕКСТ – АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Основни изводи от анализа на изпълнението на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020

Политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване е многосекторна политика, реализирана не само чрез инструментите на социалната политика, но и от другите секторни политики, включително и от политиките, реализирани от местните и регионални власти. Това има пряко отражение върху изпълнението на приоритетите и мерките в тази област и предполага много добро междуинституционално взаимодействие и прилагане на интегриран подход. Постигането на висок и устойчив икономически растеж, стабилни макроикономическа среда и публични финанси също са важни предпоставки и имат директен принос за реализиране на приоритетите на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване. Равнището на бедност е в пряка корелация с равнищата на социално-икономическите неравенства, които са и един от основните фактори, обуславящи задълбочаването на бедността. Именно поради тази причина, усилията са насочени към превенция и предотвратяване на причините, които пораждат бедност, социално изключване и неравенство с оглед на тяхното трайно преодоляване.

Отчитайки различните фактори, оказващи влияние върху равнището и профила на бедността в страната, в изпълнение на НСНБНСВ 2020 се предприеха редица мерки в различните сфери на политиката – заетост, образование, здравеопазване, социални услуги, жилищно настаняване и подкрепа на бездомните, социални трансфери, достъпна среда и др.

Ключов приоритет в НСНБНСВ 2020 бе осигуряването на възможности за заетост и повишаване на доходите от труд чрез активно включване на пазара на труда. Стратегията идентифицира липсата на заетост като една от основните причини за бедност и социално изключване. За целта се развиваха икономически дейности с потенциал за разкриване на нови работни места и постигане на устойчив икономически растеж. Политиката по заетостта в България се реализира в контекста на Стратегия „Европа 2020” и в изпълнение на Национална цел 1 „Достигане на 76% заетост сред населението на възраст 20-64 години до 2020 г.”, като основен приоритет е насърчаване създаването на заетост и насърчаване на социалното включване. По данни на Националния статистически институт коефициентът на заетост за населението на възраст 20-64 години за 2019 г. е 75%, с което равнище България е постигнала европейската цел в областта на заетостта. Данните показват, че за период от 6 години коефициентът на заетост е нараснал с 11,5 процентни пункта (п.п). В началото на 2020 г. България имаше реален шанс да постигне заложената национална цел при

средногодишно нарастване на коефициента за заетост за възрастовия интервал 20-64 години с около 1,9 п.п. за периода 2013-2019 г.

Броят на заетите лица през периода 2013-2019 г. е нараснал с малко над 298 хил., като най-голямо е нарастването в „Строителството“ – 45,6 хил., „Хотелиерството и ресторантьорството“ – 12,2 хил., „Транспорт, складиране, пощи“, и „Преработващата промишленост“ с малко над 10 хил.

Създаването на нови работни места през последните години в резултат, както на икономическия растеж, така и на целенасочена активна политика на пазара на труда доведе до намаление на безработицата, включително и сред уязвимите групи на пазара на труда. Средномесечният брой на регистрираните безработните лица в бюрата по труда през 2019 г. е 185 266, като в сравнение с 2018 г. се наблюдава намаление от 8,7%. Включването на безработни лица в заетост е един от най-ефективните начини и за намаляване на бедността, с повишаваща се значимост в динамиката. По данни на НСИ през 2019 г. 58,9% от безработните лица са под линията на бедност, като се наблюдава повишение от 11,3 п.п. спрямо 2013 г., когато относителния дял е бил 47,6%.

В периода на изпълнение на Стратегията се положиха значителни и целенасочени усилия за подобряване на достъпа до образование на деца и ученици от семейства в неравностойно положение, което е идентифицирано като едно от предизвикателствата пред политиката по социално включване. Засилени са дейностите в подкрепа на децата със специални образователни потребности и повишаване на квалификацията, както на лицата напуснали преждевременно училище, така и на тези, които никога не са посещавали училище. Значимо място в политиките за превенция на отпадането от училище е отделено на подобряване на обхвата на децата в предучилищното образование и повишаване на неговото качество.

За осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване са изпълнени мерки, насочени към осигуряване на майчиното и детското здраве, ваксинапрофилактика, осигуряване на акушерски грижи на бременни жени, без оглед на техния здравноосигурителен статус, които са изключително важни за гарантиране на равен достъп до качествено здравеопазване и за превенция на здравето на тези уязвими групи. Също така, постави се акцент и върху превенцията на сексуалното и репродуктивното здраве на подрастващите на възраст от 10 до 19 години, със специален фокус върху уязвимите групи, особено ромското население, което продължава да бъде най-уязвима група в това отношение.

Съществен напредък се отчита по изпълнението на един от водещите приоритети на НСНБНСВ 2020, насочен към премахването на институционалния модел на грижа и развитието на междусекторни услуги за социално включване. В отговор на сериозните предизвикателства в сектора на социалните услуги бяха предприети редица реформи, свързани с процеса на деинституционализация на грижата за деца и пълнолетни лица, както и съответните законодателни инициативи, които да обезпечат качествено предоставяне на различни форми на подкрепа и услуги за уязвимите лица с комплексен и иновативен характер. Съществен резултат е устойчивото увеличение на социалните услуги в общността и намалението на броя на специализираните институции.

През разглеждания период успешно се реализира процесът на деинституционализация на грижата за деца, който е сред най-мощните реформи в социалната сфера. Най-същественият резултат от реформата е превесът на грижата в семейна среда в сравнение с броя на децата във формална резидентна грижа.

Важно е да се отбележи обаче, че за разлика от системата от социални услуги в подкрепа на децата и семействата, развитието на системата от социални услуги за дългосрочна грижа не е в толкова напреднал етап. В тази връзка и с оглед на идентифицираните предизвикателства бе предприета реформа в сектора, като през 2019 г. беше приет Закон за социалните услуги (ЗСУ), в сила от 01.07.2020 г. Чрез него се уреждат всички ключови въпроси от значение за сектора на социалните услуги, а именно – предоставянето, ползването, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги.

Системата за социална закрила е изправена пред задълбочаващи се предизвикателства, свързани с негативните демографски тенденции, намаляването на населението в трудоспособна възраст, увеличаващите се публични разходи, структурните промени на пазара на труда. Отчитайки тези предизвикателства, в периода на изпълнение на Стратегията се осъществиха редица нормативни промени, насочени към усъвършенстване на нормативната уредба в сферата на семейните помощи за деца, социалното подпомагане, провеждане на пенсионна реформа и повишаване доходите на пенсионерите.

Предвид негативните демографски процеси, през 2015 г. България извърши реформа, в която бяха предвидени редица мерки за повишаване устойчивостта на пенсионната система, водещи до нарастване на приходите и оптимизиране на разходите в нея, както и до подобряване на адекватността на пенсиите. Нарастването на размера на гарантирания минимален доход на 75 лв. от 2018 г. позволи увеличение на размера на социалните помощи и разширяване на обхвата на подпомаганите лица. С оглед по-добра целенасоченост на социалните помощи и повишаване ефективността на изпълняваните програми през разглеждания период се извършиха важни нормативни промени. Така например, разшири се обхватът на подпомаганите с целеви помощи за отопление, с фокус върху особено рисковите групи. Значителни средства ежегодно се отделят от държавния бюджет за предоставяне на финансова подкрепа на семействата с деца. Също така, в периода на изпълнение на Стратегията се осъществиха редица нормативни промени в посока подобряване на целенасочеността и ефективността на семейното подпомагане.

От съществено значение е и повишаването на размера на линията на бедност. Линията на бедност има важна роля, включително и за подкрепата на хората с увреждания. Ключова реформа беше предприета чрез новия Закон за хората с увреждания (ЗХУ). Финансовата подкрепа по този закон е обвързана с линията на **бедност, което гарантира ежегодно увеличение на тази подкрепа. Чрез закона се разшири кръгът от лица, които са обект на новите форми на подкрепа.**

Въпреки предприетите мерки, кризата, свързана с разпространението на COVID-19, още по-силно открои някои слабости на системата и необходимостта от адаптирането ѝ към новите реалности чрез подобряване на нейния обхват и адекватност.

В настоящите условия сериозно предизвикателство е осигуряването на целенасочена и навременна подкрепа на растящия брой нуждаещи се лица – лицата, изправени пред по-голяма икономическа несигурност, включително лицата с нетипична заетост, семействата с ниски доходи, самотните родители, семействата от уязвими етнически групи и др. Кризата постави още по-остро въпроса за необходимостта от засилване на подкрепата за семействата с деца, предвид нейните социално-икономически последици, особено по отношение на уязвимите групи семейства с деца. С оглед осигуряване на подкрепа на засегнатите от извънредното положение, се предприеха мерки за осигуряване на допълнителна материална и финансова подкрепа на семействата с деца.

През последните години се предприеха и мерки за подобряване на капацитета и взаимодействието в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги. С цел посрещане на комплексните потребности на различните уязвими групи, важен акцент в ЗСУ е насърчаването на интегрирания подход и сътрудничество при предоставянето на подкрепа. Целта е интегрираност на действията и осигуряване на комплексна подкрепа не само чрез социални услуги, но и чрез услуги от различни сектори – здравеопазване, образование и др.

Прилагането на иновативни подходи при предоставянето на интегрирани услуги за превенция и преодоляване на социалното изключване е важен фактор за създаването на условия и възможности за участие на уязвимите групи в обществения живот. Успешен пример са предприетите действия за интегрирано предоставяне на услуги на безработни лица, получаващи социални помощи, с цел улесняване на достъпа до заетост и възможности за социално включване. С цел преход към бърза и устойчива заетост на безработните лица се предоставят посреднически услуги с прилагане на гъвкав, индивидуализиран и интегриран подход чрез 76 броя Центрове за заетост и социално подпомагане (ЦЗСП) на територията на страната. Пример за прилагането на интегриран подход е и постигнатата по-добра обвързаност на предоставянето на семейни и социални помощи с редовното посещение на предучилищна и училищна подготовка.

По отношение на жилищното включване и подкрепата на бездомните, ключово предизвикателство и приоритет остава подобряването на координацията между отделните заинтересовани институции и организации на всички нива – национално, регионално и местно. Въпреки че през разглеждания период са предприети конкретни дейности, имащи отношение към този проблем, е налице необходимост от цялостна хармонизирана политика, отчитаща комплексните потребности на бездомните лица.

Проучването и обменът на добри практики между държавите членки на ЕС и заинтересованите страни на национално и местно ниво за преодоляване на бедността и социалното изключване са важни за насърчаване на взаимното учене и за идентифицирането и трансфера на добри практики. Ключов инструмент за изграждането на мрежи и обмяната на опит и добри практики между държавите членки в областта на социалната закрила и социалното включване са провежданите в рамките на европейския Отворен метод на координация (ОМК) партньорски проверки, в които България участва ежегодно.

Отчитайки досегашното изпълнение на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020, както и многостранния характер на бедността, като общи препоръки биха могли да се изведат:

- Прилагане на по-добре координиран и всеобхватен подход при реализиране на политиките и мерките;
- Споделена отговорност, но и припознаване на ангажиментите при провежданите политики;
- Подобряване на информационното осигуряване на политиката за борба с бедността и социалното изключване от гледна точка на техните причини, измерения и проявления и подобряване на мониторинга;
- Оценка на въздействието на прилаганите политики;
- Прилагане на иновативни и гъвкави подходи при предоставянето на интегрирани услуги за превенция и преодоляване на социалното изключване.

SWOT анализ на възможностите, заплахите, силните и слабите страни в областта на политиката за социално включване

Силни страни	Слаби страни
• Изградени и функциониращи национални системи за социално осигуряване и подпомагане, здравеопазване, образование; • Налични стратегически документи и добре развита/усъвършенстваща се нормативна уредба на национално ниво за изпълнението на отделните секторни политики; • Ясна обвързаност и съгласуваност на националната политика с европейските приоритети, принципи и индикатори; • Натрупан капацитет и опит в мобилизирането и използването на средства от европейските фондове в подкрепа изпълнението на политиките; • Създадени дългосрочни партньорства с НПО, социални партньори и научни институции; • Развиване на политики, които непрекъснато се адаптират спрямо нуждите на целевите групи.	• Недостатъчно добра координация между отговорните институции и липса или частично припознаване на ангажименти по изпълнението на политиките; • Недостатъчна кадрова и финансова обезпеченост на политиките; • Високи нива на икономически неравенства, в това число и силни регионални различия; • Висок дял на лицата в риск от бедност; • Високо равнище на неравенствата в доходите; • Ограничено въздействие на социалните трансфери върху намаляването на бедността; • Регионални различия и неравномерно разпределение на социалните услуги; • Трудности при въвеждането на интегриран подход при предоставянето на социални услуги;

	- Ниско ниво на цифрови умения на населението; - Ниско ниво на образование, което ограничава достъпа до пазара на труда; - Нисък процент на деца, посещаващи детски градини.
Възможности - Подобряване на процеса по координация и взаимодействие при планирането, изпълнението и мониторинга на изпълняваните политики; - Прилагане на иновативни и гъвкави подходи при предоставянето на интегрирани услуги за превенция на бедността и социалното изключване; - Ефективно усвояване на средствата от Европейските структурни фондове за целите на реализираните политики; - Действащи програми за осигуряване на заетост; - Осигуряване на подходящи форми на заетост на уязвимите групи; - Повишаване на квалификацията и уменията на работната сила; - Реформиране на системата за образование и обучение; - Подкрепа на осъществяваната реформа в областта на деинституционализацията и политиките за подкрепа на децата и семейството от всички държавни органи, местните власти, неправителствените организации и гражданското общество; - Подобряване на процеса по планиране и предоставяне на социални услуги; - Разширяване на мрежата от социални услуги в общността и домашна среда и развитие на гъвкави форми и модели на предоставяне на социални и интегрирани междусекторни услуги; - Усъвършенстване на нормативната уредба в областта социалните услуги и подкрепата за децата и семействата; - Навлизване на дигиталните технологии в почти всички професионални области, което създава нова работна среда, изискваща цифрови умения.	Заплахи - Задълбочаване на социално-икономическите неравенства, които обуславят бедността; - Негативните демографски процеси; - Повишаване на дела на лицата в риск от бедност или социално изключване; - Продължаваща тенденция на регионални диспропорции; - Непрекъснато нарастващ брой на лицата, зависими от грижа; - Недостатъчна ресурсна обезпеченост за провеждане на политиките; - Неразбиране на реформата в сферата на социалните услуги; - Манипулиране на обществени нагласи и реакции срещу провежданите политики; - Навлизване на дигиталните технологии в почти всички професионални области, което създава нова работна среда, изискваща цифрови умения; - Висока уязвимост на младите хора, които традиционно са неравнопоставена група на пазара на труда; - Непредвидимите социални и икономически последици от пандемията от COVID-19.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

През последните години България постигна значителни резултати в областта на социалното включване посредством прилагането на комплексен и интегриран подход, обхващащ различни сектори на политиката. Въпреки постигнатия напредък обаче, все още съществуват редица предизвикателства.

Съгласно набора от социални показатели, определен в подкрепа на ЕССП⁴, в България все още се наблюдава **един от най-високите дялове на лицата в риск от бедност или социално изключване**, както и **високи равнища на неравенствата в доходите**. Социалните трансфери имат **ограничено въздействие** върху намаляването на бедността и неравенството. Същевременно, негативните демографски процеси поставят сериозни предизвикателства пред функционирането на системите на социално осигуряване и подпомагане, здравеопазване, социални услуги, образование и публични финанси. Системата на образованието и обучението продължава да е изправена пред сериозни предизвикателства, сред които **осигуряване на качествено приобщаващо образование и справянето с преждевременното напускане на училище**. Ниският процент на деца, посещаващи детски градини, който е значително под средното за ЕС равнище, е сред идентифицираните сериозни предизвикателства. **Нивото на цифровите умения на населението продължава да е много ниско**.

Фиг. 3 Набор от социални показатели в подкрепа на изпълнение на ЕССП: основни и вторични показатели⁵

Равни възможности за достъп до пазара на труда	Дял на преждеременно напускащите системата на образованието и обучението (% от населението на възраст 18-24 години)	Да се наблюдава
	Разлика в заетостта между мъжете и жените	Средно равнище
	Квинтилно съотношение на доходите (S80/S20)	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
	Лица, изложени на риск от бедност или социално изключване (в %)	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности

⁴ Към ЕССП е приложен „набор от социални показатели“ за мониторинг на неговото изпълнение чрез проследяване на тенденциите и резултатите от дейността на държавите членки в 12 области (безработица, образование, грижи за децата, здравеопазване, умения в областта на цифровите технологии и др.), като данните от този мониторинг се използват за целите на Европейския семестър.

⁵ Държавите членки са класирани съгласно статистическата методика, договорена с Комитета по заетостта и Комитета по социална закрила, към Европейската комисия. В методиката се разглеждат едновременно равнищата и измененията на показателите в сравнение със съответните средни стойности за ЕС и държавите членки се класират в седем категории (от „най-добри резултати“ до „критична ситуация“). Например, дадена държава може да бъде поставена в категорията „по-добро от средното равнище“, ако равнището на показателя е близко до средното за ЕС, но бързо се подобрява.

	Дял на младите хора, незаети с работа, учене или обучение (NEET) (% от населението на възраст 15-24 години)	Критична ситуация
Справедливи условия на труд	Равнище на заетост (% от населението на възраст 20-64 години)	Средно равнище
	Равнище на безработица (% на населението на възраст 15-74 години)	Средно равнище
	Равнище на дълготрайна безработица (% на населението на възраст 15-74 години)	Средно равнище
	Ръст на БРДД ⁶ на глава от населението	Над средното
	Нетни доходи на един несемеен работник на пълно работно време, получаващ средна работна заплата	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
Социална закрила и приобщаване	Въздействие на социалните трансфери (различни от пенсиите) за намаляване на бедността	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
	Деца на възраст до 3 години, за които се полагат грижи в професионални заведения	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
	Неудовлетворени по собствена преценка потребности от медицински грижи	Средно равнище
	Равнище на цифровите умения на отделните лица	Критична ситуация

Данните по водещите индикатори за бедност и социално включване, както и резултатите по основните социални показатели в контекста на ЕССП извеждат някои групи от населението като особено уязвими – **безработните и икономически неактивните лица, децата, младите хора, самотните родители, възрастните хора, включително и в невъзможност от самообслужване, хората с увреждания, ромите, лицата с чужд произход (мигранти, бежанци)**. Заедно с това е налице и все по-осезаема **неравнопоставеност между половете**.

Осигуряването на достъп до заетост е ключов фактор за насърчаване на социалното включване, превенция и борба срещу бедността. Данните по основните индикатори много ясно показват, че именно безработните и икономически неактивните лица са сред най-рисковите групи за изпадане в бедност. В тази връзка, **осигуряването на подходящи форми на заетост на уязвимите групи, повишаването на квалификацията и уменията им** е водеща предпоставка за успешната интеграция на тези лица, както на пазара на труда, така и в социално-икономическия живот на страната.

⁶ Брутен располагаем доход на домакинство.

Подкрепата за повишаване на квалификацията и включването в обучения е още необходима и важна в контекста на пандемията и нейните последици върху пазара на труда, с оглед изграждането и поддържането на нови умения и компетентности. Успоредно с това, дигиталните технологии се превръщат в основен фактор, който моделира работната среда, изисквайки цифрови умения в почти всички професии. За да се отговори на промените в търсенето на нови умения, е необходимо да се насърчава **ученето през целия живот**.

Все още съществува голяма **разлика между половете по отношение на равнището на заетост**. За жените, които участват на пазара на труда, вероятността за несигурни и непостоянни работни места е по-голяма, а в много случаи те са на непълно работно време. Гарантирането на равенство между половете изисква **осигуряването на качествени и гъвкави условия на труд, балансирано заплащане, както и предоставяне на качествени и достъпни грижи, включително грижи и образование в ранна детска възраст, подкрепа за възрастни хора и лица с увреждания и/или с хронични заболявания**, които имат потребност от дългосрочни грижи.

Успоредно с безработицата и високото ниво на неактивност, **ниското равнище на образование е един от ключовите фактори, определящи бедността и социалното изключване**. От друга страна, социално-икономическите фактори оказват силно влияние върху постиженията на българските ученици в училище. Поради това, равният достъп до образование за всички деца, независимо от техния социален статус, етнос и специфични потребности, е от ключово значение за превенцията на бедността и социалното изключване. За осъществяването на тези цели са необходими целенасочени усилия за **подобряване на обхвата, превенция на отпадането от училище и осигуряване на достъп до качествено образование за всички ученици**, както и формиране на адекватни на потребностите на пазара на труда умения.

Младите хора са една от най-неравнопоставените групи на пазара на труда и специфична уязвима група, поради етапите на житейски преход, които преживяват, както и поради липсата на професионален опит, понякога недостатъчно образование или обучение. Безработицата сред младите хора може да има изключително негативни ефекти, като по-голям риск от изключване от пазара на труда и по-ниско равнище на доходите в бъдеще, и предаване на бедността между поколенията. Съгласно част от социалните показатели, определени в подкрепа на ЕССП и направената класификация на постигнатите резултати, въпреки че намалява делът на младите хора, които не работят и не участват в никаква форма на образование или обучение, делът на преждевременно напусналите училище все още е голям. Адресирането на тези предизвикателства изисква **ранна намеса и осигуряване на комплексна подкрепа за младите хора като специфична целева група**, включваща мерки в областта на пазара на труда, образованието, социалните услуги, данъчната система и др.

Неравнопоставеността по отношение на здравеопазването е в тясна връзка с бедността и социалното изключване. Секторът на здравеопазването е изключително податлив на въздействието на редица външни фактори – демографски, социално-икономически, културни, поведенчески и др. Отчитайки влиянието на тези фактори, системата на здравеопазването в България е изправена пред предизвикателства, свързани

с ограничения достъп до здравеопазване поради неравномерното разпределение на ресурси и недостатъчното покритие на здравното осигуряване. Комплексни рискови фактори (тютюнопушене, употреба на алкохол, затлъстяване, небалансирано хранене и ниска двигателна активност) продължават да влияят върху голяма част от населението. Предизвикателство остава намаляването на преждевременната смъртност, особено сред групите в неравностойно положение, които се характеризират с ограничен достъп до здравни услуги. Сериозно предизвикателство е сравнително високото ниво на детската смъртност, въпреки устойчивата тенденция на намаление през последните години.

Проблемите и слабостите на системата на здравеопазването все повече се открояват и задълбочават с разпространението на COVID-19 и неговите последици върху всички обществени сектори. Кризата постави сериозни проблеми в областта на здравеопазването – организационни, финансови, кадрови, дефицит на общодостъпни за гражданите електронни услуги, недостатъчни инвестиции в наука и развойна дейност и др., от чието навременно поставяне на дневен ред зависи възстановяването и укрепването на устойчивостта на здравната система.

Друг сектор, който поради бързото си развитие и необходимостта от адекватен отговор на потребностите на различни групи уязвими лица, непрекъснато поставя нови предизвикателства, е секторът на социалните услуги. **Социалните услуги са важен инструмент за подкрепа на уязвимите групи и насърчаване на тяхното социално включване.** Въпреки динамичното развитие на системата през последните години и предприетите стъпки в посока повишаване на качеството и ефективността на социалните услуги и прилагане на качествено нови подходи на работа и взаимодействие, все още са налице някои сериозни предизвикателства. Част от тях са свързани с неравномерното разпределение на територията на страната, прилаганият медицински подход към уврежданията, липсата на разнообразни форми на адекватни и ефективни услуги за пълнолетни лица, трудности при наемането на квалифицирани кадри в сектора на социалните услуги, необходимост от по-добра координация между различните услуги и различните системи и други. Паралелно с това се открие необходимост от прилагането на гъвкави подходи в управлението, финансирането и предоставянето на социални услуги, развитие на нови форми на услуги и преосмисляне на досегашния модел на работа в посока индивидуализиране на грижата от една страна, и комплексност и взаимообвързаност на подкрепата от друга.

Секторът на социалните услуги е силно повлиян в контекста на кризата с COVID-19, както и от протичащите процеси на дигитализация и цифровизация на обществото, които поставят както нови предизвикателства, така и възможности за подобряване на тяхната достъпност, ефективност и начина на предоставянето им.

Една от най-тревожните характеристики на бедността и социалното изключване е тяхното междупоколенческо измерение. **Децата са специфична уязвима група в много по-голям риск от бедност**, отколкото възрастните. Прегледът на данните за 2019 г. показва, че дялът на децата в риск от бедност в България е по-висок от средното равнище на бедност за страната (27,5% при 22,6% равнище на бедност за страната⁷). В особено

⁷ Източник: НСИ

уязвимо положение са тези, които живеят в бедни домакинства, в семейства с повече от три деца или само с един родител, деца от ромски общности, такива, които не посещават училище, деца с увреждания, от мигрантски или бежански семейства и деца, настанени в резидентна грижа. Многостранните измерения на бедността сред децата **предполагат прилагането на интегриран подход между различните секторни политики, който обхваща целия жизнен цикъл** – насърчаване на заетостта на родителите, съвместяване на професионалния и семейния живот, предоставяне на материална подкрепа на семействата с деца, интегрирани услуги за ранно детско развитие, осигуряване на равен достъп до качествено образование и здравеопазване, осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания, жилищно настаняване и др. **Инвестициите в ранна детска възраст** са ключова предпоставка за осигуряване на възможности за най-добър старт в живота на всички деца, насърчаване на пълноценното им развитие и личностно израстване, прекъсвайки порочния кръг на предаване на бедност и социално изключване между поколенията. В контекста на социално-икономическите последици от кризата с COVID-19 е необходимо засилване на ангажимента за предотвратяване и намаляване на детската бедност, с фокус върху причините и факторите, които я обуславят.

Преобладаваща част от хората с увреждания живеят в условия на бедност и е особено необходимо преодоляване на негативните последици от бедността сред тази уязвима група. Като държава – страна по Конвенцията за правата на хората с увреждания на ООН, България следва да насърчава пълноценното участие и упражняване на правата на хората с увреждания с цел повишаване на тяхното чувство за принадлежност и значителен напредък в социалното и икономическото развитие на обществото и борбата с бедността. От съществено значение е осигуряването на достъп за хората с увреждания и техните семейства, живеещи в бедност, до помощ от държавата чрез финансово подпомагане за компенсиране на разходите, свързани с увреждането.

Както беше посочено, **достъпното използване на информационните и комуникационните технологии**, в условията на динамично протичащите процеси на цифровизация и дигитализация, е от съществено значение за повишаване на пригодността за работа и шансовете за по-добър живот. Налице са редица предизвикателства, свързани с ниското ниво на умения в областта на цифровите технологии у населението, както и с недостига на специалисти по ИКТ и недостатъчните инвестиции в цифрова инфраструктура. Предвид това, преодоляването на цифровото разделение трябва да получи централна роля във всички политики за развитие: не само като самостоятелна политика, но и интегрирано във всяка друга област на политиката. Необходимо е задълбочаване на усилията за повишаване на компютърната грамотност, уменията и редовното използване на интернет сред хората в неравностойно положение и предоставяне на приобщаващи и целенасочени онлайн услуги в ключови области (заетост, здравеопазване, социални услуги, жилищно настаняване и др.).

Достъпът до финансови услуги също е важно и необходимо условие за участие в икономическия и социалния живот. Въпреки това, немалък е делът на хората, особено тези, живеещи в бедност, които срещат трудности при намиране на достъп до или използване на подходящи финансови услуги на основния пазар. Предвид това,

ограничаването на финансовото изключване и подобряването на финансовата грамотност посредством разширяването на банковите услуги за уязвимите групи, насърчаването на мобилното банкиране и други технологични иновации ще спомогнат за прекъсване на цикъла на бедността.

Бездомността и лишаването от достъп до жилищно настаняване са сред най-крайните проявления на бедността. България е страна с редица предизвикателства в областта на жилищната политика и подкрепата за бездомните. Част от тях са свързани с голям брой необитавани жилища, ниска енергийна ефективност и нездравословни условия на обитаване, лошо поддържане на жилищния фонд, нарастване на дела на собствениците на жилища, които не могат да покриват увеличаващите се разходи за жилищата си поради ниски доходи, липса на система за жилищно субсидиране и др. Особено тревожно е обособяването през последните години на нов профил на бездомните хора, който се състои предимно от жени, семейства с деца, младежи и лица от чужд произход. С оглед комплексния характер на бездомността и нейната многофакторна обусловеност е необходим **всеобхватен подход, включващ осигуряване на достъп до социални жилища или помощ за жилищно настаняване с добро качество, осигуряване на подслон и услуги на бездомните лица за насърчаване на тяхното социално включване, включително интегрирани междусекторни услуги.**

Във връзка с провежданите реформи в енергийния сектор и в контекста на актуалната европейска проблематика през последните години, **в България все по-често се поставя във фокуса на общественото внимание т.нар. „енергийна бедност“.** Според Обсерваторията за енергийна бедност към Европейската комисия, повече от 50 милиона домакинства в ЕС срещат редица проблеми, свързани с достъпа до енергийни услуги: трудности при поддържането на адекватно отопление; проблеми с навременното плащане на режийните сметки; невъзможност да отделят средства за извършването на належащи ремонтни дейности. България е сред държавите с най-високи показатели в тази област. В тази връзка и предвид липсата на дефиниция и на ясни параметри на проблема, е особено необходимо провеждането на задълбочен обществен дебат с активното участие на социалните партньори и гражданското общество, за да се определи „енергийната бедност“ в България. Така ще се отвори пътят за разработване и на една комплексна политика в тази област.

За превенция на енергийната бедност е особено необходимо провеждането на целенасочена политика, която засяга икономическата активност и свързаното с нея непрекъснато повишаване на доходите, енергийната ефективност, усъвършенстване на механизма на ценообразуване на електроенергията, диверсификация на енергийните източници и др. Това изисква координирано взаимодействие и изпълнение на специфични цели за всяка една от ангажираните по компетентност страни и тяхното активно участие в този процес.

Бедността сред уязвимите етнически групи и по-специално ромите, има много измерения, като обхваща лоши жилищни условия, ниски образователни равнища и незадоволителен здравен статус. През 2019 г. традиционно най-висок е относителният дял на бедните сред лицата, самоопределили се от ромската етническа

група – 64,8% (по данни на НСИ). Голяма част от тях са безработни, неактивни или работещи бедни, като значителна част нямат завършено средно образование.⁸ Сравнително висок спрямо общите нива е делът на децата от ромски произход извън образователната система, както и делът на младите роми (между 16 и 24 години), които не работят и не учат.⁹ Проблемите, пред които са изправени ромите, имат комплексен характер и е необходимо прилагането на интегриран подход, съчетаващ интервенции за подобряване достъпа до образование и заетост, до социални и здравни услуги, както и осигуряване на подходящи жилищни условия.

COVID-19 – задълбочаване на бедността и неравенствата

Кризата с COVID-19, освен преките въздействия върху здравето, доведе до тежки социални и икономически последици. Очертава се COVID-19 да има дълготрайно влияние върху различни показатели, свързани с реализираните политики в областта на пазара на труда и социалната сфера. Въпреки че на този етап цялостното отражение на кризата по отношение на бедността не може да бъде измерено и оценено, безспорни са негативните ѝ последици не само върху работните места, но и върху цените и нивата на доходите, задлъжняването и финансовото изключване, бездомността и жилищното изключване. Изводът, който може да бъде направен е, че създалата се ситуация поражда риск от задълбочаване на бедността и съществуващите неравенства, включително с дългосрочни проявления.

Кризата засегна редица сектори на икономиката, водейки до спад на производството, ръст на безработицата, намаляване на доходите и перспективите за заетост, несигурност на работното място. Въпреки въвеждането на мерки за икономическа подкрепа от правителството за бизнеса и на усилията на самите икономически оператори, утежнената социално-икономическа обстановка предизвика увеличение на броя на новорегистрираните безработни в страната. Същевременно, различните видове политики на изолация, въведени за ограничаване разпространението на вируса, коренно промениха живота на хората, изостриха съществуващите социални проблеми и създадоха нови такива.

Извънредната ситуация в сериозна степен засегна хората, които вече са изложени на най-голям риск от бедност и социално изключване и живеят в тежки материални лишения – работещите без трудов договор, хората с по-ниско образование и умения, младите хора на несигурни работни места, възрастните хора, хората с увреждания, самостоятелно заетите лица, жените (предвид тяхната свръхпредставеност в по-силно засегнатите сектори или поради полагането на грижи за зависими членове на семейството), нископлатените работници, работниците мигранти. Не без значение е и фактът, че процесът на възстановяване от кризата ще отнеме време, като не може да се изключи и необходимостта от налагане на допълнителни ограничителни мерки. В този

⁸ Доклад за България за 2018 г., включващ задълбочен преглед относно предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси, ЕК.

⁹ Второ проучване на положението на малцинствата и дискриминацията в Европейския съюз – Роми – Избрани резултати, Агенция на ЕС за основните права (FRA).

контекст, има сериозен риск броят на хората, страдащи от недостиг на храна и материални лишения да нарасне. Това налага засилване на подкрепата за най-нуждаещите се в посока предоставяне на адекватна материална помощ за задоволяване на основните им нужди, както и мерки за интегрирането им в обществото при новите условия, произтекли от кризата.

Последиците от кризата и физическото дистанциране изправиха редица семейства в България пред задълбочаващи се проблеми от различно естество, свързани както с възникналите финансови затруднения, така и със задълбочаването на образователното неравенство, ограничения достъп до здравни грижи и др. Ето защо адекватното справяне със ситуацията изисква разглеждането на проблемите във всичките им измерения.

Отразяването на новата социално-икономическа реалност извежда като приоритетно запазването на работните места и уменията, посредством насърчаването на гъвкави схеми на работа и дистанционна работа и по-добрия баланс между професионалния и личния живот. Особено внимание следва да се обърне на безработицата сред младежите, които са диспропорционално засегнати в настоящата ситуация.

Създалата се ситуация във връзка с разпространението на COVID-19 постави пред сериозно изпитание социалните системи. Основното предизвикателство е свързано с осигуряване на допълнителни ресурси и възможности за подкрепа на най-уязвимите лица, както и обхващане на възможно по-голям брой нуждаещи се при запазване на устойчивостта на системата. От решаващо значение за смекчаване на последиците и ограничаване задълбочаването на бедността и неравенствата е осигуряването на адекватна и навременна подкрепа на доходите и предоставянето на подходящи форми на достъпни и качествени услуги.

Пандемията от COVID-19 и последиците от нея акцентираха върху значението на цифровизацията във всички области на икономиката и обществото в ЕС. Кризата ясно показва, че достъпът до основни услуги все повече зависи от наличието на основни дигитални умения. В същото време някои от най-нуждаещите се групи от придобиване и повишаване на уменията имат много ниско равнище на участие в обученията. Съгласно Индекса на Европейската комисия за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) за 2020 г.¹⁰ България се нарежда на последно 28-мо място. Възрастните, които притежават поне основни цифрови умения, са едва 29% в сравнение със средна за ЕС стойност – 58%. Само 11% имат умения над средното равнище – малко под една трета от средната стойност за ЕС. В тази връзка и с оглед преодоляването на последиците от кризата, следва да се създадат повече възможности за повишаване на квалификацията на работната сила с акцент върху придобиването на цифрови умения, които да отговорят на променящите се изисквания на пазара на труда, особено за възрастните работници и служители.

Приетите от Съвета на ЕС през 2020 г. Специфични препоръки към държавите членки отчитат особения контекст на пандемията от COVID-19, като поставят фокус върху преодоляване на социално-икономическите последици на кризата. Сред основните

¹⁰ Индекс за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI), 2020 г.; https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=66962.

приоритети, открити от Специфичните препоръки в краткосрочен и средносрочен план, са:

- Инвестиране в достъпа, ефективността и устойчивостта на здравните грижи;
- Запазване на заетостта и преодоляване на социалните последици от кризата;
- Постигането на устойчив и приобщаващ растеж, който допринася и за екологичния и цифров преход.¹¹

IV. ВИЗИЯ, ЦЕЛИ И ПРИНЦИПИ

ВИЗИЯ

Към 2030 г. България е държава, в която социалните неравенства и бедността са ограничени, създадени са предпоставки и условия за приобщаващ и устойчив растеж и възможности за повишаване на качеството на живот на уязвимите групи.

Подобряването качеството на живот и ограничаването на социалните неравенства и бедността са ключовите елементи на визията на настоящата Стратегия, като те следва да се разглеждат като съвкупност от много и различни аспекти – включване в заетост и осигуряване на възможности за квалификация и обучение през целия живот, подкрепа на доходите, достъп до качествено образование, здравеопазване, социални услуги, жилищно настаняване, достъпна среда и др. За осъществяване на ефективно планиране на политиката за социално включване в съответствие с формулираната визия, се очертават няколко основни подхода, които обхващат целия жизнен цикъл.

ПОДХОДИ 2030

- I. **Превенция на рисковете от бедност и социално изключване и прилагане на нови модели** като доминиращ подход за тяхното преодоляване;
- II. **Интегриран подход**, насочен към идентифициране на взаимосвързани проблеми и цели и формулиране на комплексни решения и действия;
- III. **Ориентиран към резултатите подход**;
- IV. **Териториален подход**, насочен към намаляване на регионалните различия по отношение на бедността и социалното изключване.

¹¹ Европейски семестър за 2020 г.: приемане на специфичните за всяка държава препоръки, на: <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2020/07/20/european-semester-2020-country-specific-recommendations-adopted/>

ПРИНЦИПИ 2030

- I. **Превантивност на мерките** – предприемане на действия за отстраняване и намаляване на причините за риск от бедност и социално изключване;
- II. **Устойчивост и дългосрочен ефект на постигнатите резултати** – трайност и дългосрочно въздействие на постигнатите ефекти от реализираните политики;
- III. **Ефективност и ефикасност** – реализиране на програми и мерки след анализ на потребностите, съгласуваност и адекватност на целите;
- IV. **Допълняемост** – планираните мерки ще бъдат допълвани с инициативи, изпълнявани и финансирани извън заложените в стратегията мерки и средства. Мерките в стратегията кореспондират с водещите политики за насърчаване на социалното включване, очертани в други стратегически документи и национални програми;
- V. **Недопускане на дискриминация** – осигуряване на равни възможности за всички нуждаещи се лица, пълноценно и активно участие във всички области на общественния живот;
- VI. **Солидарност и партньорство** – създаване на условия за взаимодействие, консултации, открит диалог и споделяне на отговорността между всички заинтересовани страни;
- VII. **Иновативност** – развитие и апробиране на иновативни подходи и мерки за пълноценно социално включване на уязвимите групи в обществото.

ОСНОВНА ЦЕЛ

Подобряване качеството на живот на уязвимите групи в българското общество и създаване на условия за тяхната пълноценна реализация чрез адекватно подпомагане на доходите, включващ пазар на труда и достъп до качествени услуги.

№	Индикатори	Текуща стойност, %	Целева стойност, %	Източник
1.	Коефициент на Джини	40,8 (2019)	33,0	НСИ, Евростат

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

№	Индикатори	Текуща стойност, %	Целева стойност, %	Източник
2.	Население в риск от бедност или социално изключване	33,2 (2019)	23,6	НСИ, Евростат
3.	Относителен дял на бедните, % от населението	22,6 (2019)	18,0	НСИ, Евростат
4.	Относителен дял на работещите бедни (за лица във възрастова група 18-64 години)	9,0 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ, Евростат
5.	Отношение между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата	8,1 (2019)	5,5	Евростат
6.	Въздействие на социалните трансфери (без пенсиите) върху намаляването на бедността	23,65 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	Евростат
7.	Разлика в заетостта между половете	8,2 (2018)	Запазване на постигнатото ниво	Евростат

СПЕЦИФИЧНИ ЦЕЛИ

Специфична цел 1

Превенция на бедността и социалното изключване чрез включването в заетост и обучение на лица от уязвими групи на пазара на труда

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни;

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;

Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
1.	Индекс на човешко развитие	0,812 (2019)	0,840	ООН
2.	Относителен дял на населението на възраст 25-64 навършени години, участващо в образование и обучение	2,0 (2019)	5,0	НСИ, Евростат
3.	Коефициент на заетост за лица с определена степен на загубена трудоспособност на възраст 15-64 ненавършени години	21,9 (2019)	24,0	НСИ
4.	Коефициент на продължителна безработица	2,5 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ
5.	Коефициент на заетост 15-64 години	70,1 (2019)	72,0	НСИ, Евростат
6.	Незаети с работа, учене или обучение (NEET) сред младежите (% от общото население на възраст 15-29 години)	16,7 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	Евростат
7.	Относителен дял на рано напусналите образование и обучение от населението на възраст 18-24 навършени години	13,9 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ, Евростат

Специфична цел 2

Насърчаване на социалната и солидарна икономика с оглед подобряване на достъпа до заетост, обучения и социално включване

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни;

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;

Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

№	Индикатори	Текуща стойност	Целева стойност	Източник
1.	Лица с основни или по-високи цифрови умения (% от населението на възраст 16-74 години)	29,0 (2017)	Достигане на средното ниво в ЕС	Евростат
2.	Дял от БВП на субектите на социалната и солидарна икономика	-	3,0	МТСП, НСИ

Специфична цел 3

Ограничаване на предаването на бедността и социалното изключване между поколенията (с акцент върху детската бедност и социално изключване)

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни;

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;

Приоритет 3: Равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване;

Приоритет 4: Достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа;

Приоритет 5: Ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се;

Приоритет 7: Подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
1.	Относителен дял на работещите бедни (за лица във възрастова група 18-64 години)	9,0 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ, Евростат
2.	Относителен дял на децата (0-17 години) в риск от бедност	27,5 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
3.	Относителен дял на децата (0-17 години), живеещи в материални лишения	18,9 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ
4.	Относителен дял на бедните домакинства със зависими деца	22,1 (2019)	18,0	НСИ
5.	Относителен дял на децата (0-17 години) в риск от бедност или социално изключване	36,1 (2019)	21,0	НСИ, Евростат

Специфична цел 4

Осигуряване на равен достъп до качествени услуги с цел превенция на социалното изключване и преодоляване на неговите последици

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;

Приоритет 3: Равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване;

Приоритет 4: Достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа;

Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги;

Приоритет 7: Подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
1.	Дял на лицата, ползващи социални услуги в общността спрямо общия брой на потребителите на социални услуги	70,0 (м. май 2020)	90,0	АСП, МТСП

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
2.	Относителен дял на домакинствата с достъп до интернет	75,1 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ, Евростат
3.	Относителен дял на домакинствата, които нямат нито баня с душ, нито тоалетна вътре в жилището	7,9 (2019)	Достигане на средното ниво за ЕС	Евростат
4.	Тежест на разходите за жилища според състоянието на бедност – проучване на EU-SILC	16,0 (2019)	Достигане на средното ниво за ЕС	Евростат
5.	Неудовлетворени потребности от медицинска помощ в квинтила от най-ниски доходи	5,6 (2017)	Достигане на средното ниво за ЕС	Евростат
6.	Брой обекти с осигурена достъпна среда, адаптирани за хора с увреждания	61 (юни 2020)	100	АХУ, МТСП
7.	Относителен дял на рано напусналите образование и обучение от населението на възраст 18-24 навършени години	13,9 (2019)	7,0	НСИ
8.	Нетен коефициент на записване на населението в образователната система (V-XII клас)	82,3 (2019)	Достигане на средното ниво в ЕС	НСИ

Специфична цел 5

Повишаване на адекватността и устойчивостта на системата за социална закрила

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 5: Ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
1.	Относителен дял на бедните сред възрастните хора (65 и повече години)	34,6 (2019)	25,0	НСИ
2.	Домакинства с материални лишения	19,9	15,0	НСИ

РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
		(2019)		
3.	Относителен дял на бедните преди социалните трансфери (с включени пенсии)	29,6 (2019)		НСИ
4.	Среден размер пенсия на пенсионер	383,03 лв. (2019 г.)	677 лв. (2030 г.)	НОИ
5.	Размер на минималната пенсия за ОСВ по чл. 68, ал. 1 от Кодекса за социално осигуряване	250 лв. (към 31.12. 2020 г.)	428 лв. (към 31.12. 2030 г.)	НОИ
6.	Размер на социалната пенсия за старост	141,63 лв. (към 31.12. 2020 г.)	212 лв. (към 31.12. 2030 г.)	НОИ

Забележка: Прогнозните данни на НОИ за 2030 г. се основават на законодателството, действащо към октомври 2020 г. и при допусканията, използвани при разработване на Актюерския доклад за 2019 г.

Специфична цел 6

Подобряване на координацията и взаимодействието и насърчаване на социалните иновации с оглед активното включване на уязвимите групи

Обвързаност с приоритети:

Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни;

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование;

Приоритет 3: Равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване;

Приоритет 4: Достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа;

Приоритет 5: Ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се;

Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги;

Приоритет 7: Подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните;

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации.

№	Индикатори	Текуща стойност в %	Целева стойност в %	Източник
1.	Вариация на коефициента на заетост по райони	6,1	Достигане на средното ниво в ЕС	Евростат
2.	Отношение ¹² между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от населението (S80/S20) по райони на планиране	Н/П	Н/П	НСИ
3.	Относителен дял на бедните лица по райони ¹³ на страната спрямо определената национална линия на бедност	Н/П	Н/П	НСИ
4.	Относителен дял на бедните лица по области на страната спрямо определената национална линия на бедност	Н/П	Н/П	НСИ
5.	Вариация на БВП на глава от населението (в СПС) по райони	37,5 (2017)	34,0	Евростат

V. ЦЕЛЕВИ ГРУПИ

В рамките на политиката в областта на социалното включване се изпълняват редица програми и мерки, насочени към подобряване качеството на живот на най-уязвимите групи в обществото – лица и групи в риск от социално изключване, както и с по-ниска конкурентоспособност на пазара на труда. В основата на планираните мерки и дейности е принципът за **съобразяване с конкретните индивидуални потребности на нуждаещите се** с оглед осигуряването на качествена подкрепа и насърчаването на тяхното пълноценно социално включване.

Основни целеви групи на политиката в областта на намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване са:

- Деца¹⁴;
- Възрастни хора в надтрудоспособна възраст¹⁵;

¹² Квинтилно съотношение

¹³ Напредъкът по изпълнението на индикатори 2, 3 и 4 ще бъде последен на база на извършена Оценка на въздействието на мерките от Стратегията върху подкрепяните територии като отношение преди и след извършената подкрепа.

¹⁴ По смисъла на чл. 2 от Закона за закрила на детето.

¹⁵ Съгласно § 1, т. 26 от допълнителната разпоредба на Закона за социалните услуги.

- Домакинства с деца, включително семейства с деца;
- Групи в неравностойно положение на или извън пазара на труда¹⁶;
- Представители на уязвими етнически групи;
- Хора с увреждания;
- Бездомни и лица, живеещи при лоши жилищни условия;
- Работещи бедни.

VI. ПРИОРИТЕТИ

В изпълнение на специфичните цели са формулирани осем ключови приоритети за превенция и намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване на уязвимите групи¹⁷.

Приоритет 1: Устойчива интеграция на пазара на труда на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработни

Политиката по заетостта в България кореспондира с Целите за устойчиво развитие на ООН (Цел 8 „Насърчаване на приобщаващ и устойчив икономически растеж, пълна и продуктивна заетост и достойни условия на труд за всички“), както и със заложените принципи в ЕССП за активна подкрепа на заетостта и равни възможности. Лицата от уязвими групи на пазара на труда са групите с най-висок риск от изпадане в бедност и социално изключване. Според дефиницията на Закона за насърчаване на заетостта това са групи от безработни лица с по-ниска конкурентоспособност на пазара на труда, като безработни младежи, продължително безработни лица, безработни лица с трайни увреждания, безработни лица над 50-годишна възраст, безработни лица с основно или по-ниско образование и без професионална квалификация и др. Успешната интеграция на пазара на труда и повишаване на пригодността за заетост на тези лица е един от основните приоритети на активната политика по заетостта. Чрез прилагането на комплекс от мерки за подпомагане на бързи и качествени преходи от неактивност и безработица към заетост или от образование към заетост се цели успешната интеграция на тези лица, както на трудовия пазар, така и в социално-икономическия живот на страната. Не на последно място е превантивният ефект срещу социалното изключване и маргинализацията. Безработните лица от уязвими групи са **потенциал на работната сила** на пазара на труда. Ето защо ще продължи прилагането на целенасочени действия за тяхното

¹⁶ Тук се включват всички лица, които са изброени в т. 4 на чл. 7 от Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика, и не са включени в другите изброени групи.

¹⁷ При измерване на индикаторите по приоритети за база се ползва последната отчетна стойност преди приемането на настоящата Стратегия.

активно включване в заетост. За целта ще се прилага индивидуален подход с фокус върху преодоляване на проблемите, възпрепятстващи успешната им трудова интеграция.

Сред уязвимите групи на пазара на труда с най-висок риск от изпадане в продължителна безработица и бедност са *хората с ниско образование или без образование и квалификация; по-възрастните лица, поради неактуални знания и умения; хората с увреждания, живеещите в селските, планинските и полупланинските райони; хората, изтърпели наказание „лишаване от свобода“ и др.* Чрез сключването на Споразумения за интеграция в заетост ще се оказва подкрепа на продължително безработните лица за успешната им трудова реализация и подкрепа на тяхното социално включване. На продължително безработните лица ще се предоставят посреднически услуги, съобразени с техния индивидуален профил, като за целта трудовете посредници в бюрата по труда ще извършват диагностика и анализ на причините, които задържат лицата в състояние на продължителна безработица и неактивност. Те ще бъдат насочвани и подпомагани за включване в ателиета за търсене на работа, заетост на субсидирани работни места или на първичен пазар на труда, квалификация и обучение, включително и ограмотяване, чиракуване под ръководството на наставник и др. Новите посреднически услуги, предоставяни от бюрата по труда, ще подпомагат уязвимите групи на пазара на труда, включително и продължително безработните лица, в процеса на успешна трудова реализация. Това са „Консултация и менторство след започване на работа“, „Мобилно бюро по труда“ и „Семеен и трудов консултант“.

Приоритетна целева група на активната политика на пазара на труда са и *безработните младежи до 29 години*. Ще продължат да се прилагат целенасочени мерки за насърчаване на активното поведение на младежите, повишаване пригодността им за заетост, подпомагане на тяхната инициативност и предприемчивост, повишаване мотивацията им за труд и успешната им интеграция в заетост. Особено внимание се обръща на младежите, които по-трудно намират работа, поради по-ниската конкурентоспособност на пазара на труда, като безработни до 29 години; младежи, които са без работа, необхванати от системите на заетост, образование и обучение (NEET's); младежи, ранно отпаднали от системата на образованието. В рамките на политиката по заетостта се реализират редица програми, проекти, схеми и насърчителни мерки по Закона за насърчаване на заетостта за улесняване на преходите на младите хора от образование, обучение към заетост и от безработица към заетост. В някои от програмите и мерките младежите са основна целева група, а в други – са част от целевите групи за включване.

За насърчаване на активното поведение на пазара на труда на *неактивните, включително обезкуражените лица от ромски произход*, ще продължи работата и ще се развива капацитета на ромските медиатори. Младежките медиатори ще продължат активирането на младежите от групата NEET's. Организаторите на общественно-полезен труд осъществяват дейности по организиране и провеждане на общественополезен труд, полаган от безработни лица в трудоспособна възраст, получаващи социални помощи. Психолозите предоставят услуги, самостоятелно или като част от консултантски екип по психологическо подпомагане и мотивиране на безработни лица за активно поведение на

пазара на труда и мениджърите на случай, които изпълняват функцията на посредник между лицата и институциите, които предоставят подходящите социални, здравни, образователни и други услуги.

Хората с увреждания са друга уязвима група, която среща определени трудности при реализацията си на трудовия пазар. Равнището на заетост на хората с увреждания продължава да е едно от най-ниските в ЕС, а разликата е много голяма спрямо хората без увреждания. Немалка част от продължително безработните лица са лица с трайни увреждания. Включването в заетост на лицата с трайни увреждания предполага най-бързата им социализация и е един от основните инструменти за интегрирането им във всички области на обществения живот и превенция на социалното им изключване и маргинализация. В съответствие с Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания ще продължат усилията за гарантиране и насърчаване на правото на труд на хората с увреждания в процеса на трудова реализация, в т.ч. чрез „забрана на дискриминация по причини на увреждане по всякакви въпроси, засягащи всякакви форми на заетост“. Действията, насочени към подкрепа на хората с увреждания, са в съответствие и с Принцип 17 „Интеграция на хората с увреждания“ на ЕССП, съгласно който хората с увреждания имат право на услуги, които им дават възможност да участват на пазара на труда и в обществото, и на работна среда, приспособена към техните нужди. Необходими са и усилия в посока подпомагане устройването и задържането на работни места за хората с увреждания, включително за постигане на плавен преход от защитения/подкрепения пазар към отворения пазар на труда.

През следващия многогодишен програмен период се очаква да бъде поставен силен акцент върху намаляване на дигиталните неравенства в обществото ни чрез предоставяне на адекватни обучения, осигуряващи достъп до цифровата инфраструктура и технологии. Увеличаването на инвестициите за развитието на специализирани умения в областта на цифровите технологии ще отговори на залегналите предизвикателства в предложението за регламент на Европейския парламент и на Съвета относно Европейския социален фонд+ (ЕСФ+). ЕСФ+ ще насърчава гъвкави възможности за повишаване на квалификацията и преквалификация, по-специално в областта на усвояване на цифровите умения, с цел да се предоставят на хората умения, адаптирани към цифровизацията, технологичното развитие, иновациите и икономическите промени. Тези инвестиции от своя страна ще спомогнат за осъществяване на необходимата цифрова трансформация на обществото ни, включително и с възможността да бъдат съобразени с Дигиталната компетентностна рамка за граждани (Dig Comp 2.1), както и с бъдещата Актуализирана Програма за умения.

Чрез предоставяне на механизма лична помощ, регламентиран в българското законодателство за подобряване на автономността на хора с увреждания, нуждаещи се от чужда помощ, ще се създават условия за заетост на членове на семейството, ангажирани с обслужването на човек с увреждане и/или на външни асистенти с по-голяма устойчивост спрямо участието им в проекти и програми със сходна насоченост. Оказаната асистентска грижа ще обхваща по-дълъг период от време, което е в интерес на ползвателя и същевременно осигурява работа за асистента, сигурен доход и осигурителни права за този период. Личната помощ е специфичен вид грижа,

предоставяна на хора с тежки увреждания с потребност от чужда помощ, регулирана като механизъм, основан на гарантирана от държавата финансова подкрепа, индивидуални нужди и възможност за избор на тази уязвима група. Целта на предоставянето на лична помощ е да създаде също възможност за заетост и включване на пазара на труда на лица, предимно безработни или неактивни, ангажирани в момента с интензивни грижи за хора с увреждания (член на семейството и/или външни асистенти). Средствата по механизма ще се използват само за заплата, социални и здравни обезщетения и ще осигуряват допълнителни доходи в семействата, които се грижат за член с увреждане. Фокусът е върху превенция за социалното изключване и подкрепата на доходите на семейството.

Обезщетението за безработица, изплащано от държавното обществено осигуряване чрез Националния осигурителен институт, замества липсата на доход от упражнявана трудова дейност при прекратяване на правоотношението на работещо лице. Обезщетенията осигуряват икономическа сигурност в периоди на безработица и предотвратяват изпадането в бедност, влошаване на социалния статус и възникване на материални затруднения за семейството. Продължителността на периода на изплащане на обезщетенията за безработица осигурява достатъчно време за търсене на работа, като същевременно е необходимо да се предприемат своевременни действия за бързо завръщане към пазара на труда.

Средномесечният брой на регистрираните безработни лица с право на парично обезщетение за безработица (ПОБ) от НОИ през 2019 г. е 62 920 (72 743 за 2018 г.). Делът им от всички регистрирани безработни лица в Бюрото по труда е 34,0% (35,8% за 2018 г.). Средномесечният размер на обезщетението за 2019 г. е 494,13 лв., при 477,56 лв. за 2018 г. Безработните младежи до 29 години с право на ПОБ намаляват с 1 851 лица спрямо 2018 г., като техният брой е 6 114, а делът им от всички безработни с право на ПОБ – 9,7%. Намаление спрямо 2018 г. се отчита и в броя на регистрираните безработни над 50 години (с 2 407 лица) и безработните с основно и по-ниско образование (с 1 366 лица). През 2019 г. броят на безработните над 50 години е 23 041 (36,6% от всички безработни с право на ПОБ), а този на безработните с основно и по-ниско образование – 11 165 лица (17,7%).

Предвидените за 2020 г. средства за изплащане на парични обезщетения за безработица са 438,3 млн. лв. Планираните обезщетения са за 66 696 правоимащи лица средно за годината, със средномесечен размер на обезщетението от 547,62 лв.

Повишаването на дългосрочното участие на пазара на труда и производителността на труда изискват и значителни инвестиции в изграждането на човешки капитал в цялата образователна система, както и приемането на мерки за учене през целия живот.

МЕРКИ:

- 1) **Предоставяне на посреднически услуги** на регистрирани безработни лица – професионално ориентиране, включване в ателиета за търсене на работа, мотивиране за активно поведение на пазара на труда;
- 2) **Насърчаване интеграцията на пазара на труда** на безработни лица от уязвимите групи в т.ч. продължително безработни;

- 3) Намаляване на **икономическата неактивност и безработицата сред младежите** чрез активиране и включване в чиракуване, стажуване и заетост;
- 4) Повишаване **пригодността за заетост и адаптивността на работната сила**, включително чрез чиракуване, стажуване и обучение чрез работа (дуална система);
- 5) Създаване на условия за **валидиране на знания, умения и компетентности**, придобити чрез неформално обучение и информално самостоятелно учене;
- 6) Насърчаване **стартирането и развитието на социални предприятия** на и за лица от уязвимите групи, съгласно Закона за предприятията на социалната и солидарна икономика;
- 7) Повишаване на **адекватността на паричните обезщетения за безработица**;
- 8) **Укрепване на капацитета на институциите на пазара на труда**;
- 9) Осигуряване на заетост на лица от уязвимите групи чрез **предоставяне на лична помощ за хора с трайни увреждания**.

Отговорни институции: МТСП, МОН, АЗ, АСП, АХУ, НОИ, МЗХГ

Партньори: ИА ГИТ, общини, областни администрации, социални партньори, социалните предприятия, НАПОО, НПО, социални предприятия, вписани в Регистъра на социалните предприятия

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, бюджет на ДОО; Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство (ФМ на ЕИП) 2014-2021.

Приоритет 2: Равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование

Осигуряването на достъп до образование и грижи в ранна детска възраст (ОГРДВ) е сред ключовите приоритети, чието изпълнение има значителен принос за справяне с проблемите на неравенството и социалното изключване. Участието в образование и грижи в ранна детска възраст има доказано позитивно въздействие върху развитието и подобряването на качеството на живот на всички деца, особено на децата в неравностойно положение. Международни и национални изследвания показват, че по-ранното обхващане на децата в предучилищна възраст е ключово и колкото повече време прекарват в детската градина, толкова по-успешно се справят впоследствие в училище. От друга страна, висококачествените услуги за образование и грижи в ранна детска възраст имат положително въздействие върху участието на родителите на пазара на труда и безспорни ползи за постигането на по-голямо равенство между половете.

Предвид доказаната роля и добавена стойност на тези услуги, от съществено значение е осигуряването на ОГРДВ като част от интегриран пакет от политики и мерки, основани на правата на децата, чиято цел е да се подобрят резултатите за децата и да се прекрати порочният кръг на предаване на неравностойното положение между поколенията.

Една от мерките за изпълнение на този приоритет е разработването и прилагането на национална рамка за качество на ОГРДВ, което ще позволи да бъде осъществявана самооценка и проследяване на напредъка по отношение на качеството на институционално, регионално и национално равнище. Това ще допринесе за по-ефективно планиране на промените, които да са основани на доказателства и реална оценка. От съществено значение е и укрепването на капацитета на специалистите в областта на ранното детско развитие.

В процеса на изпълнение на Стратегията ще продължи насърчаването на приобщаващото образование и участието на всички деца в образователния процес в съответствие с принципите, залегнали в Закона за предучилищното и училищното образование, за равен достъп до качествено образование и приобщаване на всяко дете и на всеки ученик, за хуманизъм и толерантност, за равнопоставеност и недопускане на дискриминация. За целите на приобщаващото образование важен акцент е поставен върху подкрепата за личностното развитие на децата и учениците със специални образователни потребности, от уязвими групи и мигранти. Политиката за приобщаващо образование ще бъде надградена с изпълнението на мерки за подкрепа на всички деца, които имат затруднения с усвояване на учебното съдържание; за кариерно ориентиране с цел подготовка за преход към следваща образователна степен; за мотивация за продължаване на образованието и за участие на пазара на труда и др.

Повишаването на обхвата на децата и учениците в задължителното предучилищното и училищното образование и намаляването на дела на отпадналите или преждевременно напусналите училище са сред най-важните приоритети в областта на образованието, които изискват интегрирани и синхронизирани действия на заинтересованите институции. В тази връзка ще продължи прилагането на Механизма за съвместна работа на институциите по обхващане, включване и предотвратяване на отпадането от образователната система. В резултат на дейността по Механизма през последните години се отчитат положителни резултати в посока намаление на дела на необходимите от образователната система деца и ученици. Необходимо условие за осъществяването на тези цели е и активното сътрудничество между детските градини и училищата с държавните и местните органи в социалната и здравната сфера, с образователните медиатори и местните общности. В изпълнение на този приоритет ще се реализират и дейности за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства в уязвимо положение посредством предоставянето на образователна и социална подкрепа.

Сериозно предизвикателство продължава да бъде диспропорцията по отношение на образователното равнище между селските и градските райони. Предвид това е необходима целенасочена подкрепа за населението в училищна възраст в селските райони, като условие за постигането на баланс в образованието. Затова от съществено значение са инвестициите в образователна инфраструктура в селските райони.

Инвестициите ще бъдат насочени към общинска образователна инфраструктура и общински професионални гимназии по земеделие, в които да се обучават бъдещите земеделски производители.

Ще продължи изпълнението на последователни политики за разширяване на обхвата и повишаване качеството на дуалното обучение като ценен инструмент за осигуряване на съответствие между образованието и пазара на труда. Акцент ще бъде поставен върху придобиването на необходими знания и умения за осъществяване на обучение чрез работа.

Безпрецедентната ситуация, свързана с разпространението на COVID-19, изправи българската образователна система пред сериозно предизвикателство – да се модернизира по такъв начин, че да не задълбочи дистанцията в образованието. Тя се справи успешно и приложеният подход показва добри резултати в края на предходната учебна година. Предстои да бъдат надградени постигнатите резултати, тъй като настоящата криза с COVID-19 и динамично протичащите процеси на дигитализация в обществото извеждат на преден план необходимостта от повишаване нивото на цифровите умения и въвеждането на цифровите технологии като ключов елемент на модерното училище. Това е важна предпоставка за оптимизиране процеса на обучение, повишаване на неговата ефективност и навлизането на иновации, базирани на ИКТ.

МЕРКИ:

- 1) Усъвършенстване на съществуващата **структура на управление на обхвата и качеството на образованието и грижите в ранното детство** с цел предлагане на интегрирана система за по-балансиран подход между грижа и образование и достъпни услуги за всички домакинства, които се нуждаят от тях;
- 2) **Разработване и прилагане на национална рамка за качество на ОГРДВ;**
- 3) Осигуряване на условия и ресурси за **изграждане на подкрепяща среда в училищата**, която е ергономична, защитена, сигурна, мотивираща, за осъществяване на приобщаващото образование;
- 4) Активна работа на медиаторите за **предотвратяване отпадането от образование** на децата и учениците и насърчаване на регистрацията в бюрата по труда на младежите след 16-годишна възраст, непродължаващи образование;
- 5) Разширяване на обхвата и повишаване на качеството на **дуалното обучение** и на практическото обучение в реална работна среда;
- 6) Подкрепа за **образователна интеграция и социално включване на деца и ученици от уязвими групи, включително етническите малцинства** в уязвимо положение, включително чрез личностна подкрепа на учениците, включени в целодневната организация на учебния ден;
- 7) Осигуряване на възможности за **придобиване на знания и умения**, включително и дигитални;

- 8) Осигуряване на условия и ресурси за обучение и подкрепа за **личностно развитие на деца и ученици със специални образователни потребности (СОП) в центровете за специална образователна подкрепа (ЦСОП)** и за осъществяване на приобщаващо образование;
- 9) Осъществяване на приобщаващо **образование за деца и ученици, търсещи или получили международна закрила**, чрез осигуряване на обучение по български език и обща подкрепа за личностно развитие;
- 10) Изпълнение на дейностите по **Механизма за съвместна работа на институциите по обхващане, включване и предотвратяване на отпадането и повторното отпадане от образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст**;
- 11) Ефективно **междуинституционално взаимодействие** за осигуряване на висококачествено образование и грижи.

Отговорни институции: МОН, МТСП, МЗХГ, общини

Партньори: ДАЗД, АСП, НПО, областни администрации

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС, ДФ „Земеделие“, Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство (ФМ на ЕИП) 2014-2021.

Приоритет 3: Равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване

Организирането и предоставянето на здравно обслужване и медицински грижи е основна отговорност и приоритет на държавата. Основно политиките и действията в областта на общественото здраве са свързани с опазване и подобряване здравето на гражданите на страната; подкрепа за модернизиранието на здравната инфраструктура и повишаването на ефективността на здравната система. Инвестициите в здравеопазването могат да съдействат за намаляване на бедността и социалното изключване в резултат на болести, увреждания или влошен здравен статус на лицата. Мерките и дейностите, свързани с този приоритет, са насочени към активна промоция на здравето и превенция на хроничните незаразни болести и социално значими болести, и активното подпомагане на уязвими групи да получат ефективен достъп до здравни грижи и здравно обслужване.

Бедността в семейството може да бъде пречка за провеждане на профилактични дейности, независимо че за лицата до 18 години и за част от лицата с увреждания и хронични заболявания те са безплатни. Често тези лица нямат избран общопрактикуващ лекар или лекар по дентална медицина. Това от своя страна, нерядко води до усложняване на здравословното им състояние, което от друга страна се отразява на тяхната способност да се интегрират на пазара на труда и да водят пълноценен живот.

Бедността оказва негативно въздействие върху децата и върху тяхното нормално физическо и психическо развитие. Провеждането на профилактични мероприятия заедно с ранната интервенция осигуряват на децата растеж и развитие в добро здраве.

Приоритетна област в общественото здравеопазване е провеждането на устойчива национална имунизационна политика. Изпълнението в страната на национални програми за ваксинопрофилактика на социално значими заболявания, като рак на маточната шийка, сезонен грип и ротавирусни инфекции следва да продължи и да разшири обхвата си като профилактична интервенция, насочена към намаляване на социалната тежест от заболявания с тежко протичане и инвалидизация, каквито са ваксинапредотвратимите инфекции.

Представителите на уязвими групи от населението – етническите малцинства в неравностойно положение, хората живеещи в отдалечени от лечебни заведения райони и др., продължават да срещат трудности при профилактиката и ранното диагностициране на социално-значими заболявания. Провеждането на политики в областта на здравната профилактика сред лицата в риск, при които е налице и висока мобилност и затруднен достъп до медицински грижи, ще осигури устойчивост на превантивните дейности не само сред уязвимата общности, но и сред обществото като цяло.

Достъпът до здравни услуги се гарантира чрез посредничеството на здравни медиатори, които са свързващо звено между уязвимите групи от населението и системата на здравеопазване. Здравният медиатор живее сред общността, в която работи с групи в риск, оказва съдействие за осигуряване на достъп до медицински услуги, повишаване на здравната култура и информираност и подобряването на здравословното състояние.

В отговор на идентифицираните в сектора на здравеопазването предизвикателства, предстои да бъде разработена и приета нова Национална здравна стратегия с хоризонт 2030 г., която ще конкретизира целите и посоката за развитие на системата на здравеопазването в следващите десет години. Планира се Стратегията да съдържа приоритети и политики за преодоляване на предизвикателства пред здравето на българските граждани, включително и на уязвимите групи, като тя ще се основава на стратегически и програмни документи в отделните направления на здравната политика, а именно: Програмата на ООН за устойчиво развитие до 2030 г., Европейската рамка на политиката за здраве и благосъстояние „Здраве 2020”, СЗО, Глобалната стратегия за превенция и контрол на незаразните заболявания, Европейска стратегия за превенция и контрол на незаразните заболявания, Глобалната стратегия за храненето, физическата активност и здравето, Глобална стратегия за намаляване на вредата от употреба на алкохол, Глобална стратегия и цели за превенция, грижа и контрол на туберкулозата след 2015 г. и други стратегически документи.

МЕРКИ

- 1) **Подобряване достъпа на уязвими групи до медицинска помощ**, чрез осъществяване на дейности от здравните медиатори в общините;
- 2) **Осигуряване на устойчиво изпълнение на политиката по отношение провеждането на ваксинопрофилактиката** и осигуряване на необходимите

количества ваксини, с оглед изпълнение на имунизационния календар и поддържане на висок имунизационен обхват;

3) Разработване на Национална здравна стратегия с хоризонт 2030 г.

Отговорни институции: МЗ, НЗОК

Партньори: РЗИ, общини, областни администрации, съсловни организации на лекарите, Национален център за опазване на общественото здраве, социални партньори, НПО

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС

Приоритет 4: Достъпни и качествени социални и интегрирани услуги и интегрирана подкрепа

Секторът на социалните услуги е един от най-динамично развиващите се през последните години в резултат на предизвикателствата, свързани с негативните демографски тенденции, нарастващия брой на лицата, зависими от грижа, неравномерния достъп до услуги, както и предприетите в него реформи. Адресирането на тези предизвикателства наложи развитието и прилагането на иновативни подходи на работа, както и предоставянето на по-разнообразни форми на услуги, които да посрещнат комплексните потребности на различните уязвими групи. Задълбочаването на социалните неравенства и бедността също оказват натиск върху системата за социални услуги, което обуславя необходимостта от непрекъснато повишаване на тяхното качество и прилагането на интегриран и всеобхватен подход на подкрепа и взаимодействие между отделните системи.

В унисон с очертаните предизвикателства, политиката в сферата на социалните услуги е насочена към повишаване на тяхното качество и достъпност, подобряване на процеса на планиране на услугите на национално, регионално и местно ниво, инвестиции в капацитета на системата, междуинституционална координация и предоставяне на интегрирани междусекторни услуги. Тези политики са законодателно обезпечени с приетия през м. март 2019 г. Закон за социалните услуги, в сила от 01.07.2020 г. Законът създава стабилна правна основа за изграждане и поддържане на модерна и ефективна система от социални услуги, основана на европейските принципи за качество и отговаряща на нарастващите и комплексни потребности. Основните цели на закона са гарантиране на равен достъп до социални услуги, гарантиране на качеството и ефективността на социалните услуги, гарантиране на правото на всяко лице на подкрепа за живот в домашна среда и в общността, насърчаване на интегрирания подход при осигуряването на подкрепа на лицата, както и насърчаване и развитие на публично-частното партньорство при предоставянето на социални услуги.

Настоящата ситуация, свързана с разпространението на COVID-19 и неговите осезаеми последици върху уязвимите групи откритиха още по-ясно ролята на социалните услуги като важен инструмент за социална подкрепа. Предвид естеството на работа, основаваща се главно на човешките отношения и директната връзка с потребителите, извънредното положение и въведените ограничителни мерки засегнаха сектора на услугите по един твърде радикален начин. Работата в социалните услуги в общността беше поставена в ситуация на сериозна реконструкция, свързана и с начина на възприемане на новата ситуация на забрана на контакти, на директна работа, освен в изключителни случаи. Отчетливото въздействие на настоящата криза, както и динамично протичащите технологични и цифрови промени, обуславят като все по-необходимо прилагането на иновативни подходи и подобряването на организацията на работа в услугите, усвояването и използването на новите технологии за комуникация и т.н. Развитието на съвременни модели на работа и успешното адаптиране на сектора към съвременните тенденции не е възможно без инвестиране в добре обучен и квалифициран персонал и придобиването на нови умения и компетентности, съобразно променящите се изисквания. По-доброто планиране, развитие и подкрепа на човешките ресурси в социалната сфера и обезпечаването на системата с квалифицирани и обучени специалисти са сред основните акценти на политиката и реформата в сферата на социалните услуги.

Както бе посочено, паралелно със законодателните инициативи, успешно се реализира и процесът на деинституционализация на грижата за деца, който е сред най-мощните реформи в социалната сфера. Най-големият резултат от нея е осигуряването на семейна среда за децата. Изпълнението на реформата допринесе за развитието на изцяло нов модел на грижите за децата и за развитието на нови модели на услуги. Докато в началния етап на процеса на деинституционализация на грижата за деца, основен акцент на политиката бе върху прехода от институционални грижи към грижи и услуги в семейна и близка до семейната среда, то през настоящия етап от реализиране на реформата фокусът е върху превенцията на рисковете, ранна интервенция и осигуряване на все повече възможности за подкрепа на децата в семейна среда. Съществен приоритет е и развитието на интегрирани услуги за ранно детско развитие. Тези мерки са в основата на изпълнявания Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“.

Развитието на такъв тип услуги е сред основните приоритети на европейско ниво, като те са във фокуса на ключови инициативи като Европейския стълб на социалните права и неговите принципи, свързани с осигуряването на качествена подкрепа и грижа, включително достъпно ранно образование и грижи, както и с представената от Европейската комисия Гаранция за детето. В синхрон с европейските практики и водещи принципи, през последните години политиките за ранно детско развитие се утвърдиха като ключов елемент на цялостната визия за подобряване благосъстоянието на децата. В този контекст, усилията са приоритетно насочени към развитие и утвърждаване на услугите за ранно детско развитие с оглед превенция на рисковете и ранна интервенция, включително ранна интервенция на уврежданията, по-добро обхващане и подобряване на готовността на децата за включване в образователната система, насърчаване на

отговорното родителство и др. Значимостта и приоритетността на тези политики в национален контекст се потвърждава и от факта, че ранното детско развитие беше един от основните приоритети на Българското председателство на Съвета на Европейския съюз през 2018 г. и по темата се проведе широк дебат. По предложение на българското председателство през м. юни 2018 г. Съветът на министрите на ЕС прие Заключение относно интегрираните политики за ранно детско развитие като инструмент за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване (№ 10306/18).

Планирането и изпълнението на политиките през следващите години са особено важни за затвърждаването на постигнатия в следствие на реформата на грижата за деца напредък и постигането на устойчиви резултати в осигуряването на качествена подкрепа на децата и семействата. В тази връзка, приоритетно ще се изпълняват мерки за повишаване на качеството и ефективността на мрежата от социални услуги за подкрепа на децата и техните семейства, осигуряване на интегрирани междусекторни услуги и интегрирано предоставяне на подкрепа, както и укрепване на капацитета на системата за закрила на детето.

Социалните услуги имат съществена роля и по отношение на подкрепата за една особено уязвима група, като възрастните хора и хората с увреждания. Създалата се през последните месеци ситуация още по-силно изведе на преден план ролята на социалните услуги за тези целеви групи и най-вече на услугите в домашна среда. Предоставянето на патронажна грижа и интегрирана подкрепа в домашна среда се развиха значително в условията на обявеното извънредно положение. Целта е осигуряване на превенция и подпомагане на достъпа до услуги на уязвими лица, включително хора с увреждания или в невъзможност от самообслужване, които са застрашени в най-голяма степен от COVID-19, както и на лица, останали по домовете си в карантинен период. Обхватът на патронажната грижа беше разширен, както по отношение на предоставяните дейности, така и по отношение на броя подкрепени лица.

Осигуряването на качествени социални услуги в общността и домашна среда и предоставянето на интегрирани услуги са сред ключовите мерки на стратегическите документи в тази област – Националната стратегия за дългосрочна грижа и Планът за действие за периода 2018-2021 г. за нейното изпълнение. Планът обхваща мерките само за първия етап от изпълнението на този труден и дълъг процес, какъвто е процесът на деинституционализация на грижата за възрастните хора и хората с увреждания. Документът предвижда: осигуряване на подкрепа в домашна среда и в общността на лица с увреждания и възрастни хора; осигуряване на качествени социални услуги в общността за лица, настанени в специализирани институции и поэтапно закриване на институции; повишаване на ефективността на системата за дългосрочна грижа; изграждане и ремонт на необходимата инфраструктура за предоставяне на социални и интегрирани здравно-социални услуги. Планът предвижда затваряне на 10 специализирани институции и разработване на 100 нови социални услуги за 2 140 потребители.

В синхрон с визията на политиката, през следващите години ще продължат целенасочените интервенции за осигуряване на равен достъп до дългосрочна грижа, повишаване на качеството и разширяване на обхвата на предоставяните социални услуги, подкрепа и развитие на интегрирани услуги. От значение е изпълнението на

мерки в посока за укрепване на капацитета на системата. В този контекст, в процес на разработване е План за действие за периода 2022-2027 г. за прилагане на Националната стратегия за дългосрочни грижи, чрез който ще се осъществи вторият етап от процеса на деинституционализация на грижите за хората с увреждания и възрастните хора. Той ще се изпълнява със средства от държавния бюджет и със средства по линия на Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Стимулиращ и необходим фактор за развитие на иновативни, гъвкави и качествени услуги и дългосрочното им предоставяне е развитието на дистанционни услуги – телеасистенция/телекеър. Пилотирането на тези услуги в страната ще допринесе за превенция на риска и осигуряване на подкрепа за независим живот в домашна среда на най-нуждаещите се. Сериозен принос за разширяване на мрежата от услуги в страната и за апробиране на иновативни модели има и продължаващото финансиране по линия на Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Провежданите реформи в областта на грижата за деца и възрастни хора и хората с увреждания са гарантирани и чрез ЗСУ, където са заложили основните принципи на процеса на деинституционализация и е предвидено всички съществуващи специализирани институции за деца да се закрийт до 1 януари 2021 г., а съществуващите специализирани институции за хора с увреждания да се закрийт до 1 януари 2035 г. Съществуващите домове за стари хора следва да се реформират до 1 януари 2025 г., за да отговорят на стандартите за качество, регламентирани в Наредбата за качеството на социалните услуги.

МЕРКИ

- 1) Създаване на **Национална карта на социалните услуги**;
- 2) Създаване на **нови стандарти за финансиране на социалните услуги**;
- 3) Създаване на **нови стандарти за качеството на социалните услуги**;
- 4) Осигуряване на **минимален пакет от услуги** във всички общини и области на територията на Република България;
- 5) **Укрепване на капацитета на общините** за управление и предоставяне на социални услуги;
- 6) **Разширяване на мрежата от услуги за ранно детско развитие** и развитие на услуги за **превенция и ранна интервенция на уврежданията за деца**;
- 7) Осигуряване на **интегрирани здравно-социални услуги**;
- 8) Осигуряване на **социални услуги в домашна среда и асистентска подкрепа**;
- 9) Въвеждане на **дигитализация на услугите**, включително телеасистенция, различни форми на електронни инструменти и ресурси;
- 10) **Интегрирано предоставяне на подкрепа** за бездомни лица и семейства, лица в кризисна ситуация, лица, пострадали от домашно насилие и жертви на трафик;

11) Закриване на специализираните институции за хора с увреждания и реформа на резидентната грижа за възрастни хора.

Отговорни институции: МТСП, МЗ, МОН, МРРБ, МФ, ДАЗД, АСП, АКСУ, общини

Партньори: МК, ММС, МВР, МП, НЗОК, областни администрации, социални партньори, НПО

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС

Приоритет 5: Ефективна и целенасочена финансова и материална подкрепа на нуждаещите се

Социалните трансфери са важен инструмент за намаляване на бедността и неравенствата и за подкрепа на уязвимите групи. Водеща цел на политиката в тази област е гарантиране на социалната защита на уязвимите групи от населението. Същевременно, през последните години системата за социална закрила е изправена пред задълбочаващи се предизвикателства в контекста на негативните демографски тенденции, свързани със застаряване на населението, намаляване на населението в трудоспособна възраст и съответно повишаване на дела на населението в извънтрудоспособна възраст, продължаващите ниски нива на раждаемост, повишаване на процента на самотните родители и на семействата без стабилни доходи, увеличаване продължителността на живота, бързо развиващите се структурни промени на пазара на труда и навлизането на нестандартни форми на заетост и т.н.

На следващо място, голямо влияние оказва и ще продължи да оказва пандемията, предизвикана от COVID-19, която постави на преден план въпроса за задълбочаващата се бедност и неравенство в обществото, както и инструментите за тяхното намаляване. Ролята на социалните трансфери винаги е била съществена за уязвимите групи, като в условията на извънредна ситуация тя се затвърждава все повече. С оглед увеличаване на броя на лицата, изправени пред по-голяма икономическа несигурност, от съществено значение е адаптиране на системата за социална закрила чрез подобряване на нейния обхват и адекватност. Сред уязвимите групи лица са и семействата с деца, особено самотните родители, семействата с ниски доходи, семействата на деца с увреждания, семействата от уязвими етнически групи и т.н. В този контекст, с приоритет са интервенциите за предоставяне на целенасочена материална подкрепа на най-нуждаещите се.

За преодоляване на очертаните предизвикателства и в отговор на динамично променящите се условия на средата, усилията ще бъдат насочени към гарантиране на социална защита на уязвимите групи чрез повишаване адекватността на пенсиите, по-

добра целенасоченост на социалните помощи, усъвършенстване на нормативната уредба и повишаване ефективността на програмите.

Нивото на адекватност на пенсиите и увеличението на размерите им са ключов фактор за намаляване на бедността, тъй като те са основен източник на доходи за лицата в надтрудоспособна възраст. В Принцип 15 на ЕССП изрично е подчертано правото на лицата на адекватен пенсионен доход. Поддържането на адекватни пенсии в застаряващите общества е от ключово значение за усилията за икономическа координация и гарантиране на приобщаващ растеж в ЕС, тъй като пенсиите са както основен източник на доходи за възрастните граждани, така и важен компонент от публичните разходи.

За да се избегне изоставането на размерите на пенсиите, отпуснати през предходните години, в сравнение с новоотпуснатите, в законодателството ни е предвидено тяхното ежегодно осъвременяване, което ще се извършва и през следващите години на основание на чл. 100 от КСО. Съгласно тази разпоредба пенсиите, отпуснати до 31 декември на предходната календарна година, се осъвременяват ежегодно от 1 юли с решение на надзорния съвет на НОИ с процент, равен на сбора от 50 на сто от нарастването на осигурителния доход и 50 на сто от индекса на потребителските цени през предходната календарна година. В случай, че процентът е отрицателно число, пенсиите не се осъвременяват.

През периода на действие на настоящата стратегия периодично ще се извършва увеличаване на размера на минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1 от КСО. Това води до повишаване и на минималните размери на останалите пенсии за трудова дейност, които се определят в процент от минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст – минималният размер на пенсиите за инвалидност поради общо заболяване, на пенсиите за инвалидност поради трудова злополука или професионална болест и на наследствените пенсии.

По отношение на пенсиите, несвързани с трудова дейност, техният размер също ще бъде актуализиран. Размерът на социалната пенсия за старост ще се повишава, като по този начин ще се повишават и размерите на останалите пенсии, несвързани с трудова дейност (социална пенсия за инвалидност, пенсия за военна инвалидност, пенсия за гражданска инвалидност и персонална пенсия) и на добавките към пенсиите, които се определят от този размер.

Важно измерение на този приоритет е осигуряването на материална подкрепа на нуждаещите се чрез по-добра целенасоченост на социалните помощи и помощите за хора с увреждания; повишаване ефективността на програмите и усъвършенстване на нормативната уредба в сферата на социалните помощи в съответствие с динамично променящите се условия на средата.

Съществена част от политиката за социално включване през следващите години ще продължи да бъде и предоставянето на финансова подкрепа за семействата с деца и семействата които полагат грижи за деца в риск (по реда на Закона за семейни помощи за деца и Закона за закрила на детето). За предоставяне на тази подкрепа ежегодно от държавния бюджет по програма „Подкрепа за децата и семействата“ се отделят

значителни средства. В условията на кризата, свързана с разпространението на COVID-19, бяха предприети своевременни мерки.

В изпълнение на този приоритет ще продължи предоставянето на подкрепа за удовлетворяване на потребностите от храна и хранителни продукти за лицата от уязвими групи с доходи под линията на бедност или без доходи, включително самотноживеещи възрастни хора, по линия на Програмата за храни и/или основно материално подпомагане. Фокусът върху предоставянето на храни и материалната подкрепа ще бъде разширен и чрез съпътстващи дейности, които ще допринесат и за активно приобщаване на подпомаганите лица и семейства, съобразно техните конкретни нужди.

Във фокуса на планираните мерки е и осигуряването на достъп за хората с увреждания и техните семейства, живеещи в бедност, до помощ от държавата чрез финансово подпомагане за компенсиране на разходите, свързани с увреждането. Предвид това, ще продължат усилията в посока подобряване и оптимизиране на процесите по извършване на индивидуалната оценка на потребностите на хората с увреждания и подобряване на механизма за отпускане на финансова подкрепа, чрез търсене на рационални решения с всички заинтересовани страни.

МЕРКИ

- 1) **Повишаване на адекватността на пенсиите чрез увеличаване на техния размер;**
- 2) **Осъществяване на оценка на въздействието на политиката, насочена към гарантиране на адекватни и устойчиви социални плащания;**
- 3) **Осигуряване на материална подкрепа за лица и семейства в неравностойно положение;**
- 4) **Подпомагане на семейства с деца.**

Отговорни институции: МФ, МТСП, НОИ

Партньори: МЗХГ, АСП, АЗ, общини, социални партньори, НПО

Източник на финансиране: държавен бюджет, бюджет на ДОО, Структурни фондове на ЕС

Приоритет 6: Осигурена достъпност на средата – физическа, архитектурна, институционална, информационна и достъпност на транспорта и транспортните услуги

Недостъпната среда е сред основните причини за ниския социален статус за преобладаваща част от хората с увреждания в страната и повишения риск от бедност и социално изключване, успоредно с фрагментността на провежданите политики. Предвид

това, особено важно и необходимо е осигуряването на физическа, архитектурна, институционална и информационна достъпност, както и достъпност на транспорта и транспортните услуги.

Съгласно Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, участващите държави следва да предприемат подходящи мерки за осигуряване на равен достъп за хората с увреждания до физическата среда на живеене и до всички останали удобства и услуги, отворени или предназначени за обществеността, както в градските, така и в селските райони. Тези мерки следва да включват: идентифициране и премахване на всякакви пречки и прегради пред достъпността, които се отнасят към сгради, пътища, транспортни и други открити и закрити съоръжения, включително училища, здравни заведения, работни места; прилагане на минимални стандарти и указания за достъпност на съоръженията и услугите; съобразяване с всички изисквания за достъпност за хора с увреждания от страна на всички частни лица, предлагащи съоръжения и услуги; поставяне на обозначения в сгради и други съоръжения на Брайлова азбука или в други лесни за четене и разбиране форми; подпомагане достъпа до информационни и комуникационни технологии и системи.

Едно от най-големите предизвикателства в политиката за правата на хората с увреждания е прилагането на мейнстрийминг подход, който изисква утвърждаването на добра координация между различните институции, както и активизиране на местните власти.

Важно е да се търсят повече възможности за разрешаване на проблемите, свързани с липсата на достъпна среда за хората с увреждания; да се повиши степента на информираност на обществото за съществуващата проблематика с цел промяна на обществените нагласи и премахване на съществуващите стереотипи, да се насърчават дейностите по изграждане на достъпна среда чрез сътрудничество на всички нива, за създаване на условия за независим живот за тази целева група. Всички интервенции следва да бъдат съобразени с местната специфика и конюнктура за преодоляване на местните предизвикателства, които са силно диференцирани. Освен това, би било обосновано да се предвидят по-големи гаранции за защитата и сигурността на хората с увреждания при извънредно положение, бедствия, аварии, пр.

Отчитайки съществуващите редица предизвикателства в тази област, в новото законодателство за правата на хората с увреждания е поставен специален фокус върху достъпността чрез регламентирането на мерки за изграждане на достъпна жилищна среда и възможности за мобилност на свободното предвижване на хората с увреждания, с цел премахване на съществуващи пречки и прегради пред достъпността и в подкрепа на личната мобилност на хора с трайни увреждания. Уредено е също осигуряването на достъпна архитектурна среда на културни, исторически, спортни и други обекти за хора с увреждания.

Въпреки че е създадена добра нормативна база за осигуряване на физически достъп до работното място, жилището, обществени сгради и др., липсата на достатъчно финансови ресурси на национално и местно ниво е сериозна пречка за практическото изпълнение на тези наредби и изисквания.

Използването на съвременни информационни и комуникационни технологии е важна предпоставка за реализиране на пълноценното участие и социално включване на хората с увреждания. Дигитализацията и технологичният прогрес създават благоприятна основа за подпомагане на трудовата реализация, а мерките в тази област допринасят и за осъществяването на цифров преход.

Осигуряването на достъп до информация и комуникация е важен приоритет, който изисква спазване на предприетите мерки за предоставяне на информация от всички институции в достъпен формат; повишаване на компютърната грамотност, уменията и редовното използване на интернет, осигуряване на информация и консултация по достъпен начин, както и предоставянето на включващи и целенасочени онлайн услуги в ключови области (образование, професионално обучение, жилищно настаняване, здравеопазване, социални услуги, култура, спорт, отдих и туризъм и др.), които спомагат за предоставяне на по-големи права на ползващите ги, най-вече тези от уязвимите групи – хората с увреждания, бедните хора, уязвими етнически групи, хора живеещи в отдалечените райони и др.

Прилагането на политиките в областта на социалното включване следва да отчита във все по-голяма степен ключовата роля на публичните услуги. В съвременното общество достъпът до тези услуги, включително и финансовите услуги (банкови услуги, услуги в небанковия финансов сектор, в т.ч. застрахователни, допълнително пенсионно осигуряване и инвестиционни услуги) и гарантирането на достъпни цени са се превърнали в основна необходимост. В тази връзка, ограниченият достъп до публични услуги е сериозно предизвикателство, което налага предприемането на мерки, насочени към създаване на условия за наличност и финансова достъпност на различните административни услуги.

Осигуряването на достъп до култура, спорт, отдих и туризъм също има важно значение за пълноценното включване на уязвимите групи в обществото. Ето защо е необходимо да бъдат взети предвид специфичните потребности и положение на лицата от уязвимите групи и да се обърне внимание на специалната роля на културата и спорта, най-вече за децата и хората с увреждания. В тази връзка е особено необходимо предприемането на мерки за адаптиране на спортната и културната инфраструктура посредством премахване на архитектурните бариери на спортните обекти и съоръжения, осигуряване на достъп до културните институции чрез ремонт и реконструкция на сградите. Мерките по това направление засягат не само създаването на възможности за участие в културни и спортни прояви и развлечения, но и за развитие и интегрирано обучение в областта на науката, изкуството и спорта.

МЕРКИ

- 1) Осигуряване на **физическа достъпност** и адаптиране на обществените сгради, жилищата, откритите пространства и др.;
- 2) Осигуряване на **достъпност на информацията и комуникацията**;
- 3) Осигуряване на **достъпност на публичните услуги**;

- 4) Осигуряване на **достъп до култура, спорт, туризъм** и до дейности в свободното време (социализация на зоните и свързаната с тях инфраструктура);
- 5) Осигуряване на възможности за **дигитална и мобилна младежка работа и обучения** по метода „връстници обучават връстници“;
- 6) **Изграждане на инфраструктура и оборудване** за масов спорт и за културни мероприятия;
- 7) Развитие на **здравна и социална инфраструктура и оборудване** за предоставяне на интегрирани здравно-социални услуги за уязвими групи.

Отговорни институции: МРРБ, МТИТС, МК, ММС, МФ, МТСП

Партньори: МЗ, МТСП, АХУ, областни администрации, КЕВР, БАИ

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС

Приоритет 7: Подобрени жилищни условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните

България е страна с редица предизвикателства в областта на жилищната политика и подкрепата за бездомните. Част от тях са свързани с голям брой необитавани жилища, ниска енергийна ефективност и нездравословни условия на обитаване, лошо поддържане на жилищния фонд, нарастване на дела на собствениците на жилища, които не могат да покриват увеличаващите се разходи за жилищата си поради ниски доходи, липса на система за жилищно субсидиране. Съществува голяма разлика между степента на осигурени комунални услуги на жилищата на представителите на ромската общност и на жилищния фонд в страната като цяло. Особено тревожно е обособяването през последните години на нов профил на бездомните хора, който се състои предимно от жени, семейства с деца, младежи и лица от чужд произход.

С оглед сериозните предизвикателства в тази област на политиката, ключов приоритет остава осигуряването на подходящо жилищно настаняване и инфраструктура, както и на ефективни и качествени услуги за бездомни лица. Осигуряването на ефективна подкрепа на нуждаещите се лица изисква прилагането на комплексен и интегриран подход чрез развитието на интегрирани междусекторни услуги, включващи социални, здравни, образователни услуги, услуги в сферата на заетостта и основно достъп до жилищно настаняване. Осигуряването на финансови ресурси за развитието на тези услуги, както и осигуряването на достъп до жилища е важна предпоставка, както за превенцията, така и за ограничаването на бездомността.

За подобряване на жилищните условия и социална инфраструктура за уязвими групи, се предвижда предварително картиране на нуждите на национално ниво от страна на държавните институции и агенции, отговорни за разработването на политиките, и тези мерки ще бъдат отразени в плановете за интегрирано развитие на общините. Мерките ще обхванат голяма част от общините на територията на България, като целевите групи включват цялото население на всички региони от ниво NUTS 2. Обновяването на жилищните и обществени сгради ще се изпълнява в съответствие с Дългосрочната стратегия за саниране на сградния фонд на Република България с хоризонт до 2050 г.

МЕРКИ

- 1) Създаване на интегрирани **междусекторни услуги за бездомните лица и деца**;
- 2) Извършване на **обследвания и дейности за енергийна ефективност** на сградите и технически обследвания на съществуващи сгради;
- 3) Извършване на **оценка на жилищния фонд**¹⁸ на населението в България, с цел ефективното разработване и усъвършенстване на политиките, насочени към подобряване на жизнения стандарт на най-уязвимите групи, запазване на тяхната покупателна способност и възможностите им за социално приобщаване в живота на общността;
- 4) Осигуряване на модерни и достъпни **общински жилища за настаняване** на уязвими групи от население и други групи в неравностойно положение, включително роми, чрез изграждане, реконструкция, ремонт и разширяване на достъпни жилища за настаняване и рехабилитация на прилежащите пространства;
- 5) Подкрепа за прилагане на **иновативни подходи за финансиране на жилищната политика в общините**, включително експериментирание и връзки с устойчивото градско развитие.

Отговорни институции: МРРБ, МТСП, общини

Партньори: МВР, МЗ, НСИ, ДАБ, АСП, НПО, областни администрации

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС

Приоритет 8: Работа в партньорство и прилагане на иновативни подходи при провеждане на интегрирани политики за социално включване и социални иновации

¹⁸ През 2021 г. в България ще се проведе 18-тото преброяване на населението и жилищния фонд.

Политиката в областта на социалното включване е многосекторна политика, реализирана не само чрез инструментите на социалната политика, но и от другите секторни политики, включително и от местните и регионални власти. Основните акценти на политиката в областта на социалното включване като хоризонтална политика са свързани с изпълнението на секторните политики в областта на пазара на труда, образованието, здравеопазването, икономиката, осигуряването на устойчивост и адекватност на социалните плащания, жизненото равнище, жилищната политика и др. В тази връзка, ключова предпоставка за ефективното изпълнение на тези политики е наличието на добро междуинституционално взаимодействие и прилагане на интегриран подход.

Същевременно, досегашният опит и практики в процеса на планиране и прилагане на политиките показват, че водещите предизвикателства пред хоризонталната политика за социално включване са свързани с недостатъчно добрата координация между отговорните институции и недостатъчното припознаване на ангажиментите по реализиране на политиката за социално включване от всички ангажирани институции. От една страна, е необходимо подобряване на хоризонталната координация между отделните секторни политики, а от друга – на вертикалната координация между различните нива – национално, регионално и местно. В тази връзка, за постигането на по-добро управление и координация от съществено значение са следните условия и предпоставки: припознаване на общата национална политика на всички нива на управление и свързаното с това създаване на капацитет и ангажираност за формиране, изпълнение и оценка на политиката, включително и сред заинтересованите страни извън държавните, местни и регионални власти; мейнстриминг на политиката за социално включване, подобряване на механизмите за изпълнение и координация на всички нива на управление между заинтересованите страни и свързаното с това създаване и прилагане на добри механизми за отчетност, оценка, мониторинг и анализ, както и възможности за гъвкаво справяне с възникващи проблеми при изпълнението на политиките; интегрирано предоставяне на публични услуги, предвид многостранния характер на бедността и социалното включване. Важен елемент е създаването на механизми за участие на хората, живеещи в бедност в процесите на вземане на решения и осигуряването на възможности за влияние върху решенията, които ги засягат.

От съществено значение е повишаването на капацитета на институциите, отговорни за разработването и прилагането на политиките в областта на социалното включване за планиране, мониторинг и анализ и развиване на умения за предприемане на адекватни на идентифицираните потребности дейности, решения и политики. Това, от своя страна, ще позволи да се утвърди подхода при разработването и планирането на стратегически документи и нормативната база, извършването на оценки във всички секторни политики, като необходимо условие за вземане на обосновани решения, подобрени между различни възможности и предполагащи най-добри резултати.

С оглед комплексните потребности и различните трудности и проблеми, пред които са изправени специфичните групи в най-голям риск от бедност и социално изключване, налице е необходимост от непрекъснато адаптиране на политиките и

разработване на иновативни и ефективни решения за насърчаване на социалното им включване. В условията на динамично протичащите процеси, свързани с цифровизацията, глобализацията и демографските промени, все по-голяма значимост придобива въпросът за устойчивостта на политиките и намиране на нови решения, които да допринесат за подкрепа и повишаване на качеството на живот на нуждаещите се лица. Важна роля в тази посока има създаването и внедряването на иновации и използването на иновативни подходи при предоставянето на интегрирани услуги за превенция и преодоляване на социалното изключване.

ЕС активно насърчава социалните иновации, като стоящата в основата им концепция обхваща подходи и методи, насочени към постигане на по-добра координация, междусекторно сътрудничество, ефективност, ефикасност, комплексност и устойчивост в посока към повишаване на качеството на живот на уязвимите групи и постигане на по-висока степен на съответствие с техните потребности. Добрите практики за развиване на иновативен капацитет се коренят до голяма степен в социалните и професионални мрежи, в устойчивите партньорства, в това число и чрез съвместна работа между неправителствени организации, съвместно с публични институции и бизнеса.

В отговор на предизвикателствата, свързани със застаряването на населението и все по-широкото навлизане на технологиите във всички сфери на обществения живот, които ще имат все по-осезаемо отражение върху качеството и продуктивността на работната сила през следващите години, от особена необходимост е въвеждането на разнообразни и иновативни мерки, включително предоставянето на гъвкави форми на заетост, дистанционна работа, повишаване на професионалния капацитет и мотивацията на служителите и др. Придобиването на ключови компетентности, дигитални и преносими умения се превръща в основен инструмент за ефективното адаптиране на работната сила към новите форми на заетост.

Подготовката на кадри с висока и професионална квалификация, разнообразни компетенции и професионално значими качества в социалната сфера има изключително важна роля в контекста на неблагоприятните тенденции, увеличаването на търсенето на грижа и все по-нарастващата необходимост от предоставяне на качествени и съобразени с индивидуалните потребности форми на подкрепа и социални услуги. Същевременно, системата на социалните услуги е изправена пред редица съществени проблеми, които в близките години ще доведат до абсолютна невъзможност за обезпечаването ѝ с кадри – застаряваща работна сила, непривлекателни условия на труд и свързаната с тях слаба мотивация, неконкурентно заплащане, ниска оценка на социалната работа, текучество и др. Като се има предвид, че професиите в сферата на социалната работа ще стават все по-значими и търсени през следващите десетилетия, качествената подготовка и обучението на достатъчно специалисти ще има ключов принос за обезпечаване на системата с добре образовани и обучени млади хора, които да са подготвени да посрещнат тези предизвикателства.

Кризата с разпространението на COVID-19 показва, че е необходимо да се развие капацитета на институциите на пазара на труда, социалното включване и здравеопазването, с цел постигане на по-добро управление на мерките в извънредни

ситуации. Това означава подобряване на квалификацията на персонала, по-добро познаване на нуждите на целевите групи, умения за ясно и бързо набелязване на мерки, в това число и бързи анализи и оценка на необходимите ресурси за тяхното изпълнение и заделяне на необходимия финансов ресурс.

Вземането на решения за политиките, базирани на данни и доказателства, в това число и чрез използване на инструментите за прогнозиране е важна част от процеса по планиране на политики. Надграждане и поддържане на бази данни с информация за отделните целеви групи би подпомогнало планирането на политиките, тяхното изпълнение и отчитане на ефектите, в това число и подпомагане на процеса по оценка на въздействието.

Важна част от политиката за намаляване на бедността е изследването на бедността и нейното проявление по райони на планиране и области. При изчисляване на линията на бедност от изследването „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“ по райони на планиране и области е приложен същият метод, както при линията на бедност на национално ниво – 60% от средния общ разполагаем нетен доход на домакинствата в областта.

През последното десетилетие в рамките на ЕС се утвърди разбирането за положителната роля на социалното предприемачество за коригиране на социални и икономически неравновесия. То допринася за решаване на социални проблеми в областта на социалното включване, заетостта и гражданско общество. От 2019 г. е в сила Закон за предприятията на социалната и солидарна икономика, който урежда реда и начина, по които субектите на социалната икономика ще функционират, както и насърчителните мерки, с които държавата ще подпомага тяхното създаване и развитие. Стратегическата цел на приетия закон е обособяването, развитието и насърчаването на стопанския отрасъл, който се характеризира преимуществено със социална насоченост и чиято основна цел е генериране на положителна социална добавена стойност по посока заетост, жизнен стандарт и социално включване на уязвими групи от населението. Законът насърчава развитието на социалната и солидарна икономика като стопански отрасъл със специални правила за:

1. Подобряване на достъпа до заетост и обучения за придобиване или усъвършенстване на професионалната квалификация, с цел повишаване на жизнения стандарт на лицата от уязвимите групи;
2. Създаване на условия за оказване на подкрепа на лицата от уязвимите групи за социално включване и самостоятелен начин на живот;
3. Намаляване на социалното неравенство и за устойчиво териториално развитие.

Оказването на адекватна подкрепа за включване в заетост и обучение на лицата от уязвимите групи ще допринесе за интеграцията им в социалните предприятия, приобщаването им в конвенционалния сектор, а по този начин и повишаване на жизнения им стандарт и намаляване на социалното неравенство.

МЕРКИ

- 1) **Повишаване на капацитета и експертизата на институциите**, отговорни за разработването и прилагането на политиките в областта на социалното включване за планиране, анализ и мониторинг;
- 2) **Повишаване на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги** за участие във формулирането и провеждане на интегрирани политики за социално включване;
- 3) **Насърчаване участието на социалните партньори в колективното трудово договаряне** с цел намаляване на неравенствата по региони в страната;
- 4) **Насърчаване на конвенционалния бизнес да създава социални предприятия** и да разработва и прилага програми за корпоративна социална отговорност и участието на тези социални предприятия във формулирането и провеждането на интегрирани политики за заетост и социално включване;
- 5) **Подобряване на координацията между отделните секторни политики** за социално включване и между различните нива – национално, регионално и местно;
- 6) **Изследване и анализиране на регионалната бедност** по райони на планиране и области на страната, неравенствата в разпределението на доходите, както и оценка на политиката за намаляване на бедността на регионално ниво и особено в обезлюдяващи райони;
- 7) **Разработване на иновативен координационен механизъм за преодоляване на бедността и социалното изключване по региони** в страната, включващ и проучване и обмен на добри практики при провеждане на политиките за намаляване на бедността;
- 8) **Развиване на доброволчеството;**
- 9) **Насърчаване на разработването и прилагането на пилотни практики и социални иновации**, включително и в областта на социалната и солидарна икономика;
- 10) **Проучване и обмен на добри практики между държавите членки на ЕС и заинтересованите страни** на национално и местно ниво за преодоляване на бедността и социалното изключване.

Отговорни институции: МТСП, МОН, МЗ, МФ, ДАЗД, АЗ, АСП, АХУ, АКСУ, ГИТ, общини

Партньори: НСИ, областни администрации, социални партньори, НПО, висши училища, социални предприятия, вписани в Регистъра на социалните предприятия

Източник на финансиране: държавен бюджет, общински бюджети, Структурни фондове на ЕС

VII. ФИНАНСИРАНЕ

Финансирането на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2030 ще се осъществява в рамките на средствата, планирани по бюджетите на отговорните институции чрез Държавния бюджет за съответната година, със средства от Европейските фондове, както и чрез дарения, спонсорство и други източници (международни източници; средства на общините, НПО, други източници). Всички мерки ще бъдат реализирани след преценка за съответствие с режима по държавните помощи, включително след определяне дали се касае за икономически или не дейности, без оглед правния статут и форма на извършителя. Финансовата подкрепа чрез инструментите на ЕС има важна допълваща роля към прилаганите политики за намаляване на бедността и социалното изключване. За следващия програмен период 2021-2027 г. България очаква да получи средства от Европейски социален фонд+ за Програмата за развитие на човешките ресурси 2021-2027 (ПРЧР), Програмата за храни и/или основно материално подпомагане 2021-2027 и Програмата за образование 2021-2027, както и от Европейския фонд за регионално развитие за Програмата „Развитие на регионите“ 2021-2027.

Фокусът за бъдещите инвестиции от ЕСФ+ неизменно е свързан с ЕССП, който бе обявен за „компас на ЕС“ за заетостта и социалното сближаване. Чрез него ще се положи основата за още по-целенасочени и ефективни усилия за равни възможности, достъп до пазара на труда, справедливи условия на труд, социална закрила и приобщаване. Първостепенният приоритет е инвестирането в хората – от образованието и обучението до здравеопазването, равенството и социалното приобщаване. Важно е разходите за осъществяването на тези политики да достигат до тези, които най-много се нуждаят от тях, по-специално в регионите с високи социални неравенства.

В синхрон с очертаните в Стратегията приоритети в обхвата на Програма „Развитие на човешките ресурси“ (ПРЧР) 2021-2027 г. ще се подкрепят инвестиции в областта на обученията на работната сила (безработни и заети лица) за повишаване на квалификацията и компетентностите, включването на представители на уязвими групи на пазара на труда в заетост, стажове за младежи и обучения на работното място, трудово консултиране и професионално ориентиране с акцент върху младите хора, мерки за стимулиране на предприемачеството на желаещи да стартират своя икономическа дейност като самонаети, повишаване нивото на дигиталните умения, мерки за адаптиране на работната среда, насърчаване участието на по-възрастното население в пазара на труда и др. От друга страна, ще продължи насърчаването на равните възможности и социалното включване, в т.ч. активното участие и по-добрата пригодност за работа на хората в активна трудова възраст, достъп до социални услуги за нуждаещите се, ранно детско развитие, интегрирана подкрепа, достъп до пазара на труда за различните участници, според индивидуалните им нужди, предоставянето на грижи в

семејството и общността, деинституционализация на грижата за възрастни хора и хора с увреждания. В рамките на програмата е заложено и модернизиране на институциите и службите на пазара на труда и на системите за социална закрила, съпътстващи действия в сферата на здравеопазването, както и подобряване експертизата и капацитета на институциите и заетите в социалната сфера.

От съществено значение за насърчаване на социалното включване на уязвимите групи са и мерките, свързани с подобряването на жилищните условия и подкрепата на бездомни, които ще бъдат финансирани по Програма „Развитие на регионите“ 2021-2027 г.

VIII. ИЗПЪЛНЕНИЕ И МОНИТОРИНГ

С оглед хоризонталния характер на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване в изпълнението на настоящата Стратегия ще бъдат включени всички ангажирани институции и ведомства. Органите на местната власт, социалните партньори, представителите на гражданския сектор, на академичните среди са сред идентифицираните заинтересовани страни, от които се очаква също активна роля и подкрепа за реализацията на Стратегията. Предвижда се създаване на постоянна междуведомствена работна група, включваща всички заинтересовани страни. Тя ще участва в изготвянето на планове за действие и докладите за изпълнение, както и ще инициира корективни мерки и актуализация.

Изпълнението на мерките в настоящата стратегия ще бъде конкретизирано в двугодишни планове за действие и доклади за изпълнението им, които ще се приемат от Министерския съвет. Планове за действие ще съдържат конкретни мерки и дейности, индикатори за тяхното изпълнение, отговорни институции, размер и източници на финансиране, срокове и др. За отчитането на планове в края на всеки двугодишен период ще се разработва доклад за изпълнението им, който ще се представя за обсъждане и приемане от Министерския съвет. Министерството на труда и социалната политика ще осъществява цялостна координация по изпълнението на стратегията, както и на двугодишните планове за действие.

Не по-късно от четвъртата година от изпълнението на Стратегията ще бъде извършен междинен преглед. Междинният преглед има за цел да направи оценка на постигнатите към момента резултати и да установи дали има необходимост от преразглеждане, допълване или отпадане на приоритети, цели и мерки, както и по-активното включване на заинтересованите страни в процеса по оценката и наблюдението.

Междинният преглед включва:

- Отчет;

- Оценка на въздействието на Стратегията, която изследва съотношението между формулираните цели и постигнатите междинни резултати;
- Оценка на синхронизацията на Стратегията с националната и европейска рамка в областта на политиките за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване;
- Изводи и препоръки по отношение необходимостта от актуализиране на Стратегията.

В края на периода на действие на Стратегията ще се извърши окончателен преглед и пълна последваща оценка на въздействието, която ще послужи като основа за планиране на политиката в областта на бедността и социалното включване през следващия период на стратегическо планиране.

Мониторингът и оценката на изпълнението на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване са от съществено значение за подобряване ефективността и ефикасността на политиките. Тъй като мерките, които ще бъдат предприети за изпълнение на настоящата стратегия, са включени и в други програмни и секторни стратегически документи и планове, като Националната програма за развитие България 2030, Националната програма за реформи и др., прилаганите до момента механизми за мониторинг и оценка на степента на постигане на целите в различните сфери на политиката ще продължат да бъдат използвани и подобрени. Същевременно, изпълнението на политиката в областта на социалното включване ще се наблюдава от Националния съвет по въпросите на социалното включване към Министерския съвет в качеството си на орган за осъществяване на координация, сътрудничество и консултация при разработването, провеждането, мониторинга и оценката на държавната политика в областта на социалното включване. Целта е да следи за постигането на измерими резултати от дейността по изпълнението на приоритетите, заложи в стратегическия документ, както и активно да включи заинтересованите страни в осъществяването на оценката и наблюдението.

Проследяването на напредъка по изпълнение на целите и мерките от Стратегията ще се извършва въз основа на набор от ключови показатели в съответствие с Индикаторите за бедност и социално включване, които са част от общите показатели на Европейската общност за проследяване напредъка на страните в борбата с бедността и социалното изключване. Ще бъдат ползвани и други официални източници на статистически данни, включително международни.

Националният статистически институт подпомага дейността по мониторинг, като предоставя отчетни данни от статистическите изследвания на Института.

IX. ПРИЛОЖЕНИЯ

Приложение № 1 Работни определения

В настоящата Стратегия са използвани следните определения:

Бедност	„...бедни са тези лица, семейства и групи, чиито ресурси (материални, културни и социални) са толкова ограничени, че ги изключват от минимално приемливия начин за живот в държавите-членки на Европейския съюз (ЕС), в които те живеят.” Източник: <i>Съвет на ЕС, Решение 85/8/ЕЕС от 1984 г.</i>)
Безработни лица	Лица, които към момента на проучването нямат работа, но са заявили, че търсят. Към тази група причисляваме и трайно (продължително) безработните – лица, които са безработни от една или повече години. По дефиниция от Наблюдението на работната сила, безработни са лицата на 15-74 навършени години, които нямат работа през наблюдавания период, като едновременно с това търсят активно работа през период от четири седмици, включително наблюдаваната седмица, и са на разположение да започнат работа до 2 седмици след края на наблюдавания период. Според методологията на изследването „Статистика на доходите и условията на живот“, всяко лице на 16 и повече години, в зависимост от ежедневните си дейности в момента на интервюто, самоопределя своя статус, като за безработни се считат лицата, които търсят активно работа, желаят да работят и са в състояние да започнат работа. Източник: <i>НСИ</i>
Гаранция за детето	Инициатива на ЕК за подобряване на благосъстоянието на децата в Европа, която цели да осигури на всяко дете, изложено на риск от бедност, достъп до безплатно здравеопазване, образование и грижи, както и до подходящо жилище и пълноценно хранене. Във връзка с изпълнението на инициативата, се планира Комисията да представи предложение за Препоръка на Съвета за Гаранция за детето през 2021 г., като част от Плана за действие за изпълнение на Европейския стълб на социалните права.
Гаранция за младежта	На 1 юли 2020 г. в Предложение за Препоръка на Съвета относно мост към работни места – укрепване на гаранция за младежта и за замяна на Препоръка на Съвета от 22 април 2013

	г. за създаване на Гаранция за младежта ¹⁹ , се препоръчва на държавите-членки „Да гарантират, че всички млади хора на възраст под 30 години получават качествено предложение за работа, продължаване на образованието, чиракуване или стаж в рамките на четири месеца, след като останат без работа или напуснат системата на формалното образование, в съответствие с принцип 4 на Европейския стълб на социалните права.“. Източник: <i>Европейската комисия</i>
Деца, живеещи в бедност	Лица на възраст до 17 навършени години, живеещи в домакинства в риск от бедност. Лица в риск от бедност са тези, чийто еквивалентен общ разполагаем доход (след социалните трансфери) е по-нисък от линията на бедност, определена като 60% от медианния еквивалентен общ разполагаем доход след социалните трансфери.
Икономически неактивни лица	Икономически неактивни (лица извън работната сила) са лицата на възраст 15 и повече навършени години, които не са нито заети, нито безработни. Източник: <i>НСИ</i>
Лица, живеещи в материални лишения	Равнището на материални лишения се отнася до ситуация, в която лицата не могат да си позволят поради липса на средства редица потребности, считани за съществени за достоен живот. За оценка на материалните лишения на домакинствата се използват девет показателя, свързани с потреблението на конкретни стоки и услуги. Лицата се считат за живеещи в материални лишения, ако имат липса на поне 3 от 9 показателя. Източник: <i>НСИ</i>
Млади хора, младежи	По смисъла на Закона за младежта „младежи“ са лица на възраст от 15 до 29 години включително. Всеки текст, касаещ млади хора, следва да обхваща лица от тази възрастова група.
Отворен метод на координация по въпросите на социалната закрила и социалното включване	Отворен метод на координация (ОМК) по въпросите на социалната закрила и социалното включване е механизъм за доброволно сътрудничество, чрез който се насърчава обмяна на добри практики между държавите членки във връзка със споделените отговорности на национално, регионално и местно равнище, както и между администрацията и другите заинтересовани страни. В рамките на ОМК националните правителства постигат съгласие да работят към общи цели и да използват общи индикатори за наблюдение на своя напредък. Основните направления на ОМК са: 1) социално включване; 2) пенсии; 3) здравна и дългосрочна грижа.

¹⁹ COM(2020) 277 final - <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0277&from=BG>

Продължително безработни	Безработни лица с непрекъснато поддържана регистрация в поделение на Агенцията по заетостта не по-малко от 12 месеца Източник: §1, т. 2 ЗНЗ
Работещи бедни	Заети лица във възрастовата група 18–64 години, които са в риск от бедност. Източник: <i>НСИ</i> „... онези, които работят и принадлежат към бедни домакинства“ (<i>Международна организация на труда</i> ²⁰)
Социално включване	Създаване на условия и възможности в най-висока степен за участие на лицата в общественния живот. (§ 1, т. 3 от Допълнителните разпоредби на Закона за социално подпомагане).
Социална закрила	В контекста на настоящата стратегия, терминът обхваща системите на общественото осигуряване и социалното подпомагане.
Социално изключване	Процес, при който определени хора са изтласкани на ръба на обществото и са възпрепятствани от пълно участие в него поради своята бедност или поради липсата на базови компетенции и възможности за учене през целия живот, или в резултат от дискриминация. Това ги отдалечава от възможността за работа, доходи и образование, както и до социални и общностни мрежи и дейности. Те имат ограничен достъп до власт и до органите, вземащи решение, и така често се чувстват безвластни и неспособни да упражняват контрол върху решенията, които влияят върху техния ежедневен живот.” Източник: <i>Съвместен доклад за социално включване от 2004 г.</i>
Учение през целия живот	Всяка дейност за учене, предприемана през целия живот за подобряване на знанията, уменията и компетентностите. Източник: <i>Меморандум за ученето през целия живот, 30.10.2000 г.</i> ²¹
Уязвими групи/групи в неравностойно положение	За целите на настоящата Стратегия се имат предвид групи, които са изправени пред по-висок риск от бедност и социално изключване от обичайния за населението. Етническите малцинства, мигрантите, хората с увреждания, бездомните, хората, страдащи от зависимости, самотните възрастни и децата, лишени от родителска грижа, често срещат затруднения, като ниско образование, безработица или недостатъчна заетост, които могат да доведат до още по-голямо социално изключване.

²⁰ ILO, World Employment Report 2004-2005, Geneva, 2004, p. 24.

²¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF>

		Източник: Речник на термините от сферата на социалната закрила и социалното включване“, ЕК. <i>Забележка: Не е възможно да се направи изчерпателен списък на уязвимите групи, тъй като неговото съдържание непрекъснато се променя успоредно с промените в социално-икономическия контекст. Освен това, изброените по-горе групи не са взаимно изключващи се и често дадено лице може да принадлежи към повече от една група.</i>
Хора с трайни увреждания		Лица с трайна физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществения живот, и на които медицинската експертиза е установила вид и степен на увреждане 50 и над 50 на сто. Източник: <i>Закон за хората с увреждания</i>
Хора с увреждания		Лица с физическа, психическа, интелектуална и сетивна недостатъчност, която при взаимодействие с обкръжаващата ги среда би могла да възпрепятства тяхното пълноценно и ефективно участие в обществения живот. Източник: <i>Закон за хората с увреждания</i>

**Приложение № 2 Преглед и анализ на изпълнението на
Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване
на социалното включване 2020**

**I. БЕДНОСТ И СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ**

През последните години България отбелязва напредък в достигането на Целите на ООН за устойчиво развитие (ЦУР). Постигнати са добри резултати по показателите на пазара на труда, предвидени в ЦУР 8 „Достоен труд и икономически растеж“, като равнището на заетост се увеличава. Същевременно, при изпълнението на ЦУР 1 „Изкореняване на бедността“ България е сред най-слабо представящите се страни в ЕС. Резултатите се влошават допълнително от неблагоприятните развития по ЦУР 10 „Намаляване на неравенствата“²².

По отношение състоянието на заетостта, която има пряко въздействие върху проблемите на бедността, през периода 2013-2019 г., в резултат на икономическия растеж и положителните тенденции на пазара на труда, **коэффициентът на заетост във възрастовата група 20-64 г. нараства с 11,5 п.п. и достига 75% през 2019 г. Този показател доближава страната ни до изпълнението на целта на Стратегия „Европа 2020“** „за достигане на 75% равнище на заетостта на жените и мъжете на възраст 20-64 години“ и формираната национална цел за заетост от 76% в същата възрастова група. За периода 2013-2019 г. броят на заетите лица на възраст 20-64 години нараства с 8,4% (241,6 хил. лица). Тази положителна тенденция е следствие както на наблюдавания икономически растеж през периода, така и на провежданата активна политика на пазара на труда. За периода 2013-2019 г. заетостта нараства и сред по-възрастните хора (55-64 години) с 24,9% (122,4 хил.), а коэффициентът на заетост в тази възрастова група бележи ръст със 17% и достига 64,4% през 2019 г. С тези показатели **страната ни постига националната подцел в областта на заетостта**, включена в Актуализираната стратегия по заетостта 2013-2020 г., **за постигане на 53% заетост сред по-възрастните хора (55-64 години).**

Демографските тенденции в България през последните години се характеризират с продължаващо намаляване и застаряване на населението, ниски нива на раждаемост и високи нива на обща смъртност. Задълбочава се дисбалансът в териториалното разпределение на населението. В резултат на механичния прираст

²² Съгласно своето правно основание Европейският семестър може да спомогне националните икономически политики и политики за заетост да бъдат насочени към постигането на целите на ООН за устойчиво развитие (ЦУР) чрез наблюдение на напредъка и осигуряване на по-тясна координация на националните усилия. Докладът съдържа задълбочен анализ и мониторинг на ЦУР. В ново приложение (приложение Д) е представена статистическа оценка на тенденциите във връзка с ЦУР през последните пет години въз основа на набора от показатели на ЕС за ЦУР, изготвен от Евростат.

(нетното салдо от външната миграция) броят на населението в страната намалява с незначителни стойности по години в дългосрочен период.

Намалението на населението в България се дължи главно на отрицателен естествен прираст, а не на външна миграция. За 2019 г. в резултат на отрицателния естествения прираст населението намалява с 46 545 души, а в резултат на механичния прираст – с още 2 012 души. В страната са регистрирани 61 882 родени деца, като от тях 61 538 (99,4%) са живородени. В сравнение с предходната година, броят на живородените намалява с 659 деца, или с 1,06%.

Размерът на родилните контингенти и тяхната плодовитост оказват съществено влияние върху равнището на раждаемостта и определя характера на възпроизводството на населението. Тоталният коефициент на плодовитост²³ за последните години се задържа на нива около 1,5. През 2019 г. средният брой живородени деца от една жена е 1,58, което е увеличение с 0,02% спрямо 2018 г. За сравнение, през 2001 г. той е бил 1,24, а през 2016 г. – 1,54. Реалистичните възможности на държавата са свързани с предприемане на мерки за поддържане в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план на коефициент на плодовитост около 1,5.

Тенденцията на ниска раждаемост се запазва през годините, тъй като ежегодно намаляват родилните контингенти в страната. За 2019 г. спрямо предходната година броят на жените във фертилна възраст (15-49 навършени години) намалява с близо 27 хил., а спрямо 2011 г. – със 186 хиляди. Очакванията за раждаемостта в следващите десетилетия са тя да продължава да намалява, основно поради намаляване на родилните контингенти. Нивото на обща смъртност в страната е твърде високо. Въпреки че през последната година броят на умрелите лица намалява с 443, или с 0,4%, коефициентът на обща смъртност²⁴ е твърде висок – 15,5‰. Намалението на населението в страната в резултат на отрицателния естествен прираст се дължи главно на високите нива на общата смъртност и на продължителния акумулиращ ефект на ниската раждаемост. Ниската раждаемост не може да компенсира значително по-високите нива на смъртност.

Средната продължителност на предстоящия живот общо за населението на страната през годините нараства или се задържа на достигнатите нива. За периода 2017-2019 г. тя е 74,9 години и спрямо предходния период (2016-2018 г.) се увеличава с 0,1 на година.

Най-значимата демографска тенденция в развитието на населението е процесът на застаряване. В края на 2019 г. лицата на 65 и повече навършени години са 1 504 088 или 21,6% от населението на страната. В сравнение с 2018 г., делът на населението в тази възрастова група нараства с 0,3 процентни пункта. Застаряването на населението води до повишаване на неговата средна възраст, която от 40,4 години през 2001 г. нараства до 43,9 години в края на 2019 г. Икономическите последици от застаряването на населението са свързани с ограничаване на потенциала за нарастване на работната сила, което ограничава и възможностите за растеж на икономиката.

²³ Среден брой живородени деца, които би родила една жена през целия си фертилен период, съобразно възрастовата плодовитост през отчетната година.

²⁴ Брой умрели лица на 1 000 души от средногодишния брой на населението.

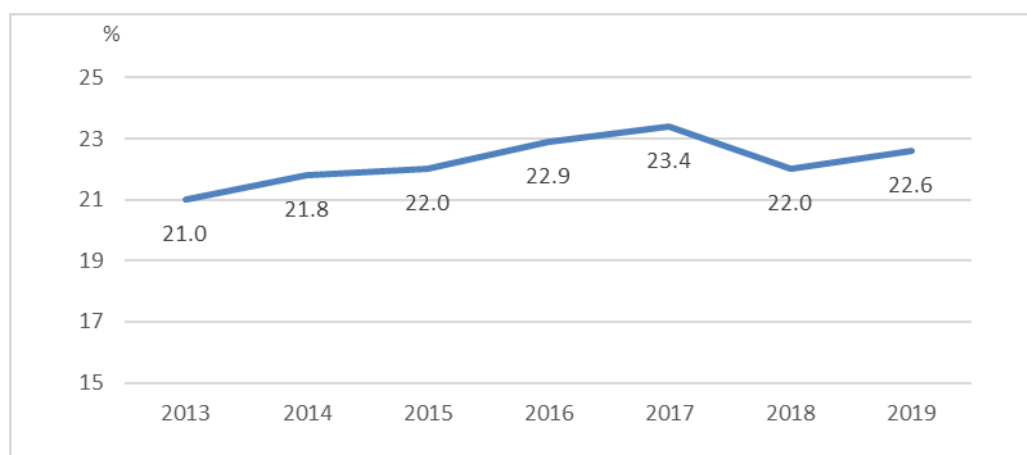
Неравномерно е и разпределението на населението в страната, което също има отражения върху икономическия растеж и устойчивото развитие в дългосрочен план. Към 31.12.2019 г. в градовете живеят 5 125 407 души, или 73,7%, а в селата – 1 826 075 души, или 26,3% от населението на страната. Към края на 2019 г. населените места в България са 5 257, от които 257 – градове и 5 000 – села. Населените места без население са 171. Най-голям е техният брой в областите Габрово, Велико Търново и Кърджали – съответно 63, 58 и 11. В 1 192 или в 22,7% от населените места, живеят от 1 до 49 души, включително.

С население над 100 хил. души са шест града в страната, в които живеят 34,6% от населението на страната. Половината от населението на страната (50,4%) живее в Югозападния и Южния централен район, а най-малък по брой на населението е Северозападният район – 728 хил. души, или 10,5% от населението на страната. През 2019 г. и в шестте статистически района населението намалява спрямо 2018 г., като най-голямо е намалението в Северозападния – с 1,9%, а най-малко – в Южен централен – с 0,3%.

Демографските дисбаланси се превръщат в проблем на макро-фискалната стабилност и устойчивостта на всички социални системи. Изключително важно е да се отчитат реалистичните възможности за ограничаване на демографския натиск върху социалните системи и публичните финанси.

България е сред държавите, в които рискът от бедност за населението е над средното равнище за ЕС. По данни от изследването на доходите и условията на живот (EU-SILC) за 2019 г. **равнището на бедност в България е било 22,6% или бедни са около 1,586 млн. лица.** В периода между 2013 г., когато е приета Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 (НСНБНСВ 2020), и 2019 г. се наблюдава покачване на относителния дял на лицата, живеещи в бедност, като най-висок е техният дял през 2017 г. (23,4%).

Фиг. 3 Относителен дял на лицата, живеещи в бедност в периода 2013-2019 г. (в %)

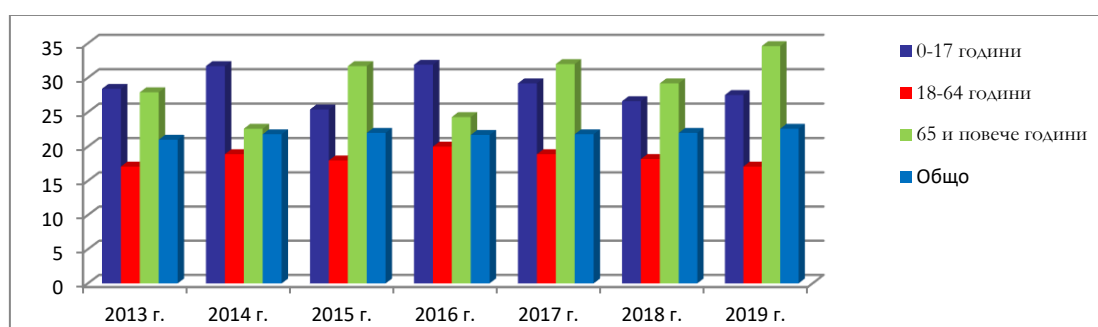
Източник: НСИ, „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)

През 2019 г. **рискът от бедност** по възрастови групи е най-висок за населението на възраст 65 и повече години – 34,6% и за децата до 18-годишна възраст – 27,5%.

Децата са специфична уязвима група, в много по-голяма степен застрашени от риск от бедност и социално изключване, отколкото възрастните, като причините за това са комплексни и многостранни. През разглеждания период дялът на децата в риск от бедност варира, като най-ниска е стойността му през 2019 г. – 27,5%. Спрямо 2013 г. техният дял е намалял с 0,9 п.п.

Данните ясно показват, че най-малък е относителният дял на бедните във възрастовата категория 18-64 години. Техният дял остава относително стабилен през разглеждания период, като най-ниска е неговата стойност през 2013 г.

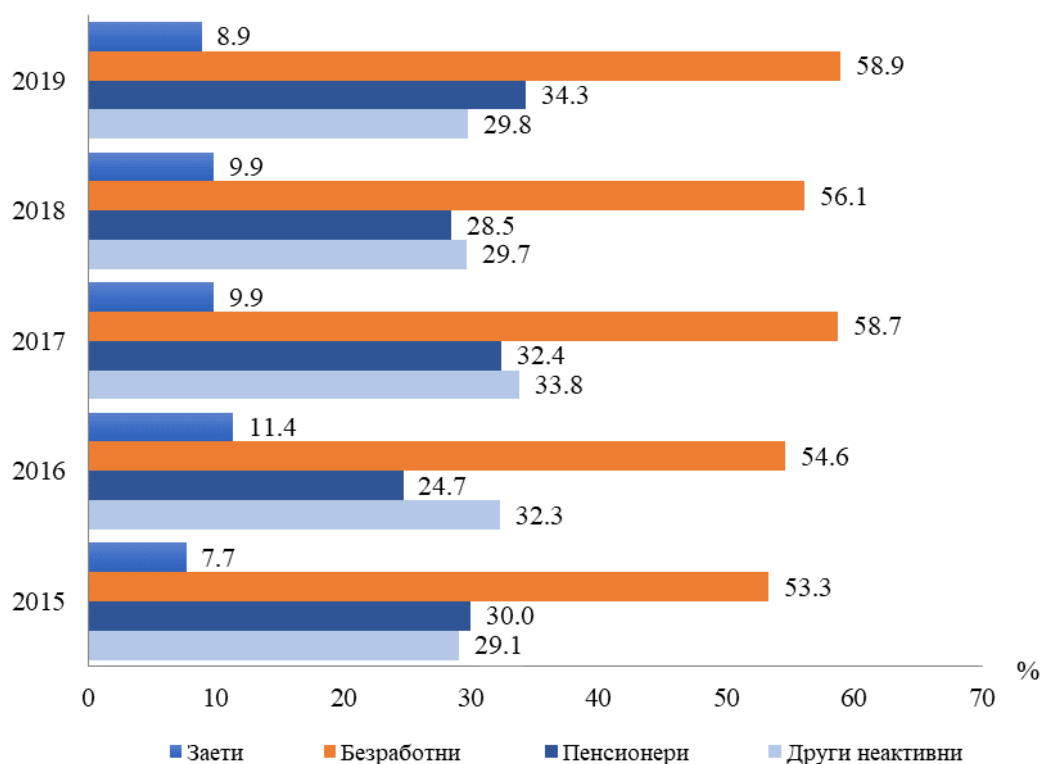
Фиг. 4 Относителен дял на бедните, разпределени по възрастови групи в периода 2013-2019 г.

Източник: НСИ, „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“

Основният фактор, увеличаващ риска за попадане в групата на бедните за преобладаващата част от населението, е тяхната **икономическа активност и участието им на пазара на труда**. Разпределението на бедността по икономическа активност е изключително важно, тъй като най-непосредствено показва връзката между икономическите процеси и бедността. Според икономическия статус, през 2019 г. **рискът от бедност е най-висок за безработните – 58,9%, пенсионерите – 34,3% и други икономически неактивни лица – 29,8%.**

Фиг. 5 Относителен дял на бедните по икономическа активност

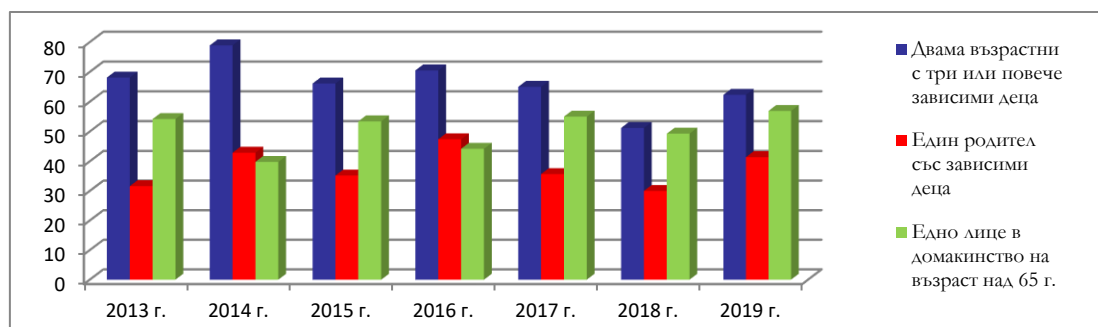

Източник: НСИ, „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“

Тези тенденции дават основание да се заключи, че факторът „безработица“ придобива все по-нарастващо влияние върху мащаба и равнището на бедността. **Работещи бедни са 8,9%** от заетите, което се отразява на равнището на бедност и сред децата. Съпоставени с дела на безработните и икономически неактивните лица, от данните е видно, че наличието на работа на практика намалява в пъти вероятността за попадане в риск от бедност. Същевременно, **най-висок е относителният дял на работещите бедни с начално и без образование – 55,5%**. За сравнение, делът на работещите бедни с висше образование е едва 2,5%. Анализът на данните от индикаторите ясно показва, че **бедността е тясно обвързана с нивата на образование и икономическата активност на населението.**

Оценките на бедността в зависимост от типа на домакинството показват, че най-висок е относителният дял на бедните сред едночленните домакинства с лице на възраст над 65 години, самотните родители с деца, както и домакинствата с три и повече деца. Прави впечатление, че в периода 2013-2019 г. и при трите типа домакинства намалява относителният дял на бедните. Най-голямо намаление на риска от бедност през 2019 г. в сравнение с 2018 г. се наблюдава при домакинствата с три или повече възрастни със зависими деца – с 4,6 п.п. (51,2% през 2018 г.).

Фиг. 6 Относителен дял на бедните по типове домакинства в периода 2013-2019 г. (в %)

Източник: НСИ, „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“

Данните от изследването показват, че **системата на социална закрила има съществен принос за намаляване на бедността в страната**. Според данните за 2019 г., ако в доходите на домакинствата се включат доходите от пенсии, но се изключат останалите социални трансфери (обезщетения, социални и семейни помощи и добавки), равнището на бедност се повишава от 22,6% до 29,6%, или със 7,0 п.п. Съответно, при изключване на пенсиите и останалите социални трансфери, равнището на бедност нараства до 42,2%, или с 19,6 п.п.

Равнището на бедност е в пряка корелация с равнищата на социално-икономическите неравенства, които са и един от основните фактори, обуславящи задълбочаването на бедността. Неравенството в разпределението на доходите в България е най-високото в ЕС и се увеличава непрекъснато през последните години. Разликата между доходите на най-бедните и най-богатите 20% от домакинствата е 8,1 пъти, при средно 5,2 пъти в ЕС. Коефициентът на Джини достига стойност 40,8, спрямо 30,8 средна стойност в ЕС.

Фиг. 7 Неравенство в разпределението на дохода – коефициент на Джини в периода 2013-2019 г. (в %)

Източник: НСИ „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“

Според данните от изследването през 2019 г. 19,9% от българите живеят в материални лишения, като този показател достига най-ниската си стойност спрямо предходните години, а спрямо 2013 г. намалява наполовина с 23,1 п.п.

Съгласно данните за комбинирания индикатор „население в риск от бедност или социално изключване“, през 2019 г. 32,5% от населението, или 2 278 700 лица са били в риск от бедност и социално изключване. Стойността на показателя намалява спрямо 2013 г. с 15,5 п.п., което представлява намаление с около 1,215 млн. души.

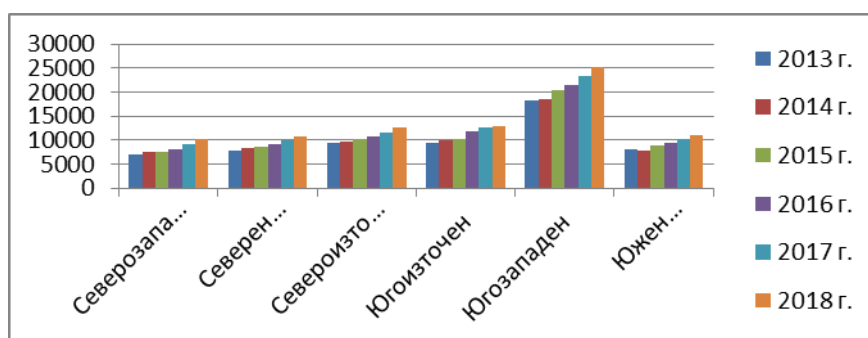
Важен аспект в изследването на бедността е нейното регионално измерение. При изчисляване на линията на бедност за всяка област е приложен същият метод както при линията на бедност на национално ниво – 60% от средния общ разполагаем нетен доход на домакинствата в областта. Очаквано, областите с по-добри икономически показатели (заетост, доходи) са обикновено и такива с по-ниски нива на доходното неравенство или на относителната бедност.

През 2019 г. най-ниската линия на бедност се наблюдава в областите Монтана и Пазарджик (съответно 268 и 292 лв.), а най-високата – в област София (столица) (589 лв.), следвана от областите Перник (475 лв.) и Стара Загора (459 лв.). Оценката на бедността в регионален аспект показва, че през 2019 г. най-висок е относителният дял на бедните в областите Сливен (30,1%), Кюстендил (28,8%), Враца (27,7%) и Ямбол (27,4%). Най-нисък е относителният дял на бедните в областите Плевен (14,3%), Благоевград (16,5%), София (16,8%) и Ловеч (18,5%).

Анализът на състоянието на показателя БВП на човек от населението е сред определящите фактори за състоянието на икономиката и задълбочаване на регионалните различия на ниво NUTS II (статистически райони) през последните години. От таблицата по-долу е видно, че Северозападен район продължава да заема последното място в класацията на районите в страната по този показател, докато първото място традиционно се заема от Югозападен район, като в столицата са концентрирани значителна част от икономическите дейности и тя остава най-привлекателното място за бизнес и заетост в страната.

Фиг. 7 БВП на човек от населението по райони от ниво 2 за периода 2013-2018

г.

Източник: ИНФОСТАТ, НСИ

По показателя „БВП на човек от населението“ районите на България изостават значително от средното равнище, както и от водещите райони в ЕС. Северозападен район продължава да заема последното място в класацията на районите в ЕС по този показател. Въпреки специалното третиране на Северозападен район при осъществяване на

секторните национални политики, през последните години продължават негативните тенденции на задълбочаване на изостаналостта му спрямо останалите райони в страната в почти всички наблюдавани области на социално-икономическото развитие. Районът остава най-слабо населен, като се характеризира с най-ниска раждаемост и естествен прираст, при най-висока смъртност и най-ниска продължителност на живота. Образователните характеристики на населението продължават да са най-неблагоприятни, което логично рефлектира и в най-незавидни показатели на пазара на труда (най-висока безработица, най-ниски нива на икономическа активност и заетост) и равнището и дълбочината на бедността спрямо останалите райони.

Данните по основните индикатори показват **относителна устойчивост в нивата на бедността и неравенството през последните години**. Успоредно с това, налице е тясна обвързаност между бедността и нивата на образование и икономическата активност на населението. В тази връзка, би могло да се заключи, че борбата с бедността не може да се изразява само в преодоляване на нейните последствия, а трябва да се фокусира върху факторите, които я порождават и възпроизвеждат.

Преглед на изпълнението на Националната цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 000 души до 2020 г.

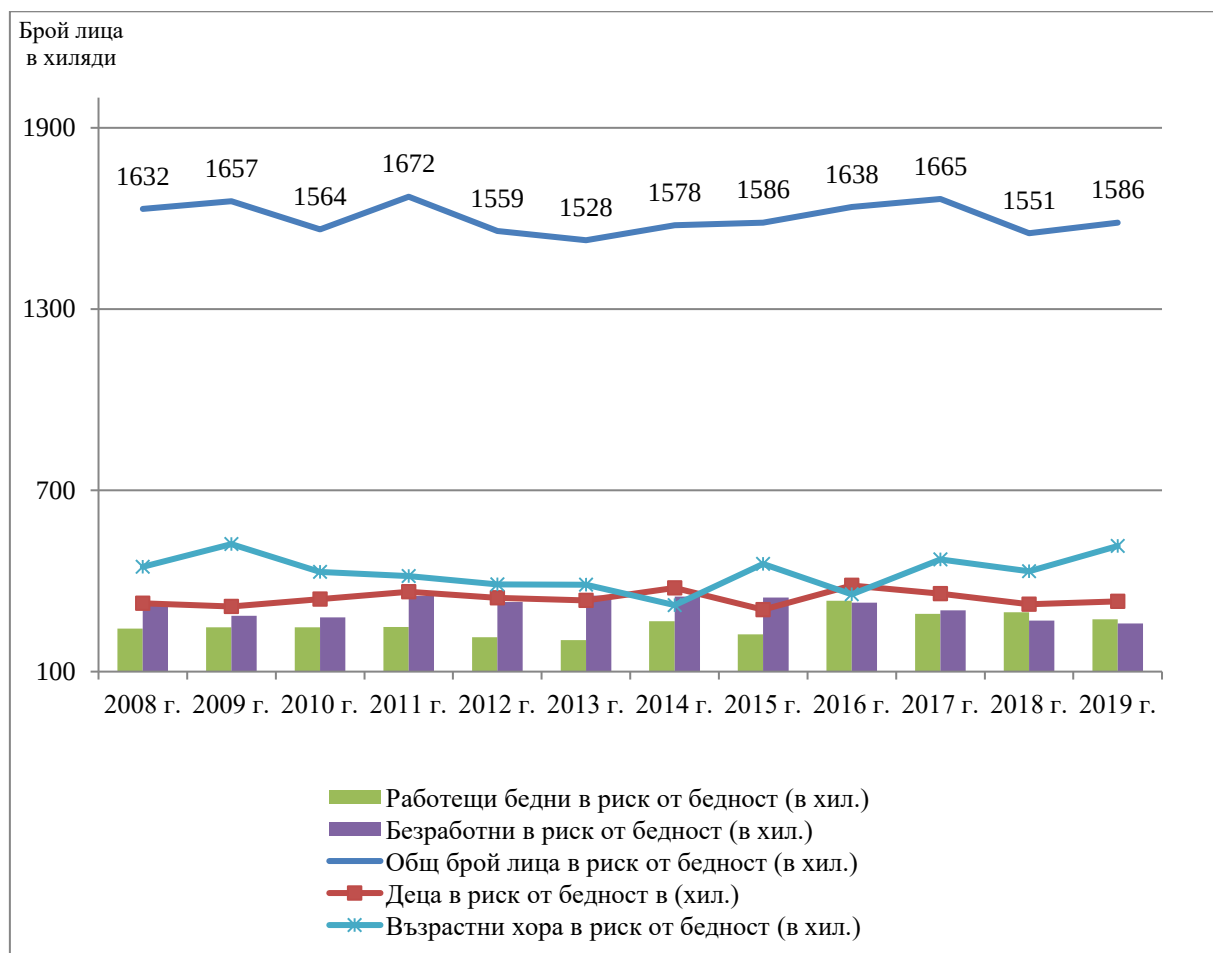
В контекста на Стратегия „Европа 2020“ и вземайки предвид регистрираните по-високи нива на бедност сред определени групи от населението, през 2010 г. беше приета **Национална цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 000 души до 2020 г.**, на която се базира Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020. Към Националната цел бяха формулирани четири специфични подцели:

- I. Намаляване на броя на децата във възрастовия интервал 0-18 години, живеещи в бедност, със 78 хил. души (30% от общата национална цел и 25% от броя на бедните деца през 2008 г.);
- II. Намаляване на броя на лицата на 65 и повече навършени години, живеещи в бедност, с 52 хил. души (20% от общата национална цел и 10% от броя на бедните възрастни хора през 2008 г.);
- III. Намаляване на броя на безработните във възрастовия интервал 18-64 години, живеещи в бедност, със 78 хил. души (30% от общата национална цел и 25% от броя на бедните безработни във възрастовия интервал 18-64 г. през 2008 г.);
- IV. Намаляване на броя на зетите лица във възрастовия интервал 18-64 години, живеещи в бедност, с 52 хил. души (20% от общата национална цел и 22% от броя на работещите бедни във възрастовия интервал 18-64 години през 2008 г.).

Проследяването на изпълнението на Националната цел се базира на индикатора „относителен дял на лицата при праг на бедност 60% от средния общ разполагаем нетен

доход на еквивалентна единица“ (включително по отношение на изведените целеви групи), като за базова година е използвана 2008 г.²⁵

Фиг. 8 Напредък по изпълнението на Националната цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 000 души до 2020 г. и четирите подцели към нея в периода 2008-2019 г. (в хил.)

Източник: НСИ, „Статистика на доходите и условията на живот (EU-SILC)“

Данните ясно показват, че е налице **сериозно изоставане в постигането на Националната цел за намаляване на броя на живеещите в бедност с 260 000 души до 2020 г.** Независимо, че се наблюдава намаление в абсолютно изражение на лицата, живеещи в бедност (с приблизително 46 хил. души през 2019 г. спрямо базовата 2008 г.), тенденцията показва, че **няма да може да се постигне желаната стойност от 260 хил. души до края на 2020 г.** Като се има предвид, че кризата с COVID-19 ще има съществено влияние върху тези стойности през следващите години, задълбочавайки бедността и съществуващите неравенства сред определени уязвими групи, изпълнението на целта остава нереалистично.

²⁵ Основен източник на данни е изследването „Статистика на доходите и условията на живот (SILC)“

Още по-неблагоприятни са тенденциите по отношение на изпълнението на отделните подцели, предвид отчетеното увеличение на броя на живеещите в бедност сред по-голяма част от целевите групи – децата (нарастват с 6 700 спрямо базовата 2008 г., възрастните хора (лица на 65 и повече години), живеещи в бедност (нарастват с повече от 69 хил. лица спрямо базовата 2008 г.) и работещите бедни (нарастват с приблизително 29 хил. лица спрямо базовата 2008 г.). Единствено при безработните лица, живеещи в бедност, през 2019 г. се наблюдава намаление в техния брой спрямо 2008 г. със 72 381 души, което означава, че степента на изпълнение на подцелта за намаление със 78 хил. души е изпълнена приблизително на 93%.

Направеният анализ на динамиката на основните индикатори за бедност и социално включване в България през последните години показва продължаваща необходимост от преосмисляне на прилаганите подходи и инструменти и изпълнение на целенасочени интервенции в областта на секторните политики, имащи пряко отношение към намаляването на бедността – заетост и политика по доходите, образование, здравеопазване, предоставяне на качествени и достъпни социални услуги, осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания, жилищна политика и др.

II. АНАЛИЗ НА ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ВОДЕЩИТЕ ПРИОРИТЕТИ ЗА НАМАЛЯВАНЕ НА БЕДНОСТТА И СОЦИАЛНОТО ИЗКЛЮЧВАНЕ

Прегледът на изпълнението на мерките, заложи в НСНБНСВ 2020, има важно значение, тъй като показва актуалната ситуация по напредъка в реализирането на всеки един от приоритетите на Стратегията. Прегледът служи като отправна точка за формулирането на адекватни и релевантни мерки с дългосрочен хоризонт, с оглед подобряване на качеството на живот на уязвимите групи в българското общество и създаване на условия за тяхната пълноценна реализация посредством намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване.

Приоритет 1: Осигуряване на възможности за заетост и за повишаване на доходите от труд чрез активно включване на пазара на труда

Създаването на нови работни места през последните години в резултат на икономическия растеж и реализирането на целенасочена активна политика на пазара на труда доведе до намаление на безработицата, включително и сред уязвимите групи. Отчетеното средномесечно равнище на безработица през 2019 г. е 5,6% (при 6,2% за 2018 г.)²⁶. Средномесечният брой на регистрираните безработни лица в бюрата по труда през 2019 г. е 185 266, като при сравнение с 2018 г. се наблюдава намаление от 8,7%. През 2019 г. е налице тенденция на намаление на средномесечния брой регистрирани безработни лица от всички наблюдавани уязвими групи на пазара на труда.

²⁶ Източник: Агенция по заетостта.

Продължително безработните лица през 2019 г. са 47 871 средномесечно, като намаляват съществено – с 26,4% в сравнение с 2018 г. Делът им също отчита значително намаление от 6,3 п.п., от 32,1% през 2018 г. до 25,8% през 2019 г. Регистрираните безработни младежи до 29 години са 23 998 лица средно през 2019 г., а делът им заема 13% от всички безработни и спрямо 2018 г. намаляват с 10,4% (2 789 лица).

Засиленият икономически растеж в България през 2018 г. и 2019 г. се отрази върху нарастването на заплатите и повишаването на нивото на заетост. Пазарът на труда се подобри благодарение на този икономически растеж. По данни на НСИ²⁷ през 2019 г. коефициентът на заетост за населението на възраст 15-64 години е 70,1%, докато безработицата намалява до 4,2%. Въпреки това, регионалните различия продължават да са големи, а намаляващото население в трудоспособна възраст и недостигът на работна ръка ограничават перспективите за бъдещ растеж. Същевременно, равнищата на дълготрайната безработица и икономическата неактивност са спаднали до средните за ЕС. Независимо от това, за някои групи все още е трудно да намерят работа, включително ромите, младите хора и живеещите в селските райони.

Развитието на икономическите процеси, включително и кризата, предизвикана в резултат на пандемията от коронавирус (2019-2020 г.), очаквано ще доведат до известна загуба на динамиката на растежа, който от 3,7% през 2019 г. през следващите години ще бележи тенденция на спад.

След преодоляване на негативните последици от икономическата криза в периода 2013-2019 г. се наблюдава трайна тенденция на намаляване на безработицата. По данни на НСИ, коефициентът на безработица във възрастовата група 15 и повече навършени години бележи спад с 8,7 п.п. и достига 4,2% през 2019 г. Това е най-ниското равнище на показателя от 2003 г. насам. Броят на безработните през разглеждания период също отбелязва съществено намаление от 293,5 хил. лица, като през 2019 г. те достигат 142,8 хил. души. Намалява и броят на продължително безработните лица, като от 250,3 хил. лица през 2013 г., достигат 81 хил. лица през 2019 г. За периода 2013-2019 г. коефициентът на продължителна безработица бележи спад с 5 п.п., като през 2019 г. той е 2,4%. През 2019 г. е достигната заложената в Актуализираната стратегия по заетостта 2013-2020 г. подцел за „намаляване на младежката безработица за възрастовата група 15-29 години до 7% през 2020 г.“. По данни на НСИ за периода 2013-2019 г. коефициентът на младежка безработица (15-29 години.) бележи спад от 14,9 п.п. и достигна 6,9% през 2019 г. Това са и най-ниските стойности на показателя от 2003 г. насам. През отчетния период безработните младежи намаляват с 97 хил. лица и достигат 31,9 хил. лица през 2019 г. Обезкуражените лица, по данни на НСИ, през 2019 г. са 61,7 хил. лица, като броят им отбелязва трайна тенденция на намаляване – със 144,8 хил. лица за отчетния седемгодишен период.

През периода 2013-2018 г. се наблюдава тенденция за намаляване броя на регистрираните безработни лица в бюрата по труда, включително и от уязвими групи на пазара на труда. По данни на Агенцията по заетостта средногодишният брой на безработните лица за разглеждания период отчита спад с 186 113 лица и достига

²⁷ „Основни резултати от Наблюдението на работната сила през 2019 г.“, НСИ.

185 266 безработни лица през 2019 г. Равнището на регистрираната безработица намалява от 11,3% през 2013 г. на 5,6% през 2019 г. От всички регистрирани в бюрата по труда безработни лица през 2013 г., 54% са жени. Тази тенденция се запазва и през 2019 г., когато делът на жените отново преобладава – 56,3%. Продължително безработните лица са една от уязвимите групи на пазара на труда, при която се наблюдават положителни тенденции. За периода 2013-2018 г. продължително безработните лица намаляват от 122 738 лица през 2013 г. на 47 871 лица през 2019 г., като общото намаление за периода е с 60,99%. Безработните младежи до 29 години са една от групите, най-силно засегната от икономическата криза, но през периода 2013-2019 г. се наблюдава трайно намаляване на безработицата и при тази група. Ако през 2013 г. делът им от всички безработни лица е 20%, то през 2019 г. е вече 12,9%. Като абсолютен брой намаляват със 74 866 лица и достигат 47 871 лица през 2019 г. Безработни лица с трайни увреждания, регистрирани в бюрата по труда, намаляват с 3 797 лица през разглеждания период, като достигат 11 873 лица през 2019 г. Делът им от всички регистрирани лица се увеличава с 2,2% и достига 6,4% през 2019 г. Друга уязвима група на пазара на труда са безработните лица над 50-годишна възраст. За периода 2013-2019 г. техният брой намалява с 65 022 лица и през 2019 г. достига 67 999 лица. Безработните лица с основно и по-ниско образование и без квалификация през периода 2013-2019 г. намаляват с 93 551 лица и достигат 80 180 лица през 2019 г. Относителният им дял през разглеждания период намалява с 3,5 п.п. и достига 43,3% от всички регистрирани безработни лица през 2019 г.

Въпреки известния напредък, постигнат в областта на заетостта, интегрирането на пазара на труда се различава при отделните групи от населението и в различните райони на страната. Все още има значителни различия в равнищата на заетост и неактивност в зависимост от възрастта, образователното равнище, както и между районите.

В резултат на икономическия растеж и положителните тенденции на пазара на труда през периода 2013-2019 г. коефициентът на заетост във възрастовата група 20-64 години нараства с 11,5 п.п. и достига 75% през 2019 г. Този показател доближава страната ни до изпълнението на целта на Стратегия „Европа 2020“ „за достигане на 75% равнище на заетостта на жените и мъжете на възраст 20-64 години“ и формираната национална цел за заетост от 76% в същата възрастова група. За периода 2013-2019 г. броя на заетите лица на възраст 20-64 години нарастват с 8,4% (241,6 хил. лица). Тази положителна тенденция е следствие, както на наблюдавания икономически растеж през периода, така и на провежданата активна политика на пазара на труда. Нараства заетостта и сред по-възрастните хора (55-64 години). За периода 2013-2019 г. те се увеличават с 24,9% (122,4 хил.), а коефициентът на заетост в тази възрастова група бележи ръст със 17% и достига 64,4% през 2019 г. С тези показатели **страната ни е постигнала националната подцел в областта на заетостта, включена в Актуализираната стратегия по заетостта 2013-2020 г., за постигане на 53% заетост сред по-възрастните хора (55-64 години).**

Приоритет 2: Осигуряване на равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование

В периода на изпълнение на Стратегията се положиха значителни и целенасочени усилия за **подобряване на достъпа до образование на деца и ученици от семейства в неравностойно положение, както и за превенция на отпадането от училище.**

При осъществяване на дейностите за **обхващане, включване и превенция на децата и учениците, които не са обхванати, които са отпаднали или са в риск от отпадане от образователната система**, заинтересованите институции взаимодействат и обменят информация по ясно регламентирана процедура с конкретизирани срокове и задължения. През разглеждания период са предприети конкретни мерки за **включване в образователната система на децата и учениците от семейства с ниски доходи.** Предложени са промени в Закона за социално подпомагане и Закона за семейни помощи за деца, които предвиждат по-сериозно обвързване на предоставяните помощи с посещението на детска градина и училище. В случай на прекратени семейни помощи, поради неспазване на условията за посещение от децата или учениците, тези средства се предоставят в съответните размери на образователните институции, в които се обучават деца в риск от отпадане, за осъществяване на обща или допълнителна подкрепа за личностно развитие (допълнително обучение по учебни предмети, за допълнителни модули за деца, които не владеят български език в детските градини, за допълнителни консултации по учебни предмети, за екипна работа между учителите и другите педагогически специалисти), включително за осигуряване на необходими на децата дрехи, обувки и учебни помагала.

Целодневната организация на учебния ден се организира за ученици от I до VII клас, в дневна и комбинирана форма на обучение и включва провеждането на учебни часове по училищен учебен план, дейности по самоподготовка, по организиран отход и физическа активност и занимания по интереси. Чрез училищните програми за целодневна организация на учебния процес се цели повишаване на качеството на образователно-възпитателния процес и по-пълното удовлетворяване на индивидуалните образователни потребности на обхванатите от уязвими групи ученици.

С цел превенция, интервенция и компенсация на проблема с преждевременно напусналите образователната система, е приета Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013-2020). Осъществяването на политиките и мерките, заложи в Стратегията и двугодишните планове за действие към нея, е насочено към изпълнение на Национална цел 4, която предвижда делът на преждевременно напусналите образователната система в България да намалее под 11% до 2020 г.

В периода от 2013 г. до 2016 г. стойността на дела на преждевременно напусналите училище нараства от 12,5% на 13,8%. За първи път стойността на показателя бележи положително изменение през 2017 г., като намалява на 12,7%, или с 1,4 п.п. в сравнение с 2016 г. За 2018 г. стойността на дела на преждевременно напусналите

училище остава на равнището на 2017 г. – 12,7%, но през 2019 г. отново се отчита нарастване с 1,2 п.п. на 13,9%²⁸.

Динамиката на показателя за преждевременно напусналите образование и обучение за десетгодишния период – от 2009 до 2019 г., дава по-пълна представа за резултата от политиките за справяне с това предизвикателство.

През първите три години от този период (2009-2011 г.) делът на преждевременно напусналите съществено намалява – от 14.7% на 11.8% като това са най-високата и най-ниската стойност до края на целия период – 2019 г. От 2011 г. тенденцията се обръща в неблагоприятна посока и стойността на показателя нараства от 11.8% за 2011 г. на 13.8% за 2016 г. През 2017 г. този негативен тренд се прекъсва и се отчита спад с 1.1. процентни пункта до 12.7%. През 2018 г. процентното съотношение се запазва, но през 2019 г. отново се наблюдава повишаване до 13.9%.

През последните години заминаването в чужбина е основната причина за напускане на училище при двата етапа на основното образование. Най-вероятно увеличението на броя и дела на напусналите училище поради заминаване за чужбина заедно с родителите е свързано с отваряне на пазара на труда в страните от ЕС за българските граждани от 1 януари 2014 г. Наблюдава се съществена липса на информация за заминалите за чужбина деца и ученици, включително и за тези в задължителната за образованието възраст (5-15 години). Именно отпадането на деца в учебна възраст е друг съществен фактор, който оказва влияние върху стойностите на дела на преждевременно напусналите училище. Тези ученици респективно се вливат в броя на отпадналите, без да е ясен техният статут.

Положително при наблюдаване динамиката на показателя за ПНУ през последните 10 години е, че най-високата стойност се запазва в началото на периода – 14.7% през 2009 г. През 2019 г. делът остава с 0.8 процентни пункта по-нисък.

Тези данни показват, че **качеството и приобщаващият характер на образователната система продължават да представляват предизвикателство, особено за децата в неравностойно положение**, въпреки провежданите реформи. Трайно високите равнища на преждевременно напускане на училище и слабите постижения в областта на образованието, потвърдени от резултатите от проучването PISA за 2018 г., подчертават необходимостта от провеждането на по-целенасочени мерки. Въпреки провеждането на реформа в областта на професионалното образование и обучение (ПОО) равнището на заетост на завършилите ПОО е все още под средното за ЕС. Делът на завършилите висше образование е все още под целта на Стратегия „Европа 2020“, а предоставянето на висше образование само частично е съобразено с нуждите на пазара на труда. Равнището на участието в програмите за учене за възрастни е сред най-ниските в ЕС.

Приоритет 3: Осигуряване на равен и ефективен достъп до качествено здравеопазване

²⁸ Източник: НСИ.

През отчетния период са разработени основните стратегически документи, формулиращи визията и целите за дългосрочно развитие на системата за здравеопазване, един от които е **Националната здравна стратегия 2014-2020**, приета от МС на 21.09.2013 г. През 2015 г. Стратегията е актуализирана (с Решение на Народното събрание от 17.12.2015 г. и обнародвана в ДВ, бр. 101/2015 г.) и към нея е приет План за действие. Националната здравна стратегия 2020 и Планът за действие към нея обхващат пълния комплекс от политики за постигане на поставените национални здравни цели, като същевременно създава условия за постигане на общите цели за устойчиво развитие на страната, заложи в Националната програма за развитие България 2020 и другите водещи национални стратегически и програмни документи.

В изпълнение на Националната здравна стратегия 2020 са определени 5 Национални здравни цели до 2020 г., които са обективен израз на фокусирането на здравната политика върху устойчивото подобряване на здравето на българските граждани във всички възрастови групи и са обвързани със снижаване на смъртността при децата от 0-1 годишна възраст до 6,8 на 1000 живородени деца, снижаване на смъртността при децата от 1-9 годишна възраст до 0,24 на 1000, снижаване на смъртността при подрастващите и младите хора от 10-19 годишна възраст до 0,28 на 1000, снижаване на смъртността при лицата в икономически активните групи от 20-65 годишна възраст до 4,19 на 1000 и увеличаване на средната продължителност на предстоящия живот на хората след навършване на 65-годишна възраст до 16,4 години. За реализация на националните здравни цели в Националната здравна стратегия 2020 са определени 3 основни приоритета, които са ориентирани към **създаване на условия за здраве за всички през целия живот, развитие и управление на справедлива, устойчива и ефективна здравна система, ориентирана към качество и резултати, както и към укрепване капацитета на общественото здравеопазване**. В изпълнение на тези приоритети са заложи мерки, насочени към подобряване на достъпа и преодоляване на здравните неравенства чрез развитие на интегрирана система за спешна помощ, оптимизиране на болничната и извънболничната помощ, развитие на електронното здравеопазване, ефективна лекарствена политика, подобряване на качеството на медицинската помощ и безопасността на пациентите. Изпълнението на мерките цели повишаване на ефективността на системата и справедливо разпределение на ресурсите спрямо потребностите на населението.

Подобряването на достъпа до здравни услуги е ключов приоритет, в изпълнение на който през годините бяха предприети редица мерки, включително чрез увеличение на публичните разходи в сектор „Здравеопазване“. През 2019 г. разходите за здравеопазване представляват 8,1% от brutния вътрешен продукт, за сравнение през 2015 г. те са под 5%. Независимо от ежегодното им увеличение, публичните разходи за здравеопазване остават ниски спрямо средните европейски стойности. Средно за ЕС разходите за здравеопазване през 2019 г. са 9,8% и 7,8% за 2015 г., като преките плащания от страна на пациентите представляват 48% от разходите за здравеопазване – един от най-големите дялове в ЕС.

Ежегодно се разширява пакетът от здравни дейности, гарантирани от бюджета на НЗОК; разширява се и обхватът и обемът на клиничните пътеки и броят на амбулаторните процедури, заплащани от НЗОК. По този начин се създават солидни предпоставки за намаляване на преките плащания от страна на пациентите. Вече са факт Националните рамкови договори (НРД) в сферата на денталната и медицинската помощ за три години – 2020-2022 г. Постигна се стабилност в здравната система и възможност, при ясни правила и механизми, пациентите да получат качествени медицински услуги, а медицинските специалисти – гарантирано и адекватно заплащане. Достъпът до здравни услуги се гарантира и за най-уязвимите групи от обществото, включително чрез освобождаването от заплащане на потребителска такса при ползване на медицинска помощ от основния пакет на НЗОК в рамките на задължителното здравно осигуряване. От бюджета на Министерството на здравеопазването се финансират редица здравни дейности, извън обхвата на здравното осигуряване – медицинско обслужване по време на бременност и раждане за всички жени, независимо от здравноосигурителния статус, продължително лечение на недоносени деца и деца с увреждания, спешна медицинска помощ, психично здраве и др., които са определени като държавна отговорност, което също допринася за подобряване на достъпа до здравни услуги.

През отчетния период Министерство на здравеопазването въведе в националното законодателство **нормативна регулация за статута на здравния медиатор**, чрез изменение в Закона за здравето, като основната цел е предприемане на мерки за лицата с най-висока степен на здравна уязвимост. Приета е Наредба № 1/19.08.2020 г. (обн. ДВ, бр. 75 от 25.08.2020 г.) за изискванията за дейността на здравните медиатори, чрез която се регламентира моделът на здравните медиатори, както и се създават законови възможности за осъществяване на ефективна превенция и повишаване на достъпа до профилактика на лица с най-висока степен на здравна уязвимост – неграмотни; бездомни; хора от уязвими етнически групи.

Всяка година броят на здравните медиатори се увеличава средно с около 15 нови медиатори. Показателни в това отношение са следните данни – докато през 2013 г. 130 медиатори са работили в 71 целеви общини, в 22 области на страната, то през 2020 г. техният брой е двойно по-голям – 260, в 137 общини във всички 28 области. Опитът от изминалите години показва, че здравните медиатори имат съществен принос при оптимизиране на обхвата на профилактичните програми сред ромското население и особено, сред малките деца, те също така подпомагат здравното образование и здравната информираност на ромите и осъществяват активна социална работа вътре в общността. Не на последно място, създават устойчиви партньорства между общностите в неравностойно положение и местните и националните институции.

Длъжността „Здравен медиатор“ е включена в Националната класификация на професиите и длъжностите в Република България. Във връзка с условията на пандемията от COVID-19 Министерството на здравеопазването, съвместно с неправителствени организации е разработило указание за изпълнение на дейността на здравните медиатори.

Министерство на здравеопазването отделя ежегодно средства за провеждане на профилактични прегледи и изследвания с мобилните кабинети в населени места и квартали, в които живеят здравно неосигурени български граждани от ромски произход.

Ежегодно със заповед на министъра на здравеопазването 21 мобилни кабинети се предоставят на Регионални здравни инспекции в различни области на страната, а те от своя страна чрез сключване на договор ги предоставят на лечебно заведение, което да осъществи профилактични прегледи и изследвания в райони с концентрирано ромско население. През отчетния период са извършени следния брой прегледи и изследвания:

- с мобилните гинекологични кабинети са извършени около 15 800 прегледа;
- с мобилните кабинети обща практика са извършени около 7 230 прегледа;
- с клинична лаборатория са извършени около 40 400 прегледа;
- с мобилните ехографски кабинети са извършени около 12 400 прегледа;
- с мобилните флуорографски кабинети са извършени около 9 500 прегледа;
- с мобилните мамографски кабинети са извършени около 7 100 прегледа;
- с мобилните педиатрични кабинети са извършени около 15 500 прегледа.

През 2013 г. с Решение № 538 от 12.09.2013 г. Министерският съвет прие Национална програма за превенция на хроничните незаразни болести (НППХНБ) 2014-2020 г. Програмата има за цел редуциране нивото на общите за ХНБ, най-често срещани рискови фактори: поведенчески, биологични и психосоциални, чрез намаляване разпространението на тютюнопушенето, злоупотребата с алкохол, подобряване на храненето и увеличаване на физическата активност.

През отчетния период в страната са реализирани **значителен брой дейности по промоция на здраве и профилактика на болестите сред деца и ученици**. Дейностите са насочени към ограничаване на рисковите фактори, свързани с начина на живот (тютюнопушене, нездравословно хранене, ниска физическа активност, употреба на алкохол и други); биологичните фактори на риска за хроничните незаразни болести – повишено артериално налягане и затлъстяване; пътнотранспортен травматизъм и други. Използвани са различни образователни методи и форми на обучение: беседи, лекции, дискусии, тренинги, ТВ и радиопредавания, аудио и видеоклипове, видеопокази, изложби, викторини, тематични дни, празници на здравето, спортни състезания, конкурси, кампании и други.

Постигането на по-висок имунизационен обхват от 95% и повече с имунизации и реимунизации е основната цел на имунопрофилактиката. Поради това, в Закона за здравето дейностите по имунопрофилактика включват всички български граждани без значение на етнос, религия, социален статус и т.н. и не се извършват специфични дейности към лица, живеещи в бедност (такава дейност насочена пряко към етнически малцинства е тази на здравните медиатори). Ваксините за националния имунизационен календар се осигуряват с публични средства, прилагат се напълно безплатно на децата до 18-годишна възраст, независимо от здравноосигурителния статус на родителите, а лицата над 18-годишна възраст, които не работят и нямат здравно осигуряване, се имунизират също напълно безплатно в имунизационните кабинети на РЗИ. Данните за постигнатия обхват за 2019 г. на национално ниво с основни имунизации (три приема) е публично достъпен на интернет страницата на НЦОЗА:

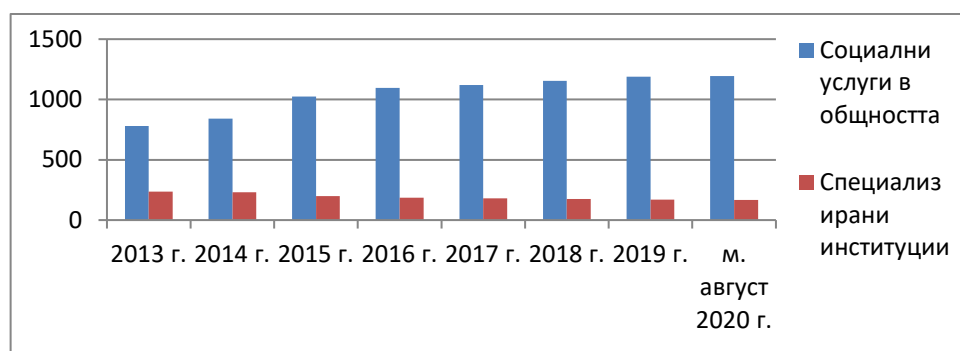
https://ncpha.government.bg/images/___NCPHA/___HealthStatistics/_Operational/2019/2019___Immunizations.pdf.

Приоритет 4: Премахване на институционалния модел на грижа и развитие на междусекторни услуги за социално включване

Системата на социалните услуги се развива изключително динамично през последните години, като беше натрупан значителен опит в предоставянето им. Развиха се процеси на децентрализация, деинституционализация, опит за интегриране на системите и други. Тези процеси доведоха до положителни промени по отношение на начина на организация, броя, обхвата, разнообразието и достъпността на услугите. От съществено значение са и предприеманите законодателни промени в посока повишаване на достъпа, качеството и ефективността на социалните услуги. С оглед нарастващите потребности от грижи както в национален, така и в европейски контекст, социалните услуги все повече се утвърждават като сектор със значителен потенциал и висока добавена стойност, създавайки широко поле за заетост и откриване на работни места. В тази връзка, развитието на социалните услуги става все по-важно не само за подобряване на възможностите за социално включване и подкрепа на уязвимите групи, но и за предлагането на нови възможности за заетост.

В резултат на провежданата реформа за деинституционализация на грижата за децата и на грижата за възрастните хора и хората с увреждания и приоритетното развитие на алтернативни форми на услуги през последните години се наблюдава **устойчиво увеличение на социалните услуги в общността и намаление на броя на специализираните институции**. Показателни в това отношение са следните данни – към м. август 2020 г. с финансиране от държавния бюджет се предоставят 1 193 социални услуги в общността, с които е осигурена възможност за подкрепа за 25 707 лица. За сравнение, в края на 2013 г. общият брой на социалните услуги в общността е 781, като броят на подкрепените лица е 18 134. Динамиката в броя на специализираните институции за деца и пълнолетни лица през годините показва, че докато през 2013 г. техният брой е бил 237, то към м. август 2020 г. той намалява на 167. Различните социални услуги и форми на социална подкрепа обаче се развиваха с различен интензитет, като показателен пример за това е много по-добре развитата мрежа от социални услуги за подкрепа на децата и техните семейства в сравнение с услугите за дългосрочна грижа и подкрепа на пълнолетните лица.

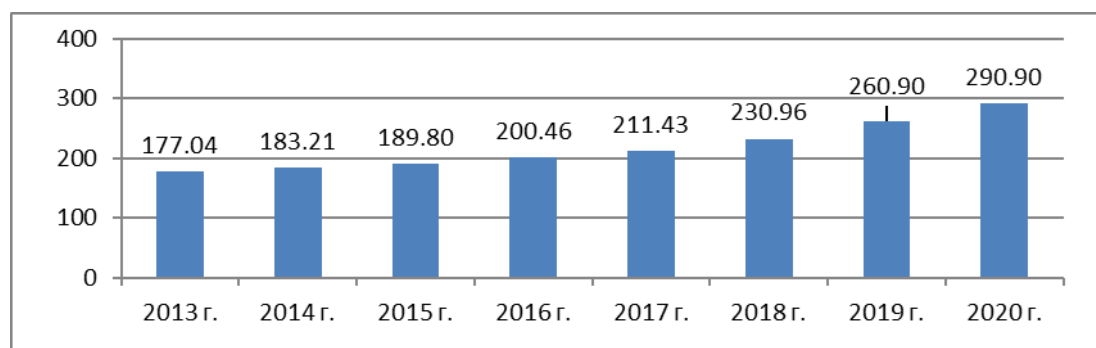
Фиг. 10 Общ брой социални услуги в общността и специализирани институции за деца и пълнолетни лица за периода 2013 г. – м. август 2020 г.

Източник: Агенция за социално подпомагане.

С оглед устойчивост на системата на социалните услуги и като израз на ангажимента на държавата за осигуряване на подкрепа на уязвимите групи, се отчита и **ежегодно нарастване на средствата за социални услуги, делегирани от държавата дейности**, като през 2020 г. увеличението е с 30 млн. лв. и техният размер възлиза на над 290 млн. лв. В условията на извънредна епидемична обстановка от държавния бюджет бяха осигурени допълнителни финансови средства в размер на 15 млн. лв. за увеличение на стандартите за финансиране на социалните услуги, делегирани от държавата дейности.

Фиг. 11 Размер на финансовите средства от държавния бюджет за социални услуги, делегирани от държавата дейности за периода 2013-2020 г. (в млн.лв.)

Източник: Решения на МС за приемане на стандарти за делегираните от държавата дейности с натурални и стойностни показатели за съответната година

Въпреки постигнатия напредък в сферата на социалните услуги, все още се наблюдават значителни предизвикателства, част от които имат сходен и общ характер за държавите членки на ЕС, а други са специфични в национален контекст. Секторът на социалните услуги както в страната, така и на европейско равнище, е силно повлиян от негативните демографски тенденции, свързани със застаряването на населението, нарастващите потребности от грижа, протичащите процеси на дигитализация и цифровизация на обществото. Успешното адаптиране на сектора към съвременните тенденции поставя на дневен ред необходимостта от подобряване на достъпността и ефективността на предоставяните услуги, прилагането на иновативни подходи и

подобряването на организацията на работа в услугите, усвояването и използването на новите технологии за комуникация и т.н.

Успоредно с тези общоевропейски тенденции, сред основните предизвикателства, които могат да бъдат открити в областта на социалните услуги в България, са неравномерно разпределение на територията на страната, търсене на институционална грижа, предимно за възрастни и самотни хора, липса на разнообразни форми на адекватни и ефективни услуги за пълнолетни лица, трудности при наемането на квалифицирани кадри в сектора на социалните услуги, необходимост от по-добра координация между различните услуги и различните системи, повишаване на качеството на социалните услуги и тяхната ефективност и др.

Очертаните предизвикателства откритоха необходимостта от предприемането на цялостна реформа в сектора. **През 2019 г. беше приет Закон за социалните услуги, в който са уредени всички ключови въпроси от значение за сектора на социалните услуги**, а именно – предоставянето, ползването, финансирането, качеството, контрола и мониторинга на социалните услуги.

Успоредно със законодателните инициативи успешно се реализира процесът на деинституционализация на грижата за деца, който е сред най-мащабните реформи в социалната сфера. Основните резултати от реформата са:

- **Намаление на броя на децата в специализираните институции с над 94%** (от 7 587 деца през 2010 г. до 435 деца в края на м. август 2020 г.);
- **Значително намаление на броя специализирани институции за деца с над 86%** (от 137 специализирани институции през 2010 г. до 18 в края на м. август 2020 г.);
- **Най-същественият резултат от реформата е превесът на грижата в семейна среда** (в семейства на роднини или близки и в приемни семейства), в сравнение с броя на децата във формална резидентна грижа. Към м. август 2020 г. децата, настанени в семейства на роднини или близки и пребиваващи в семействата са 4 450; децата, настанени в приемни семейства са 1 930; децата/младежите, настанени в услуги за резидентна грижа (Центрове за настаняване от семеен тип) са 2 751 (общ брой деца/младежи със и без увреждания). За сравнение, около 80% от децата във формална грижа през 2010 г. са ползвали резидентните услуги;
- **Значително нарастване на броя на социалните услуги за деца и семейства** (от 241 през 2010 г. до 635, с общ капацитет 14 579 места в края на м. август 2020 г.) и др.

Извън конкретните данни се наблюдават редица положителни резултати, свързани с подобряване на качеството на живот на изведените от специализираните институции деца, прилагането на интегриран подход в предоставянето на услуги за ранно детско развитие, укрепване на капацитета на системата и специалистите и др.

За да се гарантира приемственост и устойчивост на процеса на деинституционализация на грижата за деца след приключване на първия етап бе осигурено финансиране на всички социални услуги, разкрити в рамките на проектите, изпълнявани с финансиране от Европейските структурни фондове, и те продължават да

функционират с финансиране от държавния бюджет. Към момента продължава **осигуряване на устойчивост на социалните услуги** чрез компенсаторни промени. В ЗСУ е предвидено финансирането на услугите да се осъществява по различен ред, който ще влезе в сила от 2022 г.

За осигуряване на необходимите условия за продължаване и финализиране на процеса на деинституционализация в ход е изпълнението на мерките от приетия през 2016 г. от МС **Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България“**. Документът очертава рамката и планираните мерки за продължаване на процеса по деинституционализация на грижата за деца в страната до 2025 г. Фокус в него е поставен върху превенцията на изоставянето и реинтеграция в семейна среда, както и предоставянето на интегрирани услуги за ранно детско развитие. Към настоящия момент по мерки в подкрепа на Плана за действие, реализиращи се по ОП РЧР 2014-2020 г., са обхванати над 4 500 деца и младежи, приемна грижа са получили близо 4 597 деца, а 2 468 са били приемните родители.

С оглед важната роля на политиките за ранно детско развитие за подкрепа на децата и семействата и пълноценно развитие на децата, в страната ни е изградена мрежа от нов тип услуги за деца и семейства, които са пример за интегриран подход при предоставяне на услуги за ранно детско развитие. Изключително полезни и основополагащи в тази връзка са резултатите от Проекта за социално включване, който беше изпълнен от МТСП в периода 2010-2015 г. със средства от Международната банка за възстановяване и развитие (Световна банка). Проектът подкрепи усилията на България да разработва и прилага интегрирана политика за ранно детско развитие. За продължаване на дейността на тези услуги, от началото на 2016 г. по ОП РЧР 2014-2020 г. се реализира операция „Услуги за ранно детско развитие“, като са сключени 62 договора, които са в процес на изпълнение. След приключване на операцията финансирането на услугите ще бъде от държавния бюджет. Прилагането на такъв подход е залегнало и в ЗСУ, където за първи път се регламентира интегрирано предоставяне на подкрепа и интегрирани услуги.

Важно е да се отбележи, че за разлика от системата от социални услуги в подкрепа на децата и семействата, която се разви по-добре през последните години (благодарение и на провеждания процес на деинституционализация), **развитието на системата от социални услуги за дългосрочна грижа и подкрепа на пълнолетните лица не е в толкова напреднал етап**. И към момента в България има мрежа от социални услуги в общността, включително и за дългосрочна грижа, които обаче не са в състояние да удовлетворят потребностите на възрастните хора и хората с увреждания, нуждаещи се от подкрепа. Към м. август 2020 г. 9 431 възрастни хора и хора с увреждания живеят в 161 специализирани институции за предоставяне на социални услуги, делегирани от държавата дейности (Домове за пълнолетни лица с увреждания и Домове за стари хора), а чакащите за настаняване в тях се увеличават, като към м. август 2020 г. те са 2 520 лица. Към същия период 1 720 са лицата, които чакат за настаняване в социални услуги в общността за резидентна грижа, като техният брой също се увеличава. С финансиране от държавния бюджет, към м. август 2020 г. се предоставят 558 социални

услуги в общността, осигуряващи различни форми на подкрепа и резидентна грижа на приблизително 10 830 пълнолетни лица от уязвимите групи, включително възрастни хора и хора с увреждания (Дневни центрове, Центрове за социална рехабилитация и интеграция, Защитени, наблюдавани и преходни жилища, Центрове за настаняване от семеен тип и др.). За сравнение, само услугите в общността за деца са 635, като в тях се оказва подкрепа на приблизително 14 580 деца и техните семейства, а същевременно потребностите от социални услуги за възрастни хора и пълнолетни лица, включително с увреждания, са значително по-големи.

Налице са множество проблеми, от чието решаване зависи успешното развитие на политиката в областта на дългосрочната грижа и ефективната подкрепа за уязвимите групи. Сред тях са големия брой хора, желаещи да бъдат настанени в специализирани институции, недостатъчният брой услуги в общността, които да отговарят комплексно на потребностите на тези целеви групи. Сред услугите в общността не са достатъчно застъпени дейностите за подкрепа за живот с интегриран здравно-социален характер и мобилна подкрепа в домашна среда. Също така, недостатъчна е и мрежата от услуги в домашна среда. Въпреки немалкия размер на средствата за предоставяне на социални услуги, включително и с европейско финансиране, капацитетът на предоставяните услуги е недостатъчен за удовлетворяване на все по-нарастващите потребности.

За адресиране на тези предизвикателства в процес на изпълнение са мерките, заложи в приетия от Правителството в началото на 2018 г. **План за действие за периода 2018-2021 г. за изпълнение на Националната стратегия за дългосрочна грижа**. С Плана за действие стартира първият етап от процеса на деинституционализация на услугите за хора с увреждания и възрастни хора. Документът включва мерки за: подкрепа в домашна среда и в общността на лица с увреждания и възрастни хора; осигуряване на качествени социални услуги в общността за лица, настанени в специализирани институции и поетапно закриване на институции; повишаване на ефективността на системата за дългосрочна грижа; изграждане и ремонт на необходимата инфраструктура за предоставяне на социални и интегрирани здравно-социални услуги. Той предвижда затваряне на 10 специализирани институции и разработване на 100 нови социални услуги за 2 140 потребители. Към настоящия момент по ОП РЧР 2014-2020 са програмирани над 278 млн. лв. в подкрепа на мерките, заложи в Национална стратегия за дългосрочна грижа, част от които се изпълняват и към момента.

В допълнение към очертаните предизвикателства, в условията на COVID-19 социалните услуги бяха поставени пред сериозни изпитания, което наложи реорганизация на процесите в тях в отговор на кризата и с оглед осигуряване на непрекъсната подкрепа на нуждаещите се лица. Бяха въведени в практиката нови модели на работа, включително чрез използване на съвременните информационни и комуникационни технологии. Изключително успешно се развиха услугите в домашна среда и патронажната грижа, които имаха ключова роля за подкрепа на възрастните хора, самотноживеещите лица и хората в уязвимо положение. Реализираната по ОП РЧР 2014-2020 г. процедура „Патронажна грижа за възрастни хора и лица с увреждания“ изгради модел на национално ниво за патронажни грижи за възрастни хора и лица с

увреждания, включително с хронични заболявания и трайни увреждания, чрез осигуряване на почасови мобилни интегрирани здравно-социални услуги в техните домове. Бяха разработени две фази на проекта, като втората е вследствие на разпространението на COVID-19. Тогава процедурата беше разширена и осигури предоставяне на услуги в домашна среда за уязвими лица, които са застрашени в най-голяма степен от COVID-19, както и за лица в карантинен период. Към днешна дата 226 общини предоставят патронажни услуги в страната. Основните дейности са свързани с осигуряване на почасови мобилни интегрирани здравно-социални услуги по домовете и психологическа подкрепа за лица с увреждания и възрастни хора. По процедурата бяха осигурени транспортни средства за осъществяване на мобилната работа. Осигурено е обучение и супервизия на персонала, ангажиран с предоставянето на услуги по патронажна грижа. По време на епидемичната обстановка, услугите са разширени с доставка на храна и други продукти от първа необходимост за нуждаещи се лица и лица, поставени под карантина от здравните органи. Услугите са насочени към: възрастни хора над 65 години с ограничения или в невъзможност за самообслужване; хора с увреждания и техните семейства; лица, поставени под карантина от здравните органи. Размерът на цялостната финансова подкрепа по ОП РЧР достигна 76 800 000 лв. за 41 000 потребители. Осигурена е възможност и за удължаване на периода на предоставяне на услугата, при необходимост.

Приоритет 5: Осигуряване на устойчивост и адекватност на социалните плащания

През последните години **системата за социална закрила е изправена пред задълбочаващи се предизвикателства**, свързани с негативните демографски тенденции, намаляването на населението в трудоспособна възраст, увеличаващите се публични разходи, структурните промени на пазара на труда. Пандемията още по-силно открий някои слабости на системата и необходимостта от адаптирането ѝ към новите реалности чрез подобряване на нейния обхват и адекватност. В настоящите условия сериозно предизвикателство е осигуряването на целенасочена и навременна подкрепа на растящия брой нуждаещи се лица – лицата, изправени пред по-голяма икономическа несигурност, включително лицата с нетипична заетост, семействата с ниски доходи, самотните родители, семействата от уязвими етнически групи и др.

Съгласно социалните показатели, изведени в подкрепа на Европейския стълб на социалните права, **социалните трансфери в България имат ограничено въздействие върху намаляването на бедността и неравенството**, което води до трайно високи нива на бедност и неравенство. Това поставя необходимостта от своевременна оценка на системата, насочена към гарантиране на адекватни и устойчиви социални плащания, подобряване на капацитета, планирането и координацията на отговорните институции и развитие на системи за мониторинг и контрол на ефективността и ефикасността на процеса.

Социални трансфери, които са ключов фактор за намаляване на бедността, са пенсиите, които са основен източник на доходи за лицата в надтрудоспособна възраст. В Принцип 15 на Европейския стълб на социалните права изрично е подчертано правото на лицата на адекватен пенсионен доход. Поддържането на адекватни пенсии в застаряващите общества е от ключово значение за усилията за икономическа координация и гарантиране на приобщаващ растеж в Европейския съюз, тъй като пенсиите са както основен източник на доходи за възрастните граждани, така и важен компонент от публичните разходи. В условията на влошаващата се демографска картина, през 2015 г. **България извърши реформа, в която бяха предвидени редица мерки за повишаване устойчивостта на пенсионната система**, водещи до нарастване на приходите и оптимизиране на разходите в нея, както и до подобряване на адекватността на пенсиите. В тази връзка беше увеличена вноската за фонд „Пенсии“ на държавното обществено осигуряване с 2 п.п., повиши се тежестта на една година осигурителен стаж в пенсионната формула, започна плавно да нараства изискуемата възраст за пенсиониране по чл. 68, ал. 1-2 от Кодекса за социално осигуряване (КСО) на мъжете и жените от началото на всяка календарна година, като се предвиди нейното изравняване за двата пола през 2037 г. и др.

В резултат на предприетите мерки в изготвения от Комитета за социална закрила към Европейската комисия Доклад за адекватността на пенсиите от 2018 г. е направена оценката, че реформата в България е довела до подобряване на устойчивостта на пенсионната система, и макар повишаването на адекватността все още да представлява предизвикателство, през последните години се отбелязват положителни резултати и се наблюдава възходяща тенденция на нарастване.

През периода на действие на Националната стратегия от 1 юли на всяка календарна година се извършваше осъвременяване или преизчисляване на вече отпуснатите до края на предходната година пенсии. По отношение на пенсионерите с най-ниски доходи, минималният размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст по чл. 68, ал. 1-2 от КСО също нараства с високи темпове през последните няколко години. От 2017 г. до 1 юли 2020 г. нейният размер е повишен от 161,38 лв. на 250 лв. (нарастване с около 55%), което доведе до повишаване и на минималните размери на останалите пенсии за трудова дейност, които се определят в процент от минималната пенсия за осигурителен стаж и възраст.

Пенсиите, несвързани с трудова дейност, които също се отпускат на основание на разпоредбите на КСО, са от изключително голямо значение за хората, които по една или друга причина не са могли да придобият необходимия осигурителен стаж. Ето защо размерът на социалната пенсия за старост също се актуализира ежегодно, което се отразява на размерите на всички останали пенсии, несвързани с трудова дейност.

По отношение на максималния размер на получаваните една или повече пенсии през 2019 г. е увеличен максималният месечен размер на осигурителния доход от 2 600 на 3 000 лв., което от своя страна доведе до повишаване на т.нар. „таван“ на пенсиите на 1 200 лв., определени като 40 на сто от максималния месечен размер на осигурителния доход.

В допълнение на това, в периода на действие на Стратегията редовно бяха изплащани т.нар. „великденски“ и „коледни“ добавки към пенсиите на пенсионери, чиито сбор от пенсиите, заедно с добавките и компенсациите към тях за съответния месец, е под прага на бедност за страната. Във връзка с последствията от пандемията през 2020 г., всички пенсионери, независимо от размера на техните пенсии, получиха добавка от 50 лв. към пенсиите си за месеците август, септември и октомври.

По отчетни данни за 2019 г. разходите за изплащане на пенсии и добавките към тях възлизат на 9 861,2 млн. лв., а планираните средства в Закона за бюджета на ДОО за 2020 г. са 10 576,6 млн. лв. Средният размер на пенсията на един пенсионер през 2020 г. се предвижда да достигне 412,28 лв., като номиналното нарастване е 8,0 на сто при очакван среден размер за 2019 г. – 381,74 лв. (ЗБДОО за 2019 г. – 386,27 лв.). Очаква се положителен реален ръст на пенсиите от 5,8 на сто през 2020 г., при прогнозирана стойност на средногодишната хармонизирана инфлация за 2020 г. от 2,1 на сто.

От съществено значение е предоставянето на **материална и финансова подкрепа на хората с увреждания**, които са приоритетна рискова група. В съответствие с Принцип 17 на Европейския стълб на социалните права хората с увреждания имат право на подпомагане на доходите, което да им осигурява достоен живот.

През 2018 г. по Закона за интеграция за хората с увреждания (ЗИХУ, отм.) са изплатени близо 152,0 млн. лв. за съответните социални плащания на 497 887 лица с увреждания.

Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, като част от българската правна уредба, изисква при оценяване на възможностите за социално приобщаване на хората с увреждания да се прилага индивидуален подход, което наложи въвеждане на регулация в действащия Закон за хората с увреждания за изготвяне на индивидуална оценка на потребностите. Това бе и причината финансовата подкрепа за хората с увреждания, в т.ч. подкрепящите мерки/услуги, да бъде обвързана с персонално оценяване на нуждите от подкрепа и произтичащите административни производства и срокове, съответно по линия на Агенцията за социално подпомагане.

От 1 януари 2019 г. влезе в сила Законът за хората с увреждания (ЗХУ), който в частност урежда видовете социални плащания за хората с увреждания. В тази връзка, през 2019 г. бе променен моделът за определяне на финансовото подпомагане за тази целева група. Регламентираха се видовете финансова подкрепа, състояща се от два компонента: месечна финансова подкрепа, съобразно степента на увреждане, на която имат право хората с трайни увреждания над 18-годишна възраст, и целеви помощи (за осигуряване на помощни средства, приспособления, съоръжения и медицински изделия (ПСПСМИ/) по утвърдени стандарти за качество; покупка на лично моторно превозно средство; приспособяване на жилище; балнеолечение и/или рехабилитационни услуги и/или за наем на общинско жилище), съобразно вида на увреждането, чрез заявена и установена потребност при индивидуално оценяване и спазване на заложените условия. Подкрепата е предназначена за компенсиране на разходите, свързани с преодоляване на затрудненията, предизвикани от вида и степента на увреждане. Конкретно месечната финансова подкрепа е първият компонент на финансовата подкрепа, която замени изплащаните месечни добавки за социална интеграция по реда на ЗИХУ, както и

социалната пенсия за инвалидност, когато същата е изплащана от Националния осигурителен институт (НОИ) към друг вид пенсия в размер на 25 на сто. Считано от 01.01.2019 г., този вид пенсии бяха служебно прекратени от НОИ, след което институцията изпрати на всеки засегнат пенсионер писмено разпореждане с размера на пенсията, която остава дължима. Прекратените по този ред пенсии вече са част от новата месечна финансова подкрепа.

Новата база за изчисляване на размера на финансовата подкрепа е линията на бедност, установена за страната за съответната година, и това създава гаранция за избягване на възможността за понижаване размера на финансовата подкрепа за хората с увреждания. По този начин хората с увреждания са поставени в по-благоприятно икономическо положение предвид измененията в динамичната макроикономическа среда. В сравнителен аспект, вЗИХУ (отм.) размерът на месечната добавка за социална интеграция бе определян като процент от гарантирания минимален доход, който към настоящия момент е в размер на 75 лв. С Постановление № 170 от 17.08.2018 г. на МС се определи размерът на линията на бедност за страната за 2019 г. – 348 лв. Така месечната финансова подкрепа за хората с трайни увреждания над 18-годишна възраст, бе предоставена в следните размери:

1. за лица с от 50 до 70,99 на сто степен на увреждане – в размер 7 на сто от линията на бедност – 24,36 лв. за 2019 г.;
2. за лица с от 71 до 90 на сто степен на увреждане – в размер 15 на сто от линията на бедност – 52,20 лв.;
3. за лица с над 90 на сто степен на увреждане – в размер 25 на сто от линията на бедност – 87,00 лв.;
4. за лица с над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават пенсия за инвалидност поради общо заболяване или поради трудова злополука или професионална болест – в размер 30 на сто от линията на бедност – 104,40 лв.;
5. за лица с над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават социална пенсия за инвалидност – в размер 57 на сто от линията на бедност – 198,36 лв.

В резултат на законовите разпоредби през 2019 г. се разшири кръгът от лица, обект на нововъведените форми на подкрепа. Увеличен е размерът на получаваните месечни финансови средства от хората с увреждания.

Поради спецификата на отчитане и изплащането на отпуснатите месечни добавки за социална интеграция по реда ЗИХУ, до 31.01.2019 г. са изплатени 12 709 588 лв. за подпомагане на 497 887 лица с трайни увреждания. За периода м. февруари – м. декември са изплатени средства в размер на 435 544 349 лв. за осигуряване на месечна финансова подкрепа на 636 093 средно месечен брой лица и целеви помощи на 8 485 средно месечен брой лица. Към 31.12.2019 г. изплатените средства за предоставени ПСПСМИ за хора с увреждания са общо в размер на 32 605 079 лв.

През 2020 г. за подобряване на икономическото положение на хората с увреждания посредством предоставяне на финансова подкрепа по реда на ЗХУ са предвидени бюджетни разходи в размер на 450,18 млн. лв. за финансиране на този вид подпомагане за 658 000 лица. В рамките на Актуализираната средносрочна бюджетна

прогноза е заложено ежегодно увеличение на необходимия ресурс, съобразно установения модел за определяне на линията на бедност – база за формиране на размера на плащанията. Размерът на линията на бедност за 2020 г. е 363 лв., а размерът на месечна финансова подкрепа, е както следва:

1. за лица с от 50 до 70,99 на сто степен на увреждане – 25,41 лв. за 2020 г.;
2. за лица с от 71 до 90 на сто степен на увреждане – 54,45 лв. за 2020 г.;
3. за лица с над 90 на сто степен на увреждане – 90,75 лв. за 2020 г.;
4. за лица с над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават пенсия за инвалидност поради общо заболяване или поради трудова злополука или професионална болест – 108,90 лв. за 2020 г.;
5. за лица с над 90 на сто степен на увреждане с определена чужда помощ, които получават социална пенсия за инвалидност – 206,91 лв. за 2020 г.

Целевите помощи за хора с увреждания се предоставят в следните размери:

- за покупка на лично моторно превозно средство – до 1 452 лв. за 2020 г. (до четирикратния размер от линията на бедност за съответната година);
- за приспособяване на жилище – до 726 лв. за 2020 г. (до двукратния размер от линията на бедност за съответната година);
- за балнеолечение и/или рехабилитационни услуги – до 290,40 лв. за 2020 г., както и допълнително за придружител, ако е необходим такъв – до 290,4 за 2020 г., т.е. общо 580,80 лв. (веднъж годишно);
- наем на общинско жилище – в размер на нормативно определения наем по реда на Закона за общинската собственост.

Тема, обсъждана дълги години в различни формати, са предизвикателствата, свързани с осигуряването на ПСПСМИ за хората с увреждания, като резултатите и констатациите показват неотложната необходимост този вид дейност да се предоставя от здравните органи, предвид че същата е неприсъща за социалните служби, което се доказва и от практиката в други страни от Европейския съюз. Това бе и причината за реализиране на **съществена промяна в механизма за финансирано и предоставяне на ПСПСМИ**. Съгласно разпоредбите на Закона за хората с увреждания, считано от 01.01.2020 г., финансирането и предоставянето на ПСПСМИ за хората с увреждания следва да се осъществява въз основа на механизъм и стандарти за качество, изработени и утвърдени съвместно от Министерството на здравеопазването и НЗОК. С оглед комплексността на проблематиката и невъзможността новият механизъм да бъде изработен в заложения срок, бе предприет подход на поэтапното му влизане в сила, за да не се допусне ситуация, при която хората с увреждания се лишават от необходимите им ПСПСМИ, които в частност рефлексират за тяхното социално включване.

С цел създаване на по-добра нормативна уредба за осигуряване на финансова устойчивост на асистентската грижа бе приет **Законът за личната помощ** като отделен закон с предмет да уреди условията и реда за предоставяне и ползване на лична помощ от хора с увреждания. Законът влезе в сила от 1 януари 2019 г. и **регламентира нов вид подкрепа, дефинирана като механизъм, основан на гарантирана от държавата финансова подкрепа, индивидуалните потребности и избор на хората с увреждания**. Предоставените публични средства за обезпечаване на механизма се използват

единствено за заплащане на труда на избрания асистент/и на лична помощ, като най-често средствата генерират допълнителен източник на доход за семейния кръг на лицето-ползвател.

Съобразно регулярните отчетни данни на Агенцията за социално подпомагане, в периода от 01.04.2019 г. до момента е налице продължаваща устойчива тенденция на нарастване на стойностите по личната помощ, като броят на ползвателите за периода 01.09.2019 г. – 31.12.2019 г. е, както следва: през м. септември – 5 125 ползватели, през м. октомври – 8 971 ползватели, през м. ноември – 11 909 ползватели, през м. декември – 14 440 ползватели.

От 01.09.2019 г. по бюджета на МТСП се административат финансови средства по този закон. За м. септември 2019 г. от страна на АСП по бюджетите на съответните общини са преведени 2 412 530,39 лв. за финансиране предоставянето на механизма за лична помощ, за м. октомври - 4 232 094,19 лв., за м. ноември – 5 518 200,35 лв., за м. декември – 7 748 180,14 лв. В изпълнение на Закона за личната помощ за периода м. януари – м. юни 2020 г. на общините/районите са преведени 83 714 175 лв. за предоставяне на механизма лична помощ и е осигурена подкрепа на 21 966 средномесечен брой ползватели, чрез поемане на възнагражденията за предоставена асистентска грижа от техните асистенти.

В областта на социалното подпомагане политиката е насочена към решаване по възможно най-добрия начин на проблемите на рисковите групи, свързани със задоволяването на основните им жизнени потребности, в рамките на финансовите възможности на държавата без да се допуска установяването и поддържането на трайна зависимост от системата за социално подпомагане.

През разглеждания период се осъществиха **нормативни промени, свързани и с осигуряване на по-добра социална закрила на най-уязвимите групи чрез усъвършенстване на механизма за целево енергийно подпомагане**, уреден в Наредба № 07-5/2008 г. на министъра на труда и социалната политика за условията и реда за отпускане на целева помощ за отопление. Това се постига с разширяване на обхвата на подпомаганите лица и семейства чрез увеличаване на индивидуалните коефициенти за достъп до целевата помощ при спазване на изискването за трудова и учебна ангажираност и увеличаване на размера на помощта.

През 2018 г. изплатените средства за месечни, целеви и еднократни социални помощи, както и за помощи за диагностика и за лечение (ПМС № 17/2007 г.) са в размер на 37 987 286 лв., а за целеви помощи за отопление – 74 323 833 лв. За 2019 г. изплатените средства за месечни, целеви и еднократни социални помощи, както и за помощи за диагностика и за лечение са 34 040 674 лв., а за целеви помощи за отопление – 117 442 440 лв. Предвидените за 2020 г. финансови средства за изплащане на месечни, целеви и еднократни социални помощи, както и за помощи за диагностика и за лечение (ПМС № 17/2007 г.) са в размер на 37 312 000 лв., а за изплащане на целеви помощи за отопление – 121 200 000 лв. Предвидени са финансови средства и за други помощи, като целеви средства за лекарства, дентална помощ и еднократна помощ при смърт на военнопострадалите и военноинвалидите по Закона за ветераните от войните и Закона за военноинвалидите и военнопострадалите и др.

Реализират се и мерки за **подобряване на координацията между системата за социално подпомагане и системата за активни програми на пазара на труда** и подпомагане на социалната реинтеграция на лицата, които получават социални помощи чрез осигуряване на по-добро финансиране при реализацията на програми и проекти в областта на социалното подпомагане.

Важно измерение на приоритета за гарантиране на адекватни и устойчиви социални плащания е **осигуряването на материална подкрепа и подпомагането на семействата с деца и семействата, които полагат грижи за деца в риск**. Основна цел на финансовата подкрепа за семействата с деца, осигурявана по реда на Закона за семейни помощи за деца (ЗСПД), е отглеждането на децата в семейна среда, включително и чрез интегриране на семейните помощи с останалите мерки за подкрепа на семейството. Оказваната финансова подкрепа по реда на Закона за закрила на детето (ЗЗД) също е част от политиките за подкрепа на децата и семействата.

В периода на изпълнение на Стратегията се осъществиха **редица нормативни промени в посока подобряване на целенасочеността и ефективността на семейното подпомагане**. През разглеждания период с цел подобряване на ефективността и целенасочеността на семейните помощи и с оглед те да достигнат до най-нуждаещите се от подкрепа семейства с деца, бяха въведени съществени промени в ЗСПД, насочени към насърчаване на отговорното родителство, въвеждане на по-висок интензитет на подпомагане до трето дете и гарантиране на по-голяма социална справедливост при предоставяне на семейни помощи. С тези промени се постигна по-добро взаимодействие между семейното подпомагане като механизъм за пряка финансова подкрепа на децата и семействата, с останалите системи, които са ангажирани с политиката за децата – образователна, здравна и системата за закрила на детето.

С цел по-голяма справедливост и по-добра целенасоченост на подкрепата за семействата, които отглеждат деца с трайни увреждания, от 01.01.2017 г. в ЗСПД беше въведена нова месечна помощ за отглеждане на дете с трайно увреждане, която обединява подкрепата за тази целева група деца. От 01.01.2018 г. се увеличи доходният критерий за еднократната помощ при бременност, еднократната помощ за ученици, записани в първи клас, и месечните помощи за отглеждане на дете до навършване на една година от 400 лв. на 450 лв. За месечните помощи за отглеждане на дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст се въведе доходен критерий, в зависимост от който се определя не само достъпът до помощта, но и нейният размер. При доходен критерий до 400 лв. месечната помощ се предоставя в пълен размер, а при доходен критерий от 400,01 лв. до 500 лв., включително, месечната помощ е в размер на 80 на сто от пълния размер на помощта. Увеличиха се и размерите на месечните семейни помощи за отглеждане на дете до завършване на средно образование. През 2018 г. бяха извършени промени в Закона за семейни помощи за деца, с които считано от 01.01.2019 г. се въвежда нов вид месечна помощ за дете без право на наследствена пенсия от починал родител. Помощта цели да гарантира достъп до финансова помощ при равни условия за всички деца без право на наследствена пенсия, както и да се отговори на потребността от специална защита и подкрепа на децата, които не се отглеждат от двамата си родители поради смърт в семейството.

От началото на 2020 г. със Закона за държавния бюджет на Република България (ЗДБРБ) за 2020 г. (обн. ДВ, бр. 100 от 2019 г.) са увеличили размерите на двойния доходен критерий за отпускане на месечните семейни помощи за отглеждане на дете до завършване на средно образование, но не повече от 20-годишна възраст, с които са обвързани размерите на помощите. Средномесечният доход, при който семействата получават пълен размер на помощта, е 410 лв., а при средномесечен доход от 410,01 лв. до 510 лв. включително, семействата получават 80 на сто от пълния размер на помощта.

Към 31.12.2019 г. размерът на финансовата подкрепа на децата по реда на ЗСПД и ЗЗД е в размер на 525 345 442 лв. За 2020 г. за финансова подкрепа на децата и семействата по реда на ЗСПД и ЗЗД са предвидени средства в размер на 541 028 000 лв.

Важно е да се отбележи, че семейните помощи за деца се финансират единствено със средства от държавния бюджет и техните размери, както и размерът на средномесечния доход на член от семейството за получаването им, са съобразени с финансовите ограничения в бюджета. В тази връзка факторите, оказващи въздействие върху реализацията и обхвата на тази подкрепа, са свързани с: икономическото развитие; равнището на безработица; равнището на раждаемост; увеличаване или намаляване на броя на децата, обхванати от системата на образованието; осигуряване на необходимата здравна грижа за детето чрез извършване на задължителни имунизации и профилактични прегледи от личния лекар на детето.

Кризата с COVID-19 постави още по-остро въпроса за необходимостта от засилване на подкрепата за семействата с деца, предвид нейните социално-икономически последици, особено по отношение на уязвимите групи семейства с деца. С оглед осигуряване на подкрепа на засегнатите от извънредното положение се предприеха допълнителни мерки в подкрепа на семействата с деца. Обхватът на еднократната социална помощ по реда на чл. 16 от Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане (ППЗСП) бе разширен. Родителите на деца под 14 години, които са били в неплатен отпуск поне 20 дни поради невъзможността си да работят от вкъщи по време на извънредно положение, имат право да получат тази еднократна помощ в размер на 375 лева. От тази възможност могат да се ползват и самотни родители, както и семейства, в които един или двамата родители са загубили работата си, но нямат право на обезщетения за безработица. Следва да се има предвид, че по принцип, при възникване на инцидентни нужди от задоволяване на здравни, комунално-битови или други жизненоважни потребности, при заявено желание от лицата и след извършена преценка на индивидуалните обстоятелства, може да им бъде отпускана еднократната социална помощ по чл. 16 от ППЗСП.

Введе се и нова месечна целева помощ при обявено извънредно положение или обявена извънредна епидемична обстановка по реда на ППЗСП. Право на тази помощ ще имат семейства с деца до 14 години, в случай че двамата или единият от работещите родители не могат да работят дистанционно от вкъщи и нямат възможност да ползват платен отпуск, както и семействата, в които двамата или единият от родителите се самоосигуряват, но не могат да работят или са останали без работа, но нямат право на обезщетение за безработица или в случай, че размерът на обезщетението е по-малък от минималната заплата. Същото право ще имат и родители, които отглеждат сами децата

си. За семейства с едно дете размерът на месечната помощ ще е равен на минималната работна заплата – 610 лв. до края на 2020 г. За семейства с две и повече деца помощта ще е 150 на сто от минималната заплата или 915 лв. до края на 2020 г.

Осигурена е допълнителна подкрепа чрез отпускане на еднократна помощ на семействата на близо 44 000 бъдещи осмокласници за покриване на част от разходите в началото на учебната 2020-2021 г. Помощта се отпуска без доходен тест за деца с трайни увреждания, деца с един жив родител и за деца, настанени в семейства на роднини и близки и приемни семейства. Помощта се отпуска по подобие на еднократната помощ за ученици, записани в първи клас.

В рамките на разглеждания период е осигурена **подкрепа за удовлетворяване на потребностите от храна и хранителни продукти за лицата от уязвими групи** с ниски под линията на бедност или без доходи, включително самотноживеещи възрастни хора, по линия на Оперативна програма за храни и/или основно материално подпомагане от Фонда за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица за периода 2014-2020 г. Програмата насочва ресурса в размер на 241 177 458 лв. към преодоляване на основното материално лишение на бедните домакинства в страната – лишаването от храна. Подпомагането се реализира под формата на предоставяне на индивидуални пакети хранителни продукти и осигуряване на топъл обяд за най-бедните и нуждаещи се лица от определените целеви групи. Паралелно с предоставянето на помощта по програмата, партньорските организации реализират съпътстващи мерки.

Подпомагането с хранителни пакети и топъл обяд е предназначено за най-бедните и нуждаещи се лица от определени с Наредба на министъра на труда и социалната политика целеви групи. Това са предимно лица и семейства, които поради ниски доходи или липса на доходи, са обект на социално подпомагане, както и лица с тежки увреждания, бездомни лица и други, за които е установено, че се нуждаят от този вид подкрепа. Наредбата определя основна целева група за двата вида подпомагане по програмата, както и допълнителна целева група, която може да получи неразпределени или нераздадени хранителни продукти.

Пакетите хранителни продукти се предоставят ежегодно на лица и семейства, подпомагани с целеви помощи за отопление, на майки, които получават помощи за отглеждане на дете до навършване на 1 година по реда на ЗСПД, на лица и семейства, получили помощ за ученици, записани в първи клас, на лица и семейства, които са получили еднократни помощи за задоволяване на инцидентни нужди, възникнали в резултат на форсмажорни обстоятелства.

През периода декември 2018 г. – май 2019 г. са раздадени общо 7 168,569 тона хранителни продукти под формата на 269 129 индивидуални хранителни пакета, които достигнаха до 502 202 лица от основната и допълнителните целеви групи. През периода 27.11.2019 г. – 28.02.2020 г. са подпомогнати 451 707 лица и членовете на техните семейства, като са раздадени близо 5 934 тона храни под формата на 241 495 индивидуални пакети хранителни продукти. В периода 03.04.2020 г. – 11.06.2020 г. на общо 73 036 лица, в т.ч. и членовете на семействата, бяха разпределени 1 405 тона храни от първа необходимост, като част от предприети мерки за подкрепа на лица и семейства в неравностойно положение, предвид възникналата епидемична обстановка.

Топъл обяд се предоставя от общини и райони на общини на територията на цялата страна от 2015 г. до 30.04.2020 г. През периода на реализация са обхванати средногодишно 50 000 нуждаещи се лица.

Приоритет 6: Подобряване на капацитета и взаимодействието в сферата на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги при реализиране на общи цели за социално включване

Изпълнението на този приоритет има важен принос за насърчаване на социалните иновации, насърчаване на партньорството и подобряване на координацията **при разработването и прилагането на политиките в областта на социалното включване.** През разглеждания период бяха предприети стъпки в посока подобряване на планирането на услугите в отделните сектори, повишаване на капацитета и въвеждане на нови подходи при предоставянето на услуги, подобряване на интеграцията между политиките за насърчаване на социалното включване и заетостта.

В периода на изпълнение на Стратегията бяха реализирани редица мерки, насочени към интегрирано предоставяне на услуги на безработни лица, получаващи социални помощи, с цел улесняване на достъпа до заетост и възможности за социално включване, постигане на по-добрата обвързаност на предоставянето на семейни и социални помощи с редовното посещение на предучилищна и училищна подготовка и други. Значително е подобрена координацията и взаимодействието между Агенцията за социално подпомагане и Агенцията по заетостта чрез прилагане на пилотен модел за съвместно комплексно обслужване на граждани от уязвими групи и индивидуализиране на услугите. **По операция „Центрове за заетост и социално подпомагане“ (ЦЗСП), реализираща се по ОПРЧР 2014-2020 г.,** са предоставени комплексни услуги на множество безработни и лица обект на социално подпомагане, осигурявайки им трайна интеграция в заетост. Също така се апробират и предоставят нови услуги в областта на семейно трудово консултиране, сключване на споразумения с продължително безработни лица за интеграция в заетост и комплексни интегрирани услуги, предоставяни чрез мобилни екипи в изнесени приемни на ЦЗСП. Високата диверсификация на предлаганите услуги в ЦЗСП осигурява по-добро покритие на потребностите на продължително безработните лица и техните семейства. Чрез прилагане на модела за съвместно комплексно обслужване на лица от уязвими групи и индивидуализиране на услугите се улеснява достъпът на лицата до услугите, предлагани от двете институции, което съкращава и времето за това. Предоставените от ЦЗСП интегрирани услуги подпомагат за намаляването и на административната тежест, както и за засилване на междуинституционалният капацитет и сътрудничество.

Въз основа на създадения с Решение на МС № 373 от 05.07.2017 г. **Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и задържане в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст през 2017 г.** бяха приети промени в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане и Правилника за прилагане на Закона за семейни помощи за деца, свързани

с по-добрата обвързаност на предоставянето на семейни и социални помощи с редовното посещение на предучилищна и училищна подготовка.

Голяма част от заложените в това приоритетно направление мерки са обект на реформата в сферата на социалните услуги с оглед **подобряване на планирането, достъпността, качеството, механизмите за финансиране и ефективността на услугите**. Основните цели на ЗСУ са гарантиране на равен достъп до социални услуги, отговарящи на индивидуалните потребности на лицата, гарантиране на качеството и ефективността на социалните услуги, гарантиране на правото на всяко лице на подкрепа за живот в домашна среда и в общността, насърчаване на интегрирания подход при осигуряването на подкрепа на лицата, както и насърчаване и развитие на публично-частното партньорство при предоставянето на социални услуги.

Развитието на иновативни модели и подходи на работа и успешното адаптиране на сектора на социалните услуги към съвременните тенденции не е възможно без инвестиране в добре обучен и квалифициран персонал и придобиването на нови умения и компетентности, съобразно променящите се изисквания. В тази връзка, са предприети стъпки **за по-доброто планиране, развитие и подкрепа на човешките ресурси в социалната сфера и обезпечаването на системата с квалифицирани и обучени специалисти**. В изпълнение на тези цели в процес на разработване е и Стратегия за развитие на човешките ресурси в социалната сфера с участието на всички заинтересовани страни.

Същевременно, **не са малко идентифицираните предизвикателства, свързани с подобряване на координацията между отделните системи** (здравна, социална, образователна, заетост) при прилагането на интегрирани политики и мерки, както и с повишаването на капацитета на общините, неправителствените организации, социалните партньори и доставчиците на услуги за участие в този процес. В тази връзка, следва да продължат усилията за апробирането на иновативни подходи при предоставянето на интегрирани услуги за превенция и преодоляване на социалното изключване.

Приоритет 7: Осигуряване на достъпна среда – физическа, институционална и информационна и достъпен транспорт

Хората с увреждания са специфична уязвима група в повишен риск от бедност и социално изключване, което се обуславя от редица фактори, сред които и недостъпната среда. Понастоящем в новото **законодателство в областта на политиката за правата на хората с увреждания е поставен специален фокус върху достъпността**. Регламентирана е мярка за подкрепа на хората с увреждания, която дава възможност за публично финансиране на дейности за изграждане на достъпна среда за хора с увреждания. Съгласно Закона за хората с увреждания, физическите и юридически лица, собственици на елементи на достъпната среда, сгради и съоръжения, може да бъдат финансирани за дейности за изграждане на достъпна среда за хора с увреждания по Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност. Основната цел на Програмата е изграждане на достъпна среда в съществуващи жилищни сгради и

прилежащите им пространства за хора с увреждания (която се използва безвъзмездно и по нестопански начин) и осигуряване на лична мобилност за тяхното социално приобщаване, като се отчитат и специфичните им потребности. Програмата се изпълнява на проектен принцип в рамките на одобрените бюджетни средства за съответната година, на територията на всички общини в Република България.

През 2019 г. е осигурено финансиране в размер на 979 369 лв. в изпълнение на дейности за изграждане на достъпна жилищна среда и лична мобилност по реда на Националната програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност. Във връзка с изпълнението на Национална програма за достъпна жилищна среда и лична мобилност през 2020 г. е проведена кампания за подбор на проектни предложения, в резултат на което за финансиране са одобрени по Компонент 1 „Достъпна жилищна среда“ – 49 проекта и по Компонент 2 „Лична мобилност“ – 7 проекта, в рамките на предвидения ресурс за 2020 г. През второто полугодие предстои реализиране на проектните дейности и тяхното финансиране, като 1 991 744 лв. е размерът на средствата, с които ще се финансират одобрените 56 проекти по Националната програма.

От друга страна, Агенцията за хората с увреждания разработва програми и финансира проекти за изграждане на достъпна архитектурна среда за хората с увреждания на културни, исторически, спортни и други обекти, които се ползват безвъзмездно и по нестопански начин, в рамките на предвидения финансов ресурс за съответната бюджетна година, съобразно нормативните изисквания. Финансирането на проекти за осигуряване на архитектурен достъп и адаптиране на културни, спортни и исторически обекти осигурява предпоставки за активно социално включване на хората с увреждания, имащи специфични потребности при пространственото им придвижване за участието им в културния, обществен и спортен живот в страната. През 2019 г. 28 752 лв. е размерът на субсидията за изграждане на достъпна среда за хората с увреждания. За първото полугодие на 2020 г. субсидиите са в размер на 12 921 лв. и трансфери в размер на 26 699 лв. по 6 проекта за изграждане на достъпна среда.

В допълнение, Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания изисква да се предприемат подходящи мерки за осигуряване за хората с увреждания на равен достъп до физическата среда на живеене и до всички останали удобства и услуги, отворени или предназначени за широката общественост, както в градските, така и в селските райони. Тези мерки следва да включват идентифициране и премахване на всякакви пречки и прегради пред достъпността. С оглед на това през следващите години от особено значение е сътрудничеството на всички нива, в посока преодоляване на проблематика относно достъпността.

Приоритет 8: Подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните

Осигуряването на достъп до съвременни и адекватни жилищни условия е важно измерение на този приоритет. Анализът на изпълнението на мерките, свързани с подобряване на жилищните условия на уязвими групи и подкрепа на бездомните,

показва, че въпреки изпълнението на конкретни дейности, имащи отношение към този проблем, е **налице необходимост от цялостна хармонизирана политика, отчитаща комплексните потребности на бездомните лица.**

За програмния период 2007-2013 г. по Оперативна програма „Регионално развитие“ (ОП РР) бяха реализирани 4 договора за изграждане на социални жилища на стойност 16 588 462 лв., в резултат на което бяха осигурени 334 бр. индивидуални социални жилища. По общини те са разпределени, както следва:

- Община Видин – 80 социални жилища;
- Община Девня – 33 социални жилища;
- Община Дупница – 150 социални жилища;
- Столична община – 71 социални жилища.

Съответно, за програмния период 2014-2020 г. по ОП РР бяха сключени 16 договора за изграждане на социални жилища на стойност 40 290 440 лв., в резултат на което е договорено изграждане или рехабилитация на 812 индивидуални социални жилища в градски райони, както следва:

- Община Бургас – 47 изградени жилища;
- Община Русе – 28 изградени жилища;
- Община Стара Загора – 69 изградени жилища;
- Община Благоевград – 273 изградени жилища;
- Община Шумен – 51 изградени жилища;
- Община Перник – 42 изградени жилища;
- Община Враца – 30 рехабилитирани жилища;
- Община Ловеч – 49 изградени жилища;
- Община Кърджали – 69 изградени жилища;
- Община Смолян – 35 изградени жилища;
- Община Казанлък – 10 изградени жилища;
- Община Силистра – 16 изградени жилища;
- Община Петрич – 18 изградени жилища;
- Община Свищов – 27 изградени жилища.

Приоритет 9: Работа в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последиствия

Безспорна е необходимостта от прилагане на междусекторен подход и сътрудничество на всички равнища при изпълнението на рамката на политиката за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване. Този подход е в основата на НСНБНСВ, като Приоритет 9 на Стратегията е изцяло посветен на работата в партньорство за преодоляване на бедността и социалното изключване и техните последиствия.

В изпълнение на приоритета са **предприети различни мерки и проекти, включително по ОП РЧР 2014-2020 г.**, насочени към укрепване на информационното

и аналитичното осигуряване на политиките с оглед подобряване на планирането на мерките и политиките, проучване и обмен на добри практики между държавите-членки на ЕС и заинтересованите страни на национално и местно ниво за преодоляване на бедността и социалното изключване. Ключов инструмент за изграждането на мрежи и обмяната на опит и добри практики между страните-членки в областта на социалната закрила и социалното включване са **провежданите в рамките на европейския ОМК партньорски проверки, в които България участва ежегодно.**

Особено важна за реализиране на координацията и взаимодействието между заинтересованите страни е подкрепата на ОП РЧР 2014-2020 г. чрез процедура BG05M9OP001-4.003 „Транснационални партньорства“, насочена към трансфер и въвеждане на социални иновации, добри практики, партньорски подходи към намиране на решения за общи проблеми, изграждане на специфични умения за партньорство и др., в сферите на пазара на труда, социалното включване, здравеопазването, равните възможности и недискриминацията, условията на труд и изграждането на административния капацитет в тях. В резултат от необходимостта от предприемането на спешни мерки, свързани с преодоляване на безпрецедентните предизвикателства пред българския обществен, социален, финансов и икономически живот след избухването на COVID-19, бе необходим допълнителен финансов ресурс и средствата в рамките на Приоритетна ос 4 бяха пренасочени към мерки за борба с COVID-19. Към момента по всички операции, реализиращи се в рамките на Приоритетна ос 4 „Транснационално сътрудничество“ по ОП РЧР 2014-2020, са идентифицирани 271 иновативни практики.

Същевременно, въпреки реализираните инициативи през този период, прави впечатление, че е налице **недостатъчно планиране по отношение на мерките и дейностите като цяло в този приоритет.** Това налага през следващите години засилване на фокуса върху планирането на конкретни мерки и дейности, свързани както с укрепването на диалога и консултациите със заинтересованите страни по проблемите на бедността и социалното изключване, така и с насърчаването на разработването и прилагането на пилотни практики и социални иновации, базирани на доказателства.

За извършването на настоящия анализ на изпълнението на приоритетите на Стратегията и проследяването на конкретния принос на различните отговорни институции, е използвана актуална статистическа и емпирична информация от НСИ, Европейската статистическа служба ЕВРОСТАТ, Агенцията по заетостта, Агенцията за социално подпомагане и други информационни източници.